

Nr 149.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående reglering av den årliga lästiden vid folkskolan m. m.; given Stockholms slott den 24 februari 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Arthur Engberg.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 24 februari 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON.

Departementschefen, statsrådet Engberg anmäler här efter fråga om reglering av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. samt anför i detta avseende följande:

1. Gällande bestämmelser m. m.

Folkskolan omfattade enligt tidigare gällande bestämmelser en skolkurs om i regel tillhoppa sex årsklasser. Möjlighet fanns dock för skoldistriktet att införa sjuårig skolkurs. Denna möjlighet utnyttjades företrädesvis blott av städer och andra större samhällen.

Genom beslut av 1936 års riksdag utsträcktes skoltiden till att obligatoriskt omfatta sju läroår. Med hänsyn till reformens genomgripande be-

tydelse för folkskoleväsendet samt barnens och hemmens levnadsförhållanden föreskrevs emellertid, att den obligatoriska förlängningen av folkskolans lärokurs skulle genomföras först under loppet av en tämligen lång övergångstid. Enligt de i ämnet meddelade bestämmelserna (jfr kungörelsen nr 305/1936) skall sålunda vid skolor, där antalet årsklasser den 1 juli 1936 var sex, övergång till sjuårig skolkurs äga rum, så snart sådan prövas lämpligen kunna ske, dock senast med ingången av läsåret 1948—49. Utan skoldistriktets medgivande kan icke före nämnda läsår sjuårig skolkurs införas annorledes än efter Kungl. Maj:ts bestämmande och ej tidigare än med ingången av läsåret 1942—43. Vid särskilda omständigheter kan skoldistrikt av Kungl. Maj:t för viss tid i större eller mindre omfattning medgivas anstånd utöver läsåret 1948—49 med införande av sjuårig skolkurs. Hinder föreligger icke för skoldistrikt att anordna fler årsklasser än sju; dock fordras härtill Kungl. Maj:ts medgivande.

Enligt § 15 folkskolestadgan beslutar vederbörande kommunala myndighet angående de tider av året, de dagar i veckan och de timmar å dagen, då undervisningen skall i skolorna meddelas. Härvid bör iakttagas följande:

Den årliga lärotiden vid skolor, för vilkas lärare skoldistrikt åtnjufer lönetillskott av allmänna medel, skall omfatta *m i n s t å t t a m å n a d e r* eller *34 1/2 veckor*. Vid skolor med sjuårig lärokurs, där en lärare har att samtidigt undervisa samtliga lärjungar å såväl folkskole- som småskolestadiet, skall lärotiden under de läsår, då nybörjare intagas, omfatta nio månader eller 39 veckor, därest vid läsårets början antalet lärjungar i skolan utgör minst tolv. Där skola flyttar på mer än två stationer och där folkskola eller mindre folkskola icke understödjes av småskola, bör den årliga lärotiden förlängas utöver åtta månader. Den dagliga lärotiden för varje lärjunge får ej utsträckas i småskola över fem och i folkskola i allmänhet över sex timmar. Antalet lärotimmar i veckan får i intet fall överskrida 36.

Folkskolans karaktär av en för hela landet gemensam skolorganisation har medfört uppkomsten av ett stort antal olika skolformer av skiftande konstruktion. Organisationen av de olika skolformerna framgår av vidstående sammanställning.

Med uttrycket *l ä r a r a v d e l n i n g* avses alla de barn, vilkas undervisning tager en lärare i anspråk, därest denne har full tjänstgöring, och med uttrycket *u n d e r v i s n i n g s a v d e l n i n g* avses en avdelning barn, som, oavsett om de tillhöra en eller flera årsklasser, *på samma timmar* erhålla sin huvudsakliga undervisning av samme lärare.

Kursen i *f o r t s ä t t n i n g s s k o l a n* skall omfatta minst 360 undervisningstimmar, förlagda utom den egentliga folkskolans ordinarie undervisningstid, och fördelas på i regel två årskurser. Föreläsningsundervisningen kan emellertid till omfattningen minskas, då obligatorisk sjuårig folkskola anordnats eller då en folkskolas högre avdelning inrättats. Antalet

	Heltids- läsande	Halvtids- läsande		A n m.
		Fasta	Flyt- tande	
<i>Folkskolor:</i>				
1 lärare undervisar 1 klass	A	—	—	
1 lärare undervisar 2 å 3 klasser, å småskolestadiet 1 eller 2	¹ B 1	—	—	¹ Av de båda läraravdelningarna på folkskolestadiet omfattar den ena kl. 3—4 och den andra kl. 5—6 (ev. 7).
1 lärare undervisar hela småskolestadiet och 1 lärare hela folkskolestadiet	B 2	² C 1	² C 3	² Folkskole-, resp. småskolestadiet fördelade på 2 undervisningsavdelningar. Vid flyttande skolor undervisas undervisningsavdelningarna på skilda stationer.
1 lärare undervisar samtliga klasser	³ B 3	⁴ C 2	—	³ Nybörjare intagas vartannat år. Läraravdelningen omfattar därför ena året kl. 1, 3, 5 och (ev.) 7 samt andra året kl. 2, 4 och 6. ⁴ Småskolestadiet utgör en och folkskolestadiet en undervisningsavdelning.
<i>Mindre folkskolor:</i>				
1 småskollärare undervisar samtliga klasser . .	⁵ D 1	⁴ D 2	⁵ D 3	⁵ Två undervisningsavdelningar, vilka undervisas å skilda stationer. Nybörjare intagas vartannat år. Undervisningsavdelningen å vardera stationen omfattar därför ena året kl. 1, 3, 5 och (ev.) 7 samt andra året kl. 2, 4 och 6.

undervisningstimmar får dock ej understiga 180. Allt efter olika orters särskilda förhållanden och behov kan årskursen *antingen* samlas på ett mindre antal veckor årligen med ett större antal timmar i veckan, dock icke överstigande 30, *eller* utbredas över en längre tid av året, *eller ock* under en del av året hållas mer samlad och under den övriga delen mer utbredd. Som allmän förutsättning gäller emellertid, att fortsättningsskolans undervisningstid icke får inkräkta på den för folkskolan stadgade undervisningstiden. Normalt kan således fortsättningsskolan icke genomgå på kortare tid än två sex-veckors kurser.

Beträffande folk- och fortsättningsskolväsendets allmänna anordning i övrigt hänvisas till propositionen nr 99/1937.

Enligt den av 1937 års riksdag beslutade löneregleringen för lärare vid folk- och småskolor hänföras ordinarie folkskollärare till lönegraden B 17, därest den årliga lästiden utgör 39 veckor (273 dagar), till lönegraden B 16, därest lästiden utgör 36½ veckor (256 dagar) och till lönegraden B 15, därest lästiden utgör 34½ veckor (242 dagar).

Ordinarie småskollärare hänföres till lönegraden B 9. Intill den 1 juli 1942 är dock lönegradsplaceringen beroende av lästidens längd.

Annan lärare än timlärare är skyldig att mot åtnjutande av de i avlösningsreglementet för lärare vid folk- och småskolor (nr 868/1938) angivna löneförmånerna under högst 39 veckor varje redovisningsår meddela undervisning, folkskollärare, lärare vid mindre folkskola, biträdande lärare vid folkskola och sådan småskollärare, till vilken även hänvisats någon eller några av folkskolestadiets årsklasser, under minst 28 och högst 30 veckotimmar samt annan småskollärare under minst 24 och högst 28 veckotimmar. Nedsättning i den sålunda föreskrivna minsta undervisningsskyldigheten för vecka kan dock medgivas med högst fyra veckotimmar, i den mån undervisningen utan kostnad för staten under motsvarande antal timmar i stället meddelas av annan lärare med erforderlig kompetens.

Den 30 juni 1937 bemyndigade Kungl. Maj:t mig att tillkalla högst fyra sakkunniga för att inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning och avgiva förslag angående utsträckning av den årliga lästiden vid folk- och småskolor och vissa andra åtgärder till förbättrande av undervisningen i nämnda skolor.

Vid anmälan av ärendet yttrade jag bland annat följande:

Den årliga lästiden vid våra folk- och småskolor — och följaktligen även de där anställda lärarnas tjänstgöringsskyldighet — växlade ganska avsevärt. I flertalet skoldistrikt utgjorde den visserligen $34\frac{1}{2}$ veckor, som vore den stadgade minimitiden för läsåret, men på många håll, särskilt i städer och andra större samhällen, hade läsåret enligt beslut av den kommunala skolmyndigheten utsträckts utöver nämnda minimitid. Allehanda varianter förekomme i detta avseende, dock omfattade läsåret i regel icke längre tid än 39 veckor.

Lästidens längd hade enligt hittills gällande bestämmelser varit avgörande för storleken av lärarnas löner. En längre undervisningstid hade medfört högre avlöning än en kortare. Enligt det år 1937 av riksdagen fattade löne-regleringsbeslutet skulle så vara fallet även i fortsättningen, så vitt anginge folkskollärarkåren, varemot för småskollärarinnorna lönesättningen icke ställts i relation till den *faktiska* lästiden utan fixerats till en för alla befattningshavare gällande bestämd lönegrad, förbunden med författningsmässigt ålagd skyldighet att tjänstgöra viss tidslängd, oavsett om denna skyldighet sedan uttoges eller ej.

Det vore uppenbart, att en dylik oenhetlighet i principerna för lönesättningen i fråga om två, inom en och samma skolorganisation arbetande lärargrupper icke vore tillfredsställande. Jag bortsåge emellertid nu härifrån för att i stället uppehålla mig vid det problem, som jag ansåge vara huvudfrågan i detta sammanhang och som vid löne-regleringsärendets behandling tilldragit sig stort intresse, nämligen spörsmålet om åstadkommande av en förbättrad folkundervisning genom höjning av minimigränsen för läsårets längd och även genom ändrade bestämmelser i fråga om lärarnas tjänstgöringsskyldighet.

Då jag den 5 mars 1937 föreslagit Kungl. Maj:t att för riksdagen framlägga förslag till löne-reglering för lärare vid folk- och småskolor, hade jag uttalat sympatier för en förlängning av undervisningstiden. Jag hade här-

vid framhållit, att kvarstående kvalitetsskillnader i skolkänseende mellan olika skoldistrikt, så vitt de berodde av undervisningstidens längd, borde utjämnas, oberoende av distriktens ekonomiska ställning.

I ett flertal i anledning av löneregleringspropositionen väckta motioner hade, erinrade jag, yrkats en utsträckning av lärarnas tjänstgöringstid eller tjänstgöringsskyldighet upp till 39 veckor. Vissa av motionärerna hade velat ernå detta bland annat genom att — i anslutning till ett av skolöverstyrelsen i utlåtande den 11 december 1936 avgivet förslag — på olika sätt differentiera undervisningen i flerklassiga läraravdelningar men även genom att inbegripa slöjdundervisningen i den normala undervisningsskyldigheten. Förslag hade också framställts om utsträckning av den för barnen obligatoriska lästiden.

Statsutskottet hade i sitt utlåtande nr 140 fäst uppmärksamheten på de möjligheter till befordrande av undervisningen i skoldistriktet, som det av Kungl. Maj:t framlagda löneregleringsförslaget erbjöde, och förklarat sig dela den av mig uttalade uppfattningen om önskvärdheten av en förlängd undervisningstid. Utskottet hade också sagt sig vara i princip ense med de motionärer, som förordat en utökning av den årliga lästiden och en utsträckning med det snaraste till 39 veckor av den faktiska tjänstgöringstiden för lärarna. En minimilästid av $36\frac{1}{2}$ veckor per år syntes icke vara orimlig, och en tjänstgöring av 39 läsveckor borde statsmakterna enligt utskottets mening kunna fordra av lärarna. Då utskottet anslutit sig till Kungl. Maj:ts förslag om en differentierad lön, avvägd med hänsyn till lärarnas tjänstgöringstid, hade detta, anförde utskottet, skett under den förvisningen, att denna differentiering allenast bleve en övergångsform i lönesystemet. Med hänsyn till de skiftande förhållandena i de särskilda skoldistriktet kunde det, fortsatte utskottet, vara tvivelaktigt, om barnens lästid kunde allestädes utan svårigheter utsträckas till 39 veckor eller ens till $36\frac{1}{2}$. Utskottet vore i varje fall icke berett att för det dåvarande, i enlighet med yrkandena i flera motioner, förorda en till tiderna fixerad övergång till längre läs- och tjänstgöringstider i folkskolan, utan ansåge sig böra föreslå riksdagen att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att förlänga tjänstgöringstiden för lärare vid folk- och småskolor till 39 veckor. En sådan utredning borde enligt utskottets tanke kunna utföras på jämförelsevis kort tid och möjligen föreligga redan vid 1938 års riksdag.

I reservationer till utskottsbetänkandet hade framlagts förslag om att tjänstgöringsskyldigheten för lärarna skulle utsträckas till 39 läsveckor per år och det nya lönesystemet konstrueras på grundvalen av en på så sätt enhetliggjord tjänstgöringsskyldighet. I fråga om sättet för uttagandet av den vidgade tjänstgöringsskyldigheten hade av reservanternas anvisats olika utvägar i anknytning till de motionsvis i sådant hänseende framställda förslagen.

Vid behandlingen av utskottets förslag och de vid förslaget fogade reservationerna hade riksdagens båda kamrar stannat i delvis olika beslut, vilket hade till följd, att riksdagen i sin skrivelse icke framställt någon anhållan om utredning i de av utskottet och reservanternas angivna hänseendena.

För egen del funne jag det angeläget, att nu en utredning igångsattes angående de utvägar, som kunde vara lämpliga för att genom en förlängning av den årliga lästiden vid folk- och småskolorna och eventuellt även genom uppdelning av undervisningsavdelningarna stärka den utbildning,

som meddelades i vår allmänna barndomsskola. Detta spörsmål vore i alldeles särskild grad en landsbygdens skolfråga, ty det vore huvudsakligen här som den kortare lästiden och de flerklassiga undervisningsavdelningarna förekomme. 1936 års riksdagsbeslut om den obligatoriska sjuåriga folkskolan innebure förvisso ett stort steg framåt till förbättrande av landsbygdens skolväsende. De åtgärder, jag nu åsyftade, låge helt i linje med denna reform och innebure enligt min tanke en önskvärd komplettering av denna.

Då det gällde en i de enskildas förhållanden så ingripande åtgärd som en utsträckning av den årliga lästiden för folkskolebarnen, vore det emellertid enligt min uppfattning nödvändigt att gå fram med varsamhet. Härvid finge även tagas i betraktande den merbelastning på hemmen, som beslutet om den obligatoriska sjuåriga folkskolan innebure. Det vore av vikt, att folkskolan ute i orterna omfattades med sympati och förtroende av befolkningen, och detta intresse finge icke sättas i fara genom en alltför stark påfrestning på en gång av de enskildas prestationsförmåga. Vid utredningen måste detta spörsmål bliva föremål för ett synnerligen ingående övervägande. Jag ville dock redan nu såsom min uppfattning uttala, att en allmän utsträckning av den årliga lästiden till $36\frac{1}{2}$ veckor näppeligen borde kunna anses överskrida gränsen för det tillrådliga. I främmande kulturländer torde ett kortare läsår höra till sällsyntheterna. Huruvida det skulle bliva möjligt att åtminstone i vad det gällde en mera närliggande framtid gå utöver $36\frac{1}{2}$ veckor såsom minimilängd för läsåret, funne jag mera osäkert. Det finge bliva utredningens uppgift att undersöka, om förutsättningar härför vore för handen.

En annan utväg att stärka landsbygdens folkskola vore otvivelaktigt den differentiering av undervisningen i flerklassiga avdelningar, varom jag nämnt. Även denna möjlighet borde vid utredningen begrundas, varvid borde beaktas, att berörda utväg icke uteslötes vid en utsträckning av den årliga lästiden utan kunde tjäna som ett komplement till en sådan åtgärd. Till ledning vid övervägande av differentieringsspörsmålet föreläge skolöverstyrelsens omförmälda utlåtande samt förenämnda motioner vid 1937 års riksdag. Utredningen finge härvid anledning att till behandling upptaga frågan om lärarnas tjänstgöringsskyldighet och ingå i en prövning av spörsmålet om de ändringar härutinnan, som kunde anses påkallade och lämpliga.

Båda de åtgärder, jag här talat om, innebure merkostnader för statsverket genom ökade löneutgifter. Utredningen borde söka så noggrant som möjligt beräkna dessa merutgifter.

De av mig för ändamålet samma dag tillkallade sakkunniga, som antagit benämningen *1937 års folkskolutredning* — ledamoten av riksdagens andra kammare, ombudsmannen E. G. H. Berg, överläraren E. Eljas, ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren A. Löfvander samt ledamoten av riksdagens andra kammare, folkskolläraren J. J. E. Weijne, tillika ordförande — hava med skrivelse den 8 november 1938 överlämnat betänkande och förslag angående utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. (statens offentliga utredningar 1938: 35).

I ärendet hava avgivits utlåtanden av *domkapitlen* utom domkapitlet i Stockholm, av *statskontoret* den 25 januari 1939 samt av *skolöverstyrelsen*

den 30 januari 1939. Överstyrelsen har därvid överlämnat dels infordrade yttranden från samtliga *statens folkskolinspektörer*, dels ock inkomna yttranden från *Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, *Sveriges folkskolläraryörförbund*, *Sveriges folkskolläraryörinneförbund*, *Sveriges småskolläraryörinneförbund* och föreningen *Sveriges mindre folkskolor*. Vidare har yttrande avgivits av *styrelsen för svenska landskommunernas förbund*.

De sakkunniga hava i första rummet framlagt förslag om utsträckning av den årliga lästiden vid folk- och småskolorna. Vidare har förordats en förstärkning av undervisningen i skolor med två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar genom differentiering av undervisningen. Till behandling har också upptagits frågan om möjligheterna att till fördel för det allmänna utnyttja den genom 1937 års löneroglering ökade tjänstgöringsskyldigheten för småskollärare, och förslag hava av de sakkunniga framlagts rörande skyldighet för dessa lärare att fullgöra viss fyllnadstjänstgöring. Härförutom hava till preliminärt övervägande upptagits jämväl vissa fortsättningsskolan berörande spörsmål.

Beträffande förslaget om fyllnadstjänstgöring för småskollärare må erinras, att det av Kungl. Maj:t för 1937 års riksdag framlagda förslaget till löneroglering för lärare vid folk- och småskolor innebar, att lönesystemet skulle för både folk- och småskollärare utformas efter enhetliga principer. Riksdagens beslut i ämnet utföll emellertid på sådant sätt, att löneställningen för småskollärare icke blev i likhet med löneställningen för folkskollärare beroende av lärarnas lästid. Det är denna oenhetlighet i principerna för lönesättningen för ifrågavarande båda personalgrupper, som närmast föranlett de sakkunnigas nyssberörda förslag. Med hänsyn till de i ämnet gällande övergångsbestämmelserna blir, vid bifall till vad i det följande föreslås beträffande folkskolans lästid, frågan dock på allvar aktuell först den 1 juli 1942.

Vid anmälan i årets statsverksproposition av vissa för flera huvudtitlar gemensamma frågor har chefen för finansdepartementet anført, att avlöningsbeloppen för, bland andra, lärare vid folk- och småskolor torde böra från och med budgetåret 1939/40 anpassas efter bestämmelserna i det av 1938 års riksdag godkända civila avlöningsreglementet, och förutsatt, att förslag härom skulle föreläggas 1939 års riksdag. I vad mån övriga föreskrifter i civila avlöningsreglementet kunde och borde göras tillämpliga å ifrågavarande lärarpersonal, syntes enligt finansministerns mening få bero av närmare utredning.

Då den av de sakkunniga berörda frågan om fyllnadstjänstgöring för småskollärare har visst samband med den sålunda i utsikt ställda utredningen och frågan heller icke är av brådskande natur, anser jag mig icke böra i detta sammanhang närmare ingå på sakkunnigförslaget i denna del.

De sakkunnigas förutberörda förslag i övrigt upptagas däremot i det följande till behandling, varvid jag först ingår på den grundläggande frågan om utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan.

2. Utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan.

Nuvarande förhållanden m. m.

Enligt 1882 års folkskolestadga skulle den årliga lärotiden vid skolor, för vilkas lärare skoldistrikt åtnjöt lönetillskott av allmänna medel, omfatta minst åtta kalendermånader. Denna bestämmelse har sedermera förtydligats på så sätt, att lärotiden skall omfatta minst åtta månader eller $34\frac{1}{2}$ veckor. I lärotiden äro inräknade helgdagar, påsk- och eventuellt förekommande pingstlov samt andra lov dagar.

Före den av 1937 års riksdag beslutade löneregleringen för lärare vid folk- och småskolor ägde skoldistriktet visserligen rätt att utsträcka nämnda lärotid men fingo själva i regel bestrida de ökade kostnaderna för bland annat lärarlöner. I någon större utsträckning ägde förlängning av lärotiden icke rum. I regel — framhåller 1937 års folkskolutredning — synes det hava varit städer eller stadsliknande samhällen med tämligen gott skatteunderlag, som påtagit sig ökade bördor för skolväsendet i nämnda hänseende.

Genom 1937 års lärarlönereglering kom frågan om läsårets längd i ett nytt läge, genom att staten påtog sig kostnaderna för förlängning av lärotiden. Beträffande detaljerna härutinnan hänvisas till det föregående och till föreliggande sakkunnigbetänkande. I detta sammanhang bör allenast erinras, att lästiden i samband med löneregleringen av praktiska skäl bestämts skola uppgå antingen till $34\frac{1}{2}$ veckor (242 dagar), $36\frac{1}{2}$ veckor (256 dagar) eller 39 veckor (273 dagar). Detta har dock hittills icke kommit till annat författningsmässigt uttryck, än att, såsom av det föregående framgår, de lönegrader, till vilka folkskollärare skola hänföras, satts i relation till berörda årliga lästider. I skrivelse den 30 maj 1938, vilken fortfarande i denna del är beroende på Kungl. Maj:ts prövning, har skolöverstyrelsen framlagt förslag om att § 15 folkskolestadgan skulle ändras på så sätt, att den årliga lärotiden fixeras på angivet sätt. Här bör också påpekas, att de i anledning av löneregleringen utfärdade löne- och statsbidragsbestämmelserna — i överensstämmelse med riksdagens beslut — använda uttrycket *lästid* i stället för folkskolestadgans uttryck *lärotid* och uttrycket *undervisningstid* i skolöverstyrelsens »Planer och förebilder till reglementen och andra bestämmelser för skoldistriktet». Dessa uttryck torde dock, framhålla de sakkunniga, få anses vara till innebörden överensstämmande och avse den tid, varunder arbetet i vederbörande skola pågår. I det följande användes i allmänhet benämningen lästid.

Sedan riksdagen fattat sitt beslut i löneregleringsfrågan, har lästiden genom av skoldistriktet beslutade och av högre myndighet godkända ändringar av gällande reglementen utsträckts i betydande omfattning.

En av de sakkunniga verkställd undersökning har beträffande skoldistrik-
tens och lärarkrafternas fördelning på lästider givit följande resultat:

Den beräknade omfattningen av lästiden redovisningsåret 1938—39.

L ä s t i d	Skoldistrikt		L ä r a r e			
	Antal	%	med småskolläraryr- kompetens		med folkskolläraryr- kompetens	
			Antal	%	Antal	%
34 ⁴ / ₇ veckor	687	27,9	2,064	17,2	2,189	13,9
36 ⁴ / ₇ »	895	36,4	3,110	26,0	3,737	23,8
39 »	880	35,7	6,811	56,8	9,787	62,3
Summa	2,462	100,0	11,985	100,0	15,713	100,0

Anmärkning: I de fall, där inom ett skoldistrikt olika lästider förekomma, har distriktet uppförts med den lästid, som tillämpas i flertalet läraravdelningar.

Beträffande de olika skolformernas fördelning på lästider åberopa de
sakkunniga följande tabell:

Läraravdelningarnas beräknade fördelning på skolformer och lästider redovisningsåret 1938—39.

A. Folkskola.

Skolform	Läraravdelningar med nedanstående lästider						
	34 ⁴ / ₇ veckor		36 ⁴ / ₇ veckor		39 veckor		Summa
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
A	235	3,4	556	8,0	6,121	88,6	6,912
B 1	884	20,0	1,407	31,9	2,122	48,1	4,413
B 2	750	23,8	1,263	39,2	1,206	37,5	3,219
B 3	225	22,4	414	41,2	366	36,4	1,005
C 1	115	40,4	136	47,7	34	11,9	285
C 2	38	29,5	63	48,8	28	21,7	129
C 3	—	—	3	100,0	—	—	3

B. Mindre folkskola.

Skolform	Läraravdelningar med nedanstående lästider						
	34 ⁴ / ₇ veckor		36 ⁴ / ₇ veckor		39 veckor		Summa
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
D 1	260	20,1	282	21,7	755	58,2	1,297
D 2	42	38,5	44	40,4	23	21,1	109
D 3	25	55,5	3	6,7	17	37,8	45

C. Småskola.

Skolform	Läraravdelningar med nedanstående lästider						
	34 ⁴ / ₇ veckor		36 ⁴ / ₇ veckor		39 veckor		Summa
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
a	207	5,1	499	12,2	3,390	82,7	4,096
b	1,331	23,2	2,026	35,3	2,384	41,5	5,741
c	144	40,4	159	44,7	53	14,9	356

Beträffande de i olika delar av landet tillämpade lästiderna hänvisas till specifikationer, vilka fogats vid de sakkunnigas betänkande.

De sakkunniga hava lämnat en överblick över lästidens längd vid vissa andra skolformer.

Vid *allmänna läroverk* skall läsåret, utöver tiden för inträdes- och flyttningsprövningar, omfatta 38 veckor. I läsåret inräknas den ledighet, som vid slutet av varje termin oundgängligen erfordras för skolarbetets avslutande, ävensom påsk- och pingst- eller motsvarande ledighet. För hela läroverket gemensam ledighet från undervisningen skall rektor dessutom lämna under sammanlagt minst fyra, högst sex dagar under läsåret.

För *kommunala flickskolor* och *kommunala mellanskolor* gälla i stort sett enahanda bestämmelser som vid de allmänna läroverken. Dock må anmärkas, att vid de kommunala flickskolorna i de 38 veckor, som läsåret skall omfatta, jämväl inräknas tid för inträdes- och flyttningsprövningar.

Vid *högre folkskolor* skall läsåret, påsk- och pingstferier samt tillfälliga lov dagar inräknade, omfatta minst 36 veckor, därest ej Kungl. Maj:t i särskilt fall annorlunda bestämmer. För hela skolan gemensam ledighet från undervisningen skall lämnas under ett antal dagar, som anges i det för skolan gällande reglementet, dock högst sex dagar under läsåret.

De sakkunnigas utredning och förslag.

De sakkunniga hava framhållit, att deras uppdrag väsentligen varit av skolorganisatorisk art. Till lärarnas löneställning har sålunda hänsyn tagits endast i den mån denna påverkats av åtgärder för vinnande av skolorganisatoriska förbättringar. De sakkunniga föreslå i sådant hänseende utsträckning av den obligatoriska lästiden vid folkskolan från och med den 1 juli 1940 till 36 ⁴/₇ veckor. Vidare föreslås enhetliga bestämmelser rörande antalet verkliga läsdagar. Antalet sådana dagar inklusive dagar, varunder lärjungarna deltaga i skolutflykt eller idrottsövning under lärares ledning, bör enligt de sakkunniga vid en lästid av 39 veckor utgöra minst 214 och vid en lästid av 36 ⁴/₇ veckor minst 202. Möjlighet skulle dock finnas för skoldistrikt att minska antalet verkliga läsdagar med högst tre, därest lärare prövas bära erhålla ledighet för deltagande i kurser eller möten, som äro av betydelse för hans fortbildning.

Beträffande B 2-, B 3- och D 1-skolor samt småskolor av b-form föreslås, att skild undervisning växelvis skall kunna beredas de särskilda klasserna genom uppdelning av undervisningsavdelning. Vid skolor, där en sådan anordning vidtages, kommer den föreslagna utsträckningen av lästiden icke att innebära någon utökning av lästiden för barnen utan endast för lärarna. De sakkunnigas förslag i sistnämnda avseende kommer att närmare behandlas under nästföljande avdelning.

De sakkunniga framhålla, att ur p e d a g o g i s k a synpunkter i stort sett samma skäl kunde åberopas för ett utsträckande av den samlade årliga tid, under vilken folkskolan arbetade, som på sin tid anfördes för införande av ett sjunde obligatoriskt skolår. De båda åtgärderna kompletterade varandra så till vida, att båda var och en på sitt sätt bidroge till att förbättra skolans undervisningsresultat.

De sakkunniga erinra härefter om 1934 års folkskolsakkunnigas betänkande angående obligatorisk sjuårig folkskola (statens offentliga utredningar 1935: 58). Beträffande de pedagogiska skäl, som tala för en utsträckning av skolplikten, hava folkskolsakkunniga anfört bland annat följande:

Om det skulle bli möjligt att utan alltför forcerad arbetstakt meddela de kunskaper och färdigheter, 1919 års undervisningsplan angäve, och framför allt att meddela dem på ett sådant sätt, att vad lärjungarna i skolan inhämtat i sina väsentligaste delar ägde bestånd efter deras utträde i det praktiska livet och där kunde av dem i olika levnadsställningar på bästa sätt tillgodogöras, då måste skolan rå om lärjungarna under längre tid, än vad den sexåriga kursen lämnade möjlighet till. Detta gällde folkskolan i gemen, oavsett skoltypen, men givetvis i särskilt hög grad de landsbygds-skolor, där läraren hade att undervisa flera klasser samtidigt eller där halvtidsläsning ännu på åtskilliga håll vore rådande.

Läsning, räkning och skrivning torde få betraktas såsom de för lärjungarna ur praktisk synpunkt allra viktigaste av folkskolans ämnen. God färdighet i dessa ämnen ernåddes dock icke utan mycken och långvarig övning. Just själva träningsmomentet i undervisningen spelade här en särskilt viktig roll. Den tid, som vore anslagen åt övriga ämnen inom folkskolans lärokurs, vore så knappt tillmätt, att några mera väsentliga rubbningar därav icke torde kunna företagas, utan att folkskolans allmänna bildningsupp-gift därigenom äventyrades. Den förstärkning av undervisningen i folkskolans viktigaste färdighetsämnen, som enligt de sakkunnigas mening vore behöfelig, torde icke kunna vinnas annorlunda än genom en utsträckning av lärotidens längd.

De senaste årtiondena kännetecknades otvivelaktigt av en starkare utveckling på skilda områden än någon tidigare period. Tekniska rön och uppfinningar hade i mycket omgestaltat formerna för vårt liv. Den alltmer fullkomnade maskintekniken hade tagits i anspråk inom alla grenar av vårt näringsliv. Omvälvningen på samfärdsmedlens område, som reducerat avstånden, hade brutit såväl bygdisoleringen inom landet som Sveriges tidigare avskildhet i förhållande till främmande länder, och vårt land hade gjorts mer delaktigt i det internationella utbytet på den andliga och materiella kulturens olika områden. Skulle folkskolan kunna fylla sin upp-

gift att utgöra en förberedelse för medborgarens verksamhet i livet, måste den lära det uppväxande släktet att i någon mån förstå den värld, i vilken den levde, den måste förklara och giva de olika företeelserna sammanhang. Därmed följde med nödvändighet nytt innehåll åt undervisningen, nya uppgifter för skolan, men därmed också ett oavvisligt behov av ökad tid för undervisningen.

Genomgripande vore de förändringar, som vårt näringsliv undergått. Allt fortfarande torde väl jordbruket få betraktas som modernäringen i vårt land, men med industriens snabba och kraftiga utveckling hade dock jordbruket kommit att sysselsätta en jämförelsevis mindre del av befolkningen än tidigare, och dess relativa betydelse inom folkhushållet vore ej längre densamma. Även inom jordbruksnäringen själv hade stora förändringar inträtt. Ännu för några årtionden sedan hade jordbruket befunnit sig på familjehushållningens stadium. Jordbrukaren och hans familj kunde vid denna tid betecknas som en produktions- och konsumtionsenhet. I jordbrukarens hem producerades ej blott livsmedlen. Även det mesta av vad familjen behövde av kläder, redskap och övriga förnödenheter framställdes av familjens medlemmar av råvaror, som vunnits på den egna jorden. Helt annorlunda ställde sig förhållandena nu. Trots minskningen i den jordbrukande befolkningens antal utvisade jordens avkastning i våra dagar en betydande ökning. Lantbruket bedreves numera efter metoder, som byggde ej blott på nedärvd erfarenhet utan även på den vetenskapliga forskningens rön. Driften hade rationaliserats. En förbättrad arbetsteknik, möjliggjord genom den utvecklade industrien, hade givit jordbruket en mängd maskinella hjälpmedel, tack vare vilka det varit möjligt att trots minskad tillgång till arbetskraft av jordbruket vinna ökad valuta. Denna utveckling hade ej endast kommit de större jordbruken till godo. Ett utvecklat föreningsväsen hade möjliggjort, att även de mindre jordbruken beretts tillfälle att anskaffa de förbättrade maskiner och redskap av olika slag, som ställts till jordbrukets tjänst. Jordbrukets produkter inginge i det allmänna varuutbytet, och avsättningen vore beroende av förhållandena på den allmänna marknaden. Med jordbruksnäringens stigande utveckling hade kraven på jordbrukaren ökats. Han måste följa framstegen inom sin egen näring, och han måste äga förmåga att kalkylera och göra beräkningar, han borde vidare kunna bedöma det allmänna marknadsläget och han borde äga de förutsättningar, som vore nödiga för att driva handel och köpenskap. En förutsättning för att jordbruksnäringens utövare skulle kunna nöjaktigt fylla dessa fordringar vore dock, att ökade krav ställdes på undervisningen i folkskolan, som väl för de flesta jordbrukare komme att utgöra det väsentliga bildningsunderlaget. Ej minst gällde detta beträffande skolans möjligheter att meddela säker färdighet i läsning, räkning och skrivning.

Medan den i jordbruksnäringen sysselsatta andelen av befolkningen minskades, funne en allt större del av densamma sin utkomst inom industri, handel och samfärdsl. Ett kännetecknande drag för vår tid vore en allt längre gående specialisering inom produktionen på olika områden. Till följd av utvecklingen inom andra länder hade inom olika produktionsområden konkurrensen skärpts till det yttersta. Arbetsintensiteten och arbetstempot hade i hög grad uppdrivits. Strävandena att i den hårda konkurrensen vidmakthålla och öka avsättningen av producerade varor krävde i vår tid en allt större anspänning av den enskildes krafter. Ett lands och i all synnerhet ett litet lands, ekonomiska ställning vore nu och för-

visso även i framtiden i sista hand beroende av de enskilda medborgarnas vakenhet, kunnighet och duglighet. Framför allt ägde detta tillämpning i fråga om ett land, vilket såsom vårt måste inrikta sig på kvalitetsproduktion för att kunna hävda sig på världsmarknaden. En viktig betingelse för vårt folks ekonomiska välfärd vore, att den ungdom, för vilken genomgången kurs i de obligatoriska folkundervisningsanstalterna utgjorde det huvudsakliga bildningsunderlaget, bereddes en så god undervisning som möjligt, innan den ginge att taga sin andel i arbets- och samhällslivet.

Ej mindre genomgripande vore de förändringar, som genomförts inom statslivet under tiden från folkskolans tillkomst till våra dagar. Det svenska samhället hade sedan gammalt vilat på rättens grundval, och det skänkte sina medborgare en frihet, som förpliktade: frihet under ansvar. Ett sådant samhällsskick krävde med nödvändighet för sitt lyckosamma upprätthållande en god allmän folkbildning. Detta hade varit en ledande tanke, redan när den lagstadgade folkskolan tillkom. Sedan den tiden hade utvecklingen gått hän mot en allt starkare demokratisering av såväl det kommunala som det statliga styrelsesättet. Genom den allmänna rösträtten hade varje till viss ålder kommen man och kvinna, oberoende av levnadsställning, möjlighet att öva inflytande på samhällets angelägenheter. Det måste därför i våra dagar ställas väsentligt ökade krav på den medborgerliga bildning, folkskolan skulle meddela, krav på ökade insikter, förmåga av självständigt bedömande, känsla av ansvar för det allmänna och av samhörighet. Demokratiens problem bleve på detta sätt i yttersta hand en fråga om folkupplysning och folkuppfostran.

De sakkunniga, som i allt väsentligt åberopa de av 1934 års folkskolasakkunniga anförda skälen för ett sjunde skolår jämväl för en utsträckning av folkskolans årliga lästid, framhålla vidare, att också sociala skäl tala för en sådan åtgärd.

I städer och industrisamhällen hade föräldrarna många gånger icke möjlighet att bereda sina barn sysselsättning eller omvårdnad under den tid av året, då skolan icke påginge. Stundom vore såväl man som hustru bundna av förvärvsarbete utom hemmet, något som för övrigt torde bli allt vanligare inom de yngre äktenskapen. Onekligen erfore föräldrarna en viss trygghetskänsla, om de visste, att skolan hade hand om barnen, när de själva vore hindrade att ägna dem erforderlig tillsyn. Man misstog sig nog icke, om man gjorde gällande, att sociala skäl i hög grad bidragit till att just städer och industrisamhällen på egen bekostnad förlängt skolåret.

Skolan borde såsom ett samhällets organ anpassas efter samhällets utveckling och skiftande förhållanden. Det låge i öppen dag, att större fostringskrav måste ställas på skolan å sådana platser, där föräldrarna endast i ringa utsträckning själva hade möjlighet att fostra barnen. Givetvis kunde sociala anordningar av andra slag bringa föräldrarna hjälp i deras fostringsarbete. Men utmärkande för dessa anordningar vore ofta, att de väsentligen toge sikte på tiden före skolåldern. Anordningar av denna art vore därför ur de synpunkter, som här komma i fråga, icke tillfyllest. Samhällslivets egen utveckling talade starkt för en utsträckning av barnens årliga lästid i industrialiserade och andra likartade samhällen.

Emellertid ställde sig förhållandena rätt olika såväl i skilda delar av landet som i städerna å ena sidan och på den egentliga landsbygden å den andra.

På landsbygden, där familjemedlemmarna i högre grad än i städerna levde sitt liv gemensamt i arbete och vila, saknade föräldrarna mera sällan möjlighet att taga hand om barnen under dessas fritid. I varje fall vore barnen där icke i så hög grad utsatta för de risker för påverkan i olämplig riktning under från skolarbetet fria tider, som en mera sammanträngd bebyggelse ofta förde med sig. Den jordbrukande befolkningen hade för övrigt icke blott möjlighet att sysselsätta barnen under deras från undervisningen lediga tid; den hade också vissa tider ett *påtagligt behov av de mera vuxna barnens hjälp* med olika göromål, exempelvis vid sådd och skördearbete, rensning av rotfrukter samt potatis- och betupptagning. Detta manade utan tvivel till varsamhet vid genomförandet av åtgärder, som innebure en utsträckning av skolans lästid.

Också ett annat skäl kunde anföras mot ett alltför långt läsår på landsbygden, nämligen *svårigheten att ordna fortsättningsskolans undervisning*, som här nästan utan undantag, fränsett ämnet hushållsgöromål, bestredes av folkskolans lärare. De sakkunniga måste nämligen konstatera, att — om man ville bibehålla den nu vanliga anordningen med sex veckors fortsättningsskola utanför folkskolans lästid — det mötte betydande svårigheter att få utrymme för de båda skolformerna. Förlades fortsättningsskolans undervisning omkring eller omedelbart efter årsskiftet, bleve folkskolans sommarferier vid 39 veckors lästid för korta, i regel endast 4 à 5 veckor. Under de sakkunnigas besök i olika skoldistrikt på landsbygden hade nämligen allmänt nämnda olägenhet framhållits.

De sakkunniga hava vidare understrukit *faran av en alltför stark arbetsbelastning för den enskilde läraren*. Visserligen kunde säkerligen en lärare i sina bästa år och vid god hälsa utan större svårigheter årligen bestrida undervisning i folkskola 39 veckor och i fortsättningsskola 6 veckor. Erfarenheten gäve dock vid handen, att en sådan arbetsbörda i varje fall på landsbygden, där folkskolan icke sällan arbetade under svåra förhållanden, i längden kunde verka nedbrytande på även en stark hälsa. Den av 1938 års riksdag beslutade höjningen av pensionsåldern för ifrågavarande lärare gäve ökad tyngd åt denna synpunkt. Sjukledighet för lärare med därtill hörande ombyte av lärare medförde icke blott direkta utgifter för det allmänna utan kunde även försvåra skolarbetet och försämra undervisningens effektivitet. Särskilt bleve detta fallet vid kortare, tätt återkommande ledigheter.

Vid vägandet av de skäl, som talade för och emot en utsträckning av lästiden, hade de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att en måttlig höjning av nu gällande minimum för folkskolans läsår vore fullt motiverad och även genomförbar. Praktiskt taget under hela den tid, den obligatoriska folkskolan ägt bestånd, alltså under närmare ett sekel, hade den nu föreskrivna minimilästiden kvarstått oförändrad. Samhällsutvecklingen under denna långa tid har skärpt fordringarna på folkskolan men även lett dithän, att en utsträckning av lästiden icke längre kunde sägas vara en på den enskildes förhållanden så ingripande åtgärd som tidigare varit fallet. Den omständigheten, att skoldistriktet själva i stor utsträckning och under skiftande betingelser framför allt på senare tid förlängt lästiden, bure vittnesbörd om att tidpunkten nu vore inne för generella åtgärder av denna art. Med hänsyn till de återopade omständigheter, som manade till försiktighet vid reformer på förevarande område, ansåge de sakkunniga sig icke kunna förorda, att minimilästiden nu utsträcktes till 39 veckor — en

lästid, som i stort sett torde vara lämplig för städer och industrisamhällen men icke alltid för den egentliga landsbygden — utan begränsade sig till att föreslå, att lästiden genom ändring i folkskolestadgan bestämdes till lägst $36\frac{4}{7}$ veckor.

Som ett ytterligare motiv för höjning av den årliga minimilästiden framhålls, att den nuvarande lästiden vid folkskolan i regel rätt väsentligt understiger motsvarande lästid vid andra skolformer, såsom allmänna läroverk, kommunala mellanskolor och flickskolor samt — ehuru i mindre grad — högre folkskolor.

Även om vissa omständigheter — exempelvis de nu nämnda skolformernas karaktär av läroanstalter, som frivilligt genomginges, och i viss mån även olikheterna i fråga om elevernas åldersstadium — vanskliggjorde direkta jämförelser i det hänseende, varom vore fråga, torde å andra sidan folkskolans karaktär av grundläggande skola i ett slutet skolsystem, i vilket jämväl nämnda andra läroanstalter inginge som beståndsdelar, motivera behörigt hänsynstagande till lästidens längd vid sistberörda anstalter. Vidare borde beaktas, att den dagliga arbetstiden och arbetsbördan vid de allmänna läroverken m. fl. skolor i allmänhet vore av större omfattning än i folkskolan.

De sakkunniga förklara sig vara medvetna om att redan en förlängning av läsåret med två veckor — från $34\frac{4}{7}$ till $36\frac{4}{7}$ veckor — stundom kunde möta motstånd och medföra svårigheter på landsbygden, exempelvis för det fall, att en jordbrukarfamilj vore i stort behov av barnens hjälp eller skolvägarna vore långa och besvärliga, men betona samtidigt, att möjligheter icke saknades att i viss utsträckning råda bot för sådana svårigheter. I detta avseende framhålls, att de sakkunniga ämnade föreslå dels vissa jämkningar i undervisningen i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar, dels ock ökad möjlighet att i de enskilda fallen underlätta skolgången genom individuella lovdagar.

De sakkunniga hava även övervägt lämpligheten av att differentiera lästidens längd efter skolformens art men funnit de skäl, som talade emot sådan anordning, (jfr sid. 37 i betänkandet) vara avgörande. Minimilästiden borde således, oberoende av skolformens art, förlängas från $34\frac{4}{7}$ veckor till $36\frac{4}{7}$ veckor. För att bereda skoldistriktet erforderligt rådrum för genomförandet av den utsträckta lästiden förorda de sakkunniga, att bestämmelserna i ämnet träda i kraft den 1 juli 1940.

I nära samband med frågan om utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan står spörsmålet om *antalet i läsåret ingående verkliga läsdagar*. Avsikten med en utsträckning av den årliga lästiden kan, yttra de sakkunniga, helt eller delvis förfelas, om skoldistriktet, samtidigt med att läsåret utsträcks, mer väsentligt utöka antalet lovdagar. Någon bestämmelse, som reglerar antalet verkliga läsdagar, har icke meddelats i någon för hela landet gällande författning utan allenast i skoldistriktens reglementen.

De sakkunniga betrakta allmänna bestämmelser angående det lägsta antal läsdagar, som bör förekomma under läsåret, som en konsekvens av 1937 års lönereglering för folkskolans lärarkår och anse det lämpligt, att förhållandena på området regleras i samband med den av de sakkunniga förordade utsträckningen av den årliga lästiden.

I skolöverstyrelsens »Planer och förebilder till reglementen och andra bestämmelser för skoldistriktet», vilka i allmänhet torde hava tjänat som mönster vid avfattningen av skoldistriktets reglementen, förut-sattes, att antalet verkliga undervisningsdagar skulle vid en årlig lästid av $34\frac{4}{7}$ veckor (242 dagar) uppgå till minst 192, såvida icke undervisningen blivit inställd på grund av smittsam sjukdom, i vilket fall det ankomme på skolrådet att, om så vore behöfligt, besluta om nödig minskning av antalet läsdagar. Då som villkor för statsbidrag gällt, att i nämnda reglementen lämnade föreskrifter iakttagits vid undervisningen, hade alltså reellt 192 verkliga läsdagar varit påbudna.

Skillnaden mellan den tid, över vilken undervisningen vid en lästid av $34\frac{4}{7}$ veckor sträckte sig (242 dagar), samt antalet verkliga läsdagar (192) vore 50 dagar. I sistnämnda siffra inginge dels sön- och helgdagar, dels ock lovdagar. Hur de förra, inberäknat de på påskledigheten belöpande vardagarna, kunde fördela sig framginge av följande exemplifierande sammanställning:

Söndagar	35
Marie bebådelsedag	1
Påsklov (sex dagar utom påskdagen, som ju ingår i söndagarna)	6
1 maj	1
Kristi himmelfärdsdag	1
<hr/>	
Summa dagar	44.

Om, såsom i nämnda exempel, antalet sön- och helgdagar samt jämförbara dagar uppginge till 44 under läsåret, återstode ($50 - 44 =$) 6 egentliga lovdagar. Dessa kunde uttagas med exempelvis tre under höstterminen och tre under vårterminen. När potatis- eller betlov förekomme, kunde dessa icke rymmas inom lästiden (242 dagar), alldenstund i vissa fall samtliga eller i det närmaste samtliga sex lovdagar skulle disponeras härför. Vid lov av denna art brukade därför läsåret utsträckas.

Vid lästidens förlängning med två veckor till $36\frac{4}{7}$ veckor (256 dagar) tillkomme högst tolv vardagar. Åtminstone i vissa fall bleve det därför möjligt att öka antalet verkliga läsdagar från 192 till 204. Emellertid borde någon ny lovdag belöpa på den utsträckta lästiden. Observeras borde även, att läsåret vid en utsträckning tämligen säkert komme att omfatta pingsthelgen. Då barnen borde få lov icke blott annandag pingst, som vore helgdag, utan även pingstafton, följde härav, att antalet verkliga läsdagar icke lämpligen borde vid en lästid av $36\frac{4}{7}$ veckor sättas högre än 202.

Vid lästidens utsträckning till 39 veckor (273 dagar) tillkomme, räknat från en lästid av $34\frac{4}{7}$ veckor, högst 27 vardagar. Teoretiskt skulle man alltså här kunna tänka sig en utsträckning från 192 till 219 verkliga läsdagar. Emellertid måste hänsyn tagas dels till pingstledigheten, dels till att minst ytterligare en lovdag borde tillkomma, varför antalet verkliga läs-

dagar vid en lästid av 39 veckor icke rimligen borde sättas högre än 216. En ytterligare reduktion av antalet verkliga läsdagar syntes dock de sakkunniga motiverad vid förevarande förhållandevis långa lästid. De sakkunniga ansåge sig böra stanna vid att förorda, att antalet verkliga läsdagar vid nämnda lästid bestämdes till 214. Till förmån för denna uppfattning talade ett av Kungl. Maj:t den 6 maj 1938 meddelat utslag på besvär av Stocksunds skoldistrikt (detta besvärsmål har närmare återgivits i de sakkunnigas betänkande, sid. 39 ff.).

De sakkunniga hava i detta sammanhang upptagit frågan om *inställande av undervisningen viss tid i syfte att bereda lärarpersonalen tillfälle att deltaga i utbildningskurser*.

Under en lång följd av år hade Kungl. Maj:t genom beslut i de särskilda fallen medgivit, att den tid, under vilken undervisningen vid folk- och småskolor inom vissa län kunde komma att inställas för vederbörande lärares och lärarinnors deltagande i av centralförbundet för nykterhetsundervisning anordnade allmänna upplysningskurser, finge, i den utsträckning kurserna ägde rum under pågående lästermin, inräknas i den årliga lärotiden. Lärarpersonalen hade sålunda fått ledigt från skolarbetet för berörda ändamål utan skyldighet att återläsa den förlorade undervisningstiden.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 27 januari 1933 hade emellertid denna praxis brutits. Redan många år tidigare hade Kungl. Maj:t avslagit liknande framställningar om befrielse från återläsningsskyldighet för lärare, som deltagit i vissa andra utbildningskurser, exempelvis i hembygdsundervisning.

Avlöningsreglementet den 30 september 1937 för lärare vid folk- och småskolor innefattade vissa bestämmelser, som i detta sammanhang vore av intresse. Enligt 16 § 1 mom. ägde lärare uppbära oavkortad lön för den tid, under vilken han, efter i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t lämnat medgivande, använt för att utom sin tjänstgöringsort göra iakttagelser eller idka studier, som på ett påtagligt sätt kunde tjäna undervisningsväsendets intressen. Såsom redan av avfattningen av denna bestämmelse framginge, ägde bestämmelsen i fråga icke tillämplighet i fråga om lärares deltagande i kortare utbildningskurser om tre à fyra dagar, vilka stundom vore förlagda till lärarnas tjänstgöringsort.

De sakkunniga hade funnit sig böra ägna uppmärksamhet åt den föreliggande frågan icke minst därför, att den i så hög grad är en landsbygdens angelägenhet. På landsbygden arbetade lärarna merendels under mycket svårare förhållanden än lärarna i städerna. Den isolering, som landsbygdens lärare ofta vore utsatta för, kunde inverka ofördelaktigt på skolarbetet, och behovet av andlig omväxling framträdde för landsbygdsläraren i särskilt hög grad. Det låge i öppen dag, att det på grund härav skulle lända skolundervisningen på landsbygden till fördel, om lärarna finge tillfälle att under ordnade former deltaga i lämplig kursverksamhet, vid vilken de kunde träda i kontakt med andra lärare och erhålla intryck och impulser av värde för skolarbetet.

Att det inom folkundervisningsväsendet föreläge ett stort behov av dylik kursverksamhet vore uppenbart. På grund av utbildningens art kunde lärarna ofta endast under direkt ledning av på området kvalificerade personer komplettera sina kunskaper och färdigheter. De sakkunniga erinrade

om de gymnastikkurser, som tid efter annan anordnades i skilda delar av landet och till vilka samlades lärare i hundratal. Givetvis vore det icke möjligt att på en gång erhålla vikarier för ett så stort antal inom ett begränsat område tjänstgörande lärare, och det låte sig ofta icke med fördel göra att förlägga kurser av ifrågavarande art under lärarnas ferietid.

Härtill komme, att fortbildningskurser vore oavvisligen nödvändiga för att folkskolans lärare skulle bli skickade att fullgöra de nya uppgifter, som samhällsutvecklingen undan för undan pålade nämnda lärare. Lärarutbildning erfordrades exempelvis på grund av Kungl. Maj:ts cirkulär den 27 november 1936 (nr 583) angående trafikundervisning vid läroanstalter, som stode under skolöverstyrelsens omedelbara inseende. Vidare erinrades om de under de senare åren framförda kraven på att folkskolan skulle bereda utrymme även för undervisning i gasskydd. De nya undervisningsuppgifterna, som stundom vore av trängande natur, kunde givetvis icke på ett tillfredsställande sätt omhänderhavas av andra lärare än sådana, som erhållit eller förskaffat sig lämplig utbildning, och utbildningen vore som nämnts ej sällan av den art, att den icke lämpligen kunde bedrivas i form av självstudier. Det vore angeläget, att i sådana fall lämpliga utbildningskurser komme till stånd och att lärarna bereddes möjlighet att utan avsevärdare uppoffringar besöka kurserna. I annat fall bleve bestämmelser, varigenom folkskolans elever skulle bibringas kännedom om nya ämnesområden, verkningsslösa.

När de sakkunniga funne sig böra ifrågasätta en mindre inskränkning av den effektiva lästiden till förmån för lärarnas fortbildning, berodde detta bland annat därpå, att de skäl, som kunde anföras emot en återgång till de på området tidigare rådande förhållandena och emot en närmare reglering av dessa förhållanden, försvagades i samma mån som lästiden utsträcktes. Som ett avgörande skäl emot åtgärder av denna art hade tidigare åberopats den korta lästiden vid folkskolan, som endast nödtorftigt beredde utrymme för de föreskrivna lärokurserna. Vid ett realiserande av de sakkunnigas förslag om obligatorisk utsträckning av lästiden till minst $36\frac{4}{7}$ veckor, ökades möjligheterna att på antydd väg främja lärarnas fortbildning. Det vore många gånger icke lätt att skaffa kompetent vikarie för lärare, som behövde någon eller några dagars ledighet för deltagande i kurser. Vidare ökade dessa kurser i värde, om alla eller flertalet av lärarna inom ett visst område samtidigt kunde besöka kurserna. Med återläsning vore förenade vissa svårigheter. Särskilt vore detta fallet vid skolor, som inrymde mer än en läraravdelning. Här komme nämligen barnen, om icke alla lärarna deltog i vederbörande kurser, att sluta terminen vid olika tidpunkter, såvida det icke rörde sig om ett kort lov, som kunde ersättas genom att indraga någon i reglementet föreskriven fridag.

Det låge i sakens natur, att en viss försiktighet borde iakttagas vid utformningen av de bestämmelser, som de sakkunniga alltså förutsatte skola meddelas rörande rätt för lärare att utan återläsningsskyldighet deltaga i utbildningsarbete under läsåret. Ledighet för här nämnt ändamål syntes böra begränsas till högst tre dagar under varje läsår. Givetvis borde sådan ledighet beviljas endast för kurser eller möten, som hade verklig betydelse för lärargärningen och som icke lämpligen borde förläggas till den tid, varunder lärarna åtnjöte ferier. För att erhålla garanti mot eventuellt missbruk torde böra fordras, att statens vederbörande folkskolinspektör i varje särskilt fall lämnade sitt medgivande till

läsningens inställande. Då fråga vore om mera regelbundet återkommande kurser, syntes Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen kunna härutinnan fatta generellt beslut.

De sakkunniga hava övervägt, huruvida icke föreskrift borde meddelas rörande *antalet lovdagar*, men stannat vid, att sådan föreskrift icke borde meddelas. Såsom skäl härför har åberopats, att de ifrågasatta bestämmelserna rörande antalet verkliga läsdagar i tillbörlig grad syntes tillvarataga de intressen, som från mer allmän synpunkt kunde göras gällande i detta avseende, att det även vore lämpligt om antalet lovdagar i viss mån finge anpassas efter förhållandena på de olika orterna *samt att en generell föreskrift om ett visst maximiantal lovdagar lätt kunde leda till att det medgivna maximiantalet uttoges, även om behov därav icke förelåge.*

Frågan om fler *individuella lovdagar för barnen* vid förlängning av läsåret har av de sakkunniga berörts. I § 43 mom. 4 folkskolestadgan föreskrives härutinnan, att, om lärjunge i följd av annan giltig orsak än sjukdom och dylikt behöver ledighet från undervisningen under längre eller kortare tid, må sådan ledighet efter prövning av förekommande omständigheter kunna beviljas i den ordning, det för skoldistriktet gällande reglementet föreskriver. De sakkunniga hava icke funnit anledning att närmare ingå på förevarande spörsmål men hava framhållit, att man, utan efter sättande av undervisningens effektivitet, framför allt under övergången till längre lästid borde kunna tillmötesgå målsmännens berättigade önskningsar i fråga om ledighet åt barnen för deltagande exempelvis i visst lantbruksarbete.

Där emellertid en mer allmän önskan om dylik hjälp förefunnes inom vederbörande ort, syntes en klok anordning vara att lokalt utsträcka terminerna på sådant sätt, att barnen exempelvis gruppvis eller på en gång kunde erhålla lov vid potatis- eller betupptagning etc. En sådan möjlighet gäves vid den uppdelning av eleverna vid två- eller flerklassiga skolformer, som de sakkunniga föresloge. Förhållandena på området vore emellertid skiftande icke blott i olika delar av landet utan även i skolor, som äro belägna på rätt kort avstånd från varandra. De sakkunniga inskränkte sig därför till dessa mer allmänna uttalanden.

De sakkunniga hava till behandling upptagit jämväl frågan om *fortsättningsskolans ställning vid utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan, m. m.* och i samband därmed berört jämväl spörsmålet om rätt för lärare att för placering i högre lönegrad tillgodoräkna tjänstgöring i fortsättningsskola. I dessa hänseenden yttras följande:

Den omständigheten, att folkskolans lärare — fränsett ämnet hushållsgöromål — praktiskt taget ombesörjde all den undervisning, som meddelades vid fortsättningsskolan, betingades av att arbetet i fortsättningsskolan på landsbygden som regel icke beredde full sysselsättning för en lärare men också därav, att fortsättningsskolan alltsedan sin tillblivelse som obli-

gatorisk skolform befunnit sig i ständig utveckling och ännu icke fått en fast organisation.

Om man alltså kunde säga, att fortsättningsskolan till sin yttre organisation ännu icke tagit fast form och att så näppeligen kunde bli fallet, förrän den sjuåriga folkskolan allmänt blivit genomförd, d. v. s. om ungefär tio år, gällde även beträffande innehållet av den vid fortsättningsskolan meddelade undervisningen detsamma. Frågan om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål för flickor i fortsättningsskolan hade under senare år vunnit aktualitet. Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 12 juni 1936 anbefallt skolöverstyrelsen att, under beaktande av vad i riksdagens skrivelse nr 297/1936 anförts, verkställa utredning rörande införande av obligatorisk undervisning för flickor i husligt arbete, hade överstyrelsen i skrivelse den 26 juli 1938 framlagt förslag i ämnet. Detta förslag innebure bland annat, att undervisning i hushållsgöromål skulle från och med läsåret 1943—44 eller den tidigare tidpunkt, Kungl. Maj:t kunde finna gott föreskriva, meddelas samtliga flickor i fortsättningsskolan, att den obligatoriska fortsättningsskolkursen för flickor skulle från samma tidpunkt omfatta minst 220 undervisningstimmar samt att två eller flera skoldistrikt skulle för gemensamt handhavande av undervisning i hushållsgöromål i folk- och fortsättningsskola utgöra en s. k. skolköskrets. Innan statsmakterna tagit ställning till nämnda förslag och det sjunde folkskolåret allmänt genomförts, föreläge icke förutsättningarna för att fortsättningsskolan skulle erhålla önskvärd fasthet i organisatoriskt hänseende.

Införandet av ett sjunde skolår förde med sig en avsevärd nedgång i antalet i fortsättningsskolan årligen undervisade barn. Härigenom bleve elevantalet i fortsättningsskolavdelningarna på landsbygden ofta för ringa. När fortsättningsskolan exempelvis byggde på en B 2-skola, vari undervisades 20—30 elever, ett tämligen normalt elevantal, komme den ettåriga fortsättningsskolan att omfatta endast 4—6 elever, vilket antal ur både ekonomiska och pedagogiska synpunkter vore för lågt. Situationen bleve än vanskeligare, om flickorna på landsbygden i fortsättningsskolan allmänt erhöles undervisning i hushållsgöromål.

1934 års folkskolsakkunniga hade i sitt förutnämnda betänkande angående obligatorisk sjuårig folkskola berört jämväl frågan om fortsättningsskolans ställning vid genomförandet av ett obligatoriskt sjunde skolår och därvid framhållit nödvändigheten av en starkare centralisering av undervisningen i fortsättningsskolan inom åtskilliga skoldistrikt.

Vidare hade 1938 års riksdag påpekat betydelsen av sådan centralisering icke blott ur statsekonomisk synpunkt utan jämväl med hänsyn till de förbättringar av denna skolform, som därigenom kunde ernås.

De sakkunniga, inom vilkas uppdrag icke fölle frågan om eventuella förändringar i fortsättningsskolans organisation och som därför icke ansett sig böra framlägga några direkta förslag i ämnet, hade vid sina överväganden kommit till den uppfattningen, att en omprövning av frågan om effektiva åtgärder för centralisering av landsbygdens fortsättningsskola än som nu stode till buds borde komma till stånd. Därvid borde bland annat undersökas möjligheterna att låta centraliseringsåtgärderna omfatta större kommunala enheter än skoldistriktet, i samband varmed borde beaktas önskvärdheten av allmänna bestämmelser eller anvisningar rörande det minimiantal barn, som skulle eller borde finnas i varje läraravdelning. Vidare borde tagas under övervägande lämpligheten av vissa uppmjukningar i de

nu gällande bestämmelserna om statsbidrag för ändamålet. De sakkunniga ansåge det sålunda icke uteslutet, att en uppmjukning av bestämmelsen om att statsbidrag icke finge utgå för färd med fordon, som framfördes av barnen själva, skulle underlätta en effektivare centralisering av fortsättningsskolväsendet.

Säkerligen komme en utredning av den art, som av de sakkunniga ifrågasatts, att giva till resultat, att statens utgifter för fortsättningsskolan kunde ej oväsentligt nedbringas och samtidigt vinster i pedagogiskt hänseende ernås i form av jämnare elevantal i läraravdelningarna, ett allmännare genomförande av den yrkesbestämda fortsättningsskolan också för gossar etc. Genom en effektivare centralisering av fortsättningsskolan, som bland annat finge till resultat, att folkskolans lärare i mindre utsträckning bleve bundna av fortsättningsskolarbetet, torde vidare yppas större möjligheter att utsträcka folkskolans årliga lästid på landsbygden, utan att därigenom fortsättningsskolans intressen trädde för nära.

De sakkunniga hade vidare upptagit till behandling spörsmålet om rätt för lärare i folkskola att få räkna jämväl undervisning i fortsättningsskola till godo för placering i lönegrad. Denna fråga vore framför allt av betydelse för landsbygden. Man torde kunna utgå från att lästiden vid landsbygdens skolor i viss utsträckning komme att även efter ett genomförande av de sakkunnigas olika förslag understiga 39 veckor. Även om ett genomförande av de sakkunnigas förslag i övrigt komme att leda till vissa förbättringar i landsbygdslärarnas löneförmåner, vore det emellertid att vänta, att lönen för landsbygdslärarna stundom komme att understiga lönen för lärarna i städer och större samhällen. Då detta kunde oförmånligen inverka på rekryteringen till lärarbefattningar vid landsbygdens skolväsende, låge det nära till hands att söka ett korrektiv häremot genom att låta lärare å landsbygden, som stadigvarande undervisade i fortsättningsskola, få tillgodoräkna ett visst antal undervisningstimmar i fortsättningsskolan för placering i lönegraden B 17. För överskjutande antal undervisningstimmar i fortsättningsskolan skulle i så fall utgå vanligt arvode för undervisning i sådan skola.

För en dylik anordning talade även vissa billighetssynpunkter. Läraren i exempelvis en B 2-skola jämte därpå byggd fortsättningsskola hade under tjänstgöring $36\frac{4}{7}$ veckor i folkskolan jämte $2\frac{3}{7}$ veckors fortsättningsskoltjänstgöring icke mindre arbetsbörda än en lärare i A-skola med 39 veckors lästid men uppbure för nämnda tjänstgöring en sammanlagd ersättning, som understeg den vid skolor med 39 veckors lästid utgående lönen. Det förhållandet, att en del av undervisningen fullgjordes i fortsättningsskola, syntes icke böra få hindra, att han erhöle samma ekonomiska vederlag som sistnämnde lärare. Mot ett tillgodoförande av fortsättningsskoltjänstgöringen på ifrågasatt sätt kunde anföras, att fortsättningsskolundervisningen, till den del den finge tillgodoräknas läraren för lönegradsplacering, skulle komma att honoreras enligt förmånligare grunder, än om nämnda undervisning på vanligt sätt ersattes med vissa arvodesbelopp per undervisningstimme. Denna invändning måste emellertid bedömas mot bakgrunden av vad nyss anförts rörande den totala arbetsprestationen för en lärare, som undervisade i både folkskola och fortsättningsskola. Med hänsyn till att nämnda arbetsprestation måste om icke överstiga så dock motsvara arbetsprestationen för en lärare, som undervisade

enbart i folkskola med motsvarande undervisningstid, borde nämnda invändning icke tillmätas avgörande betydelse.

Den ifrågasatta rätten att för lönegradsplacering tillgodoräkna tjänstgöring i fortsättningsskolan kunde emellertid näppeligen medgivas, förran fortsättningsskolan å vederbörande ort blivit tillräckligt fast organiserad. Uppenbarligen kunde man icke låta en lärare på här nämnt sätt räkna undervisning i fortsättningsskola till godo för lönegradsplacering, om antalet lärjungar vid fortsättningsskolan vore så ringa, att en centralisering vore påkallad ur ekonomiska och pedagogiska synpunkter, eller förhållandena i övrigt vore sådana, att man icke med visshet kunde förutsäga, om vederbörande lärare behövde stadigvarande tagas i anspråk för undervisning i fortsättningsskola.

Emellertid talade så starka skäl för att lärare erhöles rätt till uppflyttning i lönegrad genom inräknande i tjänstgöringen jämväl av undervisning i fortsättningsskola, att en förnyad omprövning av denna fråga borde komma till stånd, så snart förutsättningarna härför föreläge, d. v. s. ståndpunkt tagits till de förutberörda svävande frågorna rörande fortsättnings skolans organisation.

Under återopande av vad sålunda anförts ville de sakkunniga i princip uttala sig för en centralisering av fortsättningsskolan, byggd bland annat på samverkan mellan olika skoldistrikt, samt för rätt för lärare att för placering i lönegrad få räkna sig till godo jämväl tjänstgöring i fortsättningsskola. Skolöverstyrelsens förutnämnda förslag om införande i fortsättningsskolan av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål utginge som nämnts från den förutsättningen, att denna undervisning skulle centraliseras genom organiserad samverkan mellan de olika skoldistrikten. Det syntes de sakkunniga lämpligt, att frågan om en allmän centralisering av fortsättningsskolan såges i sitt samband med överstyrelsens berörda förslag och att sålunda ett genomförande av sistnämnda förslag om partiella centraliseringsåtgärder icke finge föregripa bedömandet av frågan om centralisering av fortsättningsskolväsendet i övrigt.

Särskilt yttrande.

En av de sakkunniga, överläraren E. Eljas, har avgivit särskilt yttrande, vilket fogats vid de sakkunnigas betänkande. För detta yttrande torde för sammanhangets skull här redogörelse böra lämnas även såvitt angår uttalanden, som hava avseende å spörsmål, vilka komma att behandlas först i det följande.

Sakkunnigberedningens majoritet hade, yttrar reservanten, utom i fråga om minimilästidens utsträckning till $36 \frac{4}{7}$ veckor, föreslagit, att det skulle ankomma på de särskilda skoldistrikten att besluta, huruvida de av de sakkunniga föreslagna skolförbättringarna skulle i vederbörande distrikt komma till utförande eller ej. Reservanten vore ej övertygad om att man på denna väg, åtminstone ej inom rimlig tid, för genomförandet av ifrågasatta förstärkningsanordningar vunne tillräcklig effektivitet och för de särskilda skoldistrikten erforderlig likvärdighet.

Större säkerhet härför vunne man genom att följa den linje, statsutskottet anvisade vid behandlingen av lönefrågan för folk- och småskollärare vid 1937 års riksdag. Utskottet avsåg då, att ifrågasatta skolförbättringar borde genomföras i samband med en allmän utökning av lärarnas tjänstgöringsskyldighet till 39 veckor. Starka skäl förefunnes för ett fullföljande av den av utskottet här anvisade vägen och att således spörsmålen om ifrågavarande skolförbättringar och om enhetlig tjänstgöringsskyldighet för lärarna borde nu som då ses i samband och en samtidig lösning sökas.

Av frågans förhistoria och utgångsläge samt av för de sakkunniga lämnade direktiv framginge, att de sakkunniga haft till uppgift att till verklig prövning upptaga spörsmålet om lärarnas tjänstgöringsskyldighet och därmed sammanhängande frågor. Den av statsutskottet föreslagna utredningen torde av allt att döma just varit avsedd att bana väg mot en enhetlig tjänstgöringsskyldighet.

De av de sakkunniga föreslagna åtgärderna komme visserligen att i flera avseenden främja ett dylikt syftemål. Genom minimilästidens utsträckning till $36\frac{4}{7}$ veckor från och med den 1 juli 1940 skulle folkskollärarkåren från nämnda dato komma att i fråga om tjänstgöringsskyldighet och lönesättning bli uppdelad i endast två kategorier mot hittills tre. Man kunde räkna med att läsåret 1938—39 omkring 62 procent av manliga och kvinnliga folkskollärare hade en lästid av 39 veckor. Om av de sakkunniga föreslagen uppdelning av flerklassiga läraravdelningar komme till stånd och om denna uppdelning anordnades så, att lärarens årliga tjänstgöringstid därigenom komme att utökas, kunde härigenom ytterligare en del av lärarpersonalen få samma lästid. I likhet med skolöverstyrelsen ansåge reservanten härvid, att en uppdelning borde få ifrågakomma även i skolor av B 1-form. Inräknandet för lönegradsplacering av tjänstgöringstid i fortsättningskolan understödde givetvis i sin mån nyssnämnda utveckling.

Även om de av de sakkunniga föreslagna åtgärderna obligatoriskt skulle genomföras på sådant sätt, att det för lärarna medförde utökad årlig tjänstgöringstid eller för lönegradsplacering ökad tillgodoräkningstid, så komme dock alltfört att av kåren kvarstå en rest, som bleve hänvisad till en lägre löne- och pensionsställning än sina kolleger. Härtill komme, att i de sakkunnigas förslag endast *en* åtgärd vore föreslagen till obligatoriskt genomförande, nämligen utsträckning av lästiden från och med den 1 juli 1940 till $36\frac{4}{7}$ veckor. I övrigt skulle det överlätas åt skoldistriktet att besluta både huruvida någon av de vidare föreslagna åtgärderna skulle genomföras och sättet för genomförandet. Genomförandet av ökad lästid hade skett mycket ojämnt i skilda trakter av landet. Dylika ojämnheter komme med säkerhet att föreligga även vid genomförandet av nu ifrågasatta skolförbättringar, om de gjordes helt beroende av skoldistriktens egna initiativ. Man måste härvid räkna med att ett flertal skoldistrikt, utöver den ovannämnda obligatoriskt föreskrivna anordningen, ej företoge vidare åtgärder. I vissa skoldistrikt anordnades uppdelning av flerklassiga läraravdelningar så, att tjänstgöringstiden utsträcktes och läraren erhöile lön efter 17 lönegraden, i andra, kanske bredvidliggande, anordnades uppdelningen endast med vissa veckotimmar, och läraren kvarstode i 16 lönegraden. I ett skoldistrikt finge vederbörande lärare inräkna tjänstgöring i fortsättningskolan för lönegradsplacering, i nästa distrikt icke. Man kunde också fråga sig, varför på småskolestadiet enhetlig löneplacering kunde

erhållas genom att lägre veckotal finge kompenseras med högre antal timmar per vecka, under det att på folkskolestadiet motsvarande anordning ej vore tillåten. Lärarkåren i ett skoldistrikt kunde anse en uppdelning av flerklassiga läraravdelningar i distriktet tjänliga för undervisningen, men då anordningen i fråga kunde föranleda ändring i vederbörande lärarens löneförhållanden, kunde initiativ från lärarhåll lätt få prägeln att vara tillkomna i själviskt syfte. Genom att helt överlåta åt de särskilda skoldistrikten att genomföra eller underlåta att genomföra de föreslagna åtgärderna skapades talrika anledningar till konflikter, oreda och vantrevnad. De föreslagna förstärkningsanordningarna bleve ej genomförda så allmänt och så effektivt som ur undervisningssynpunkt vore önskligt, och kvalitetsskillnader i undervisningshänseende, som kunde och borde utjämnas, komme alltjämt att kvarstå, särskilt mellan stad och landsbygd.

Det torde särskilt bli i skolor med så lågt barnantal, att det ej motiverade uppdelning, som lärare komme att kvarstå med $36\frac{4}{7}$ veckors tjänstgöring. Sådana skolor vore ofta avskilt belägna, och det isolerade läget samt de nackdelar, som härav orsakades, talade för att lärarna i dessa skolor ej ytterligare borde missgynnas med en lägre löne- och pensionsställning. Till följd av dessa sämre villkor komme vederbörande skoldistrikt att få svårigheter, då det gällde att förvärva förstklassiga lärarkrafter. — Som ett bidragande skäl för en enhetlig lönesättning kunde även anföras, att lönedifferenteringen medförde avsevärda olägenheter vid redovisning av löner, pensioner samt statsbidrag.

I samband härmed erinrades om att reservanter vid avgivande av statsutskottets utlåtande i lönefrågan hemställde, dels att lönesystemet för folkskolans lärare borde så konstrueras, att det icke uppoffrade den fasthet och enhetlighet, som en lönereglering borde tillgodose och som tillgodosetts vid löneregleringar inom andra verksamhetsområden. Däremot borde lönesystemet icke utformas på sådant sätt, att det underlättade uppkomsten av intressekonflikter mellan skoldistrikten och de i deras tjänst anställda lärarna. Så skulle lätt bli fallet, om lärarnas lönegradsplacering gjordes till övervägande del beroende av skoldistriktens initiativ. Endast genom att samtliga lärare erhöles samma tjänstgöringsskyldighet och så vitt möjligt samma tjänstgöringstid, torde man kunna undgå en för landsbygdens skolväsen olämplig klassificering av lärartjänsterna.

Med tillämpning av dessa uttalanden på frågan i dess nuvarande läge torde man kunna påstå, att om man ville genomföra de av de sakkunniga föreslagna åtgärderna utan alltför lång tidsutdräkt, med tillbörlig effektivitet och på sådant sätt, att kvalitetsskillnader de särskilda skoldistrikten emellan verksamt utjämnades, skedde detta säkrast genom att på kort sikt stadga enhetlig tjänstgöringsskyldighet för manlig och kvinnlig folkskollärare med beaktande av att denna på för undervisningen verksamaste sätt uttoges.

För Danmarks landsbygdsskolor vore stadgat, att lästiden under sju år skulle utgöra sammanlagt minst 6,480 timmar. De lokala skolstyrelserna hade dock rätt att med tämligen stor frihet fördela dessa timmar på ett mindre antal veckor per år med högre veckotimtal eller tvärtom. Det torde ej behöva medföra någon olägenhet, om för den svenska folkskolan gäves något av samma rörelsefrihet, åtminstone så till vida, att i vissa fall vid $36\frac{4}{7}$ veckors lästid $2\frac{3}{7}$ veckor finge kompenseras med tvenne

veckotimmar utöver de i vederbörande avlöningsreglemente påkallade (minst 28, högst 30).

Anordning med dylik kompensations-tjänstgöring vore föreslagen även för högre folkskolor. I skolöverstyrelsens nyligen avgivna förslag till stadga för högre folkskolor hade som § 59: 4 intagits följande bestämmelse:

»I de fall, då den årliga lästiden vid högre folkskola icke uppgår till 38 läsveckor, skall för lärare vid sådan skola tjänstgöringsskyldigheten kunna utökas med en veckotimme för varje läsvecka, varmed antalet läsveckor understiger 38».

De sakkunniga hade föreslagit ett steg till utjämning av den nuvarande oenhetligheten beträffande folkskollärares, respektive småskollärares tjänstgöringsskyldighet, i det att den 1 juli 1940 för manlig och kvinnlig folkskollärare skulle inträda samma tjänstgöringsskyldighet som förut av riksdagen stadgats för småskollärare, nämligen $36\frac{4}{7}$ veckor. Under hänvisning till de av statsutskottet vid 1937 års riksdag gjorda uttalandena ansåge reservanten det följdriktigt, att man i samband med av de sakkunniga föreslagna skolförbättringar även toge nästa steg till enhetlighet: ett generellt utsträckande av tjänstgöringsskyldigheten för manlig och kvinnlig folkskollärare till 39 veckor. Tidpunkten för denna senare åtgärd kunde lämpligen fixeras till den 1 juli 1942, då för småskollärarinna inträdde motsvarande tjänstgöringsskyldighet. I de skoldistrikt eller skolor, där lästiden ej vore 39 veckor, borde av folkskollärare uttagas motsvarande tjänstgöring genom uppdelning av flerklassiga läraravdelningar eller genom tjänstgöring $2\frac{3}{7}$ veckor i fortsättningskola. Där utfyllnad av tjänstgöringstiden ej kunde anses påkallad genom dylika anordningar, finge kompensation ske genom tjänstgöring tvenne veckotimmar i folk- eller fortsättningskola utöver den, som vore påkallad genom nuvarande bestämmelser i 2 § 2 mom. avlöningsreglementet för folk- och småskollärare.

Arbetsuppgifter för dessa tvenne veckotimmar saknades icke. Som allmän regel borde man kunna fastställa, att de tvenne nämnda veckotimmarna borde användas till undervisning i av folkskolans undervisningsplan anvisade obligatoriska ämnen, vare sig denna undervisning meddelades läraravdelning i sin helhet eller delar därav. Särskilt borde framhållas, att vad de sakkunniga anfört om behovet av särskild undervisning åt svagt begåvade barn eller åt lärjungar, som genom sjuklighet blivit efter i undervisningen (jfr sid. 76 f. i betänkandet), helt naturligt i samma grad avsåge folkskolans som småskolans lärjungar och att arbetsuppgifter här funnes för båda lärarkategorierna. Det vore ej heller nödvändigt att begränsa denna individuella handledning att endast gälla efterblivna lärjungar.

Myndigheterna m. fl.

Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande hävdad, att den årliga lästiden borde vara enhetlig för samtliga lärare vid folkskolan. Vidare förordas, att läsåret från och med den 1 juli 1942 fastställas till 39 veckor. Långa skolvägar, målsmäns behov av arbetshjälp och svårighet att anordna fortsättningskolan skulle dock kunna medföra befrielse för skolbarn att varje söckendag deltaga i undervisningen.

Överstyrelsen är ense med de sakkunniga i fråga om såväl behovet av allmänna bestämmelser rörande antalet i läsåret ingående verkliga läsdagar

som antalet sådana dagar vid en lästid av 39 veckor. Vidare tillstyrkes förslaget om reducering av antalet verkliga läsdagar, därest lärare provas böra erhålla ledighet för fortbildning.

Inledningsvis framhåller överstyrelsen, att den i folkskolestadgan föreskrivna minimilästiden i realiteten icke fått gälla som minimum på annat sätt, än att den angivit blott ramen för skolans arbete eller den tid, under vilken *läraren* varit upptagen för skoltjänstgöring.

Sålunda hade genom tillämpning av varannandagsläsning de åtta månadernas effektiva undervisningstid för lärjungarna inskränkts till hälften. Även om denna s. k. halvtidsläsning under de senaste årtiondena i betydande utsträckning avskaffats, undervisades dock ännu icke få barn i halvtidsläsande skolor. I somliga fall hade halvtidsläsningen ordnats så, att barnen ej ens formellt haft sin undervisning förlagd inom åtta månader utan blott inom fyra, nämligen i dels periodläsande skolor, i vilka barnen delats i två avdelningar, som undervisats var sin termin under året, dels s. k. flyttande skolor, då läraren undervisat halva läsåret på var och en av två stationer. Men även på andra sätt hade avkortning i den effektiva lästiden kunnat ske, exempelvis genom att läraren vid läsårets början under en månad undervisat endast småskolans barn, varefter folkskolans barn fått särskild undervisning under läsårets sista månad. Härigenom hade lärjungarnas effektiva undervisningstid inskränkts till sju månader. Genom s. k. växellov (jfr kungörelsen nr 372/1921) hade vidare i realiteten undervisningen kunnat förkortas med 34 å 35 dagar per läsår, motsvarande nära sex effektiva läsveckor.

Efter 1937 års riksdags beslut angående lönereglering för folk- och småskollärare hade den oenhetlighet i fråga om lästiden, som sålunda i synnerlig grad vore kännetecknande för folkskolan, blivit än mera markerad. Samtidigt som rikets folkskolor blivit med avseende på läsårets längd officiellt indelade i tre grupper — skolor med $34\frac{1}{2}$, $36\frac{1}{2}$ och 39 veckors årlig lästid — vore för samtliga dessa grupper alla förutvarande möjligheter till avkortning av lärjungarnas verkliga undervisningstid bibehållna.

Det vore mot bakgrunden av dessa förhållanden, som de sakkunnigas förslag angående lästiden i folkskolan främst syntes böra betraktas. Även om man med hänsyn till de olikartade omständigheter, under vilka folkskolorna måste arbeta, aldrig kunde hoppas komma dithän, att ett fixt antal undervisningsdagar per år bleve bestämt för varje folkskolans lärjunge, syntes dock enhetlighet i detta avseende böra eftersträvas, så långt det utan åsidosättande av befogade praktiska krav låte sig göra. Frågan bleve alltså främst, i vad mån de sakkunniga lyckats finna praktiska vägar för utjämnande av de ännu kvarstående, högst betydande kvalitetsskillnaderna i fråga om undervisningstidens längd mellan de olika skoldistrikten.

Det förefölle, som om de sakkunniga i sitt resonemang rörande lästidens längd fallit för en frestelse, som då det bleve fråga om att söka uppdraga gränslinjer mellan existerande förhållanden på olika områden ofta låge nära till hands, nämligen att allt för mycket generalisera. Förhållandena på landsbygden, icke ens om man därmed åsyftade den egentliga landsbygden, torde icke vara så homogena, att man med hänsyn till dem kunde göra en bestämd skillnad mellan den skoltid, som där borde anses erforderlig, och den, som bättre passade i städer och industrisamhällen. Om vid bestämmandet av läsårets längd avseende skulle fästas vid den jordbrukande be-

folkningens behov av de större barnens arbetskraft, borde även beaktas, att denna arbetskraft — närmast då flickornas — med lika goda skäl kunde betecknas som särskilt värdefull även för hemmen i städer och industrisamhällen, där, såsom de sakkunniga framhållit, både man och hustru ofta kunde vara bundna av arbete utom hemmen.

Emellertid hade det redan visat sig, att frågan om barnens arbetshjälp i hemmen i realiteten betytt föga för skoldistriktet vid reglerandet av den årliga lästiden i skolorna. Beslut om förlängning av läsåret hade under det gångna året fattats i landets olika delar, utan att man kunde spåra några speciella tendenser för landsbygd å ena eller städer och industrisamhällen å andra sidan.

Överstyrelsen har såsom belägg härför hänvisat till förhållandena i Skåne, där i de olika inspektionsområdena 39 veckors lästid införts i 65—90 procent av samtliga skoldistrikt. Vidare återopas, att denna lästid förekomme i de allra flesta nordligast belägna skoldistriktet, ehuru dessa i ännu större omfattning än i Skåne utgjordes av landskommuner, samt att utvecklingen i hela landet ginge i riktning mot att utsträcka lästiden till 39 veckor.

Redan i sitt yttrande den 11 december 1936 över 1936 års lärarlönesakkunnigas betänkande med förslag till lönereglering för lärare vid folk- och småskolor, hade överstyrelsen givit uttryck åt sina betänkligheter mot att helt och hållet överlämna åt kommunernas godtycke att bestämma, huruvida en lärare skulle vara skyldig att tjänstgöra en kortare eller en längre tid under läsåret. Dessa betänkligheter hade ingalunda minskats av de erfarenheter, som gjorts under den tid, den nya löneregleringen för lärare varit tillämpad, varvid icke blott skolornas årliga lästid utan även lärarpersonalens lön varit inom vissa gränser beroende av kommunernas frivilliga beslut. Det oegentliga och otillfredsställande häri hade påpekats från både folkskolinspektions- som lärarhåll. I princip innebure de sakkunnigas förslag ingen ändring i nuvarande ordning. Det vore endast fråga om att reducera antalet möjligheter till växling av lästid och läraravlönning från tre till två. I förutnämnda yttrande den 11 december 1936 hade överstyrelsen föreslagit sådana bestämmelser, att lärarnas tjänstgöringsskyldighet per år bleve ordnad efter enhetliga principer, varav också skulle följa enhetliga avlöningsförhållanden. Överstyrelsen hade icke funnit anledning att frångå sin mening i detta avseende. Vare sig detta spörsmål betraktades ur lärarnas ekonomiska eller skolans pedagogiska synpunkter, komme överstyrelsen till den slutsatsen, att tidpunkten nu måste anses lämplig för åvägbringande av sådana föreskrifter angående folkskolans undervisningstid, att denna med hänsyn till lärarnas tjänstgöringsskyldighet skulle vara densamma i alla rikets skolor.

Beträffande *läsårets längd* har ytterligare anförts följande:

Av samtliga 52 folkskolinspektörer vore det endast 3, som kunde anses hava i någon mån uttryckt sitt gillande av de sakkunnigas förslag om 36 $\frac{4}{7}$ veckors läsar. En av dem, folkskolinspektören i Älvsborgs södra inspektionsområde, ansåge dock önskvärt, att läsåret »längre fram» allmänt utökades till 39 veckor. Folkskolinspektören i Roslagens inspektionsområde ifrågasatte, att läsåret skulle bestämmas till 39 veckor i A-skolor och 36 $\frac{4}{7}$ veckor i skolor av B-former men blott under förutsättning, att lärarnas löne-

placering det oaktat bleve densamma. Och folkskolinspektören i Hälsinglands norra inspektionsområde betecknade de sakkunnigas förslag som ett steg framåt, vilket därför borde tillstyrkas, men ansåge det varken böra eller kunna betraktas som en slutgiltig lösning, vilken enligt hans mening borde avse en enhetlig lönesättning på grundvalen av en allmän och lika tjänstgöringsskyldighet för lärarna. Av övriga folkskolinspektörer uttalade sig 47 för ett läsår av 39 veckor och 2 för ett läsår av 38 veckor. Styrelserna för samtliga lärarföreningar hade gjort gällande, att läsåret enhetligt borde bestämmas till 39 veckor.

Därest det gällde att utan hänsyn till andra omständigheter än pedagogiska taga ställning till spörsmålet om lästidens längd, skulle flera möjligheter kunna diskuteras. 1937 års lönereglering för folk- och småskollärare torde emellertid få anses hava föregripit en resultatgivande diskussion på denna punkt. Så som förhållandena nu gestaltat sig, torde man vara hänvisad till valet mellan $36\frac{4}{7}$ och 39 veckor, och i denna situation hyste överstyrelsen ingen tvekan att stanna för den sistnämnda tidsbestämmelsen. Med skäl kunde man nämligen under åberopande av de sakkunnigas egen undersökning och folkskolinspektörernas senare upplysningar hävda, att, då landets kommuner utan att vara bundna vid några ålägganden i sådan omfattning, som förut nämnts, beslutat i sina skolor införa 39 veckors läsår, detta måste fattas som ett otvetydigt tecken på att man i stora delar av riket funne denna undervisningstid skälig. Det vore överstyrelsen bekant, att frågan stode på dagordningen i ytterligare en mängd skoldistrikt. Som ett allmänt omdöme gällde otvivelaktigt, att en frivillig reform av så ingripande art som denna icke i folkskolans historia torde hava i sådan omfattning genomförts på kortare tid.

Med hänsyn till det faktiska läget funne sig överstyrelsen alltså icke kunna förorda någon annan tidsbestämmelse för folk- och småskolans läsår än 39 veckor. Överstyrelsen ville dock föreslå, att 39 veckors årlig lästid skulle bliva obligatorisk först från och med den 1 juli 1942. Överstyrelsen hölle emellertid för sannolikt, att sådana undantagsfall kunde uppstå även efter nämnda tidpunkt, att på grund av särskilda omständigheter — åtminstone under någon övergångstid — det kunde vara förenat med stora svårigheter att införa 39 veckors lästid. Det syntes därför lämpligt med en sådan bestämmelse, att avvikelser från huvudregeln under begränsad tid skulle kunna efter prövning i varje särskilt fall medgivas av Kungl. Maj:t.

De förhållanden, som inom vissa trakter ansåges påkalla dessa avvikelser, torde i stort sett vara följande: långa och svårframkomliga skolvägar, svårighet för vissa målsmän att under så lång tid som 39 veckor undvara den arbetshjälp, barnen kunde lämna, samt slutligen i någon mån svårighet att anordna fortsättningsskolan, där för folk- och fortsättningsskolan anlätades samma lärare och lokaler.

De långa skolvägarna hade tidigare i stor utsträckning föranlett s. k. halvtidsläsning och på senare tid medfört införande av växellov. Förbättrade vägförhållanden, ändamålsenligare förläggning av skolhusen, anordnande av skolskjutsar och inackordering av skolbarn hade möjliggjort en avsevärd minskning av antalet skolor med halvtidsläsning och borde kunna medföra begränsning även av växellovet. Tills vidare kunde dock icke dessa

försvagande skolanordningar helt undvikas, och därför borde undantag från regeln om barnens deltagande varje söckendag i undervisningen medgivnas, då skälig anledning därtill föreläge.

När överstyrelsen år 1936 hade att avgiva yttrande angående det då föreliggande förslaget till lönerreglering för folk- och småskollärare, kunde överstyrelsen icke undgå att taga hänsyn till den då gängse uppfattningen, att en utsträckning av den årliga lästiden för barnen till 39 veckor skulle för den jordbrukande befolkningen medföra så stora olägenheter, att man därför borde avstå från kravet på en sådan lästid. Då emellertid ett betydande antal skoldistrikt redan infört 39 veckors lästid och flera stode i begrepp att följa detta exempel och då överstyrelsen ansåge det önskvärt, att den årliga lästiden bleve lika lång i samtliga skoldistrikt, hade överstyrelsen redan då föreslagit ett allmänt införande av 39 veckors läsår. Därvid hade dock överstyrelsen påpekat, att det vore möjligt att inom denna lästid ordna undervisningen så, att barnen i landsbygdens flerklassiga skolor finge blott 34 $\frac{1}{2}$ veckors lästid, ehuru undervisningen vid skolan påginge 39 veckor. Trots denna eftergift, för vad som ansåges vara landsbygdens krav, skulle en så anordnad skola innebära en förstärkning vid jämförelse med den äldre skolan med blott 34 $\frac{1}{2}$ veckors lästid även för läraren. Däremot vore det uppenbart, att skoltypen vore väsentligt svagare än en skola med fullt genomförd 39 veckors lästid även för barnen, och den kunde därför icke i nu förevarande sammanhang betecknas såsom en förstärkningsanordning. Man skulle därför, på grund av numera vunnen erfarenhet angående landsbygdsbefolkningens önskan att bereda sina barn undervisning lika lång tid som den för barnen i städer och samhällen allmänt införda, kunna bortse från den tidigare uppfattningen om svårigheterna beträffande den längre skoltiden å landsbygden och sålunda föreskriva, att den årliga lästiden skulle vid samtliga skolor utgöra 39 veckor för barn och lärare. Överstyrelsen ville dock icke föreslå detta utan ansåge, att utsträckningen av den årliga lästiden borde genomföras mera varsamt.

Skolöverstyrelsen har betonat, att problemet om *folkskolans och fortsättningsskolans inbördes ställning* med hänsyn till de gemensamma lärarkrafterna varit det svåraste vid bedömande av frågan om utsträckt lästid vid folkskolan. Å andra sidan vore svårigheterna icke sådana, att de borde utgöra hinder för folkskolans ändamålsenliga anordning.

Att såsom de sakkunniga gjort gällande undervisningen i fortsättningsskolan på landsbygden — fränsett hushållsgöromål — nästan utan undantag bestredes av folkskolans lärare, torde numera icke hålla streck. I landets nordligare delar vore de undantag talrika, där fortsättningsskolundervisningen till betydlig del och till och med helt överlämnats till särskilda lärare även på landsbygden. Detta gällde främst skolor med yrkesbestämd undervisning i anslutning till snickeri, järnindustri, jordbruk, kvinnlig slöjd (tillsammans med hushållsgöromål) m. m., och dessa skolor ökades alltmer i antal. Men även fortsättningsskolor, i vilka förekomme undervisning i jämväl allmänna ämnen, hade flerstädes, särskilt i stora landsbygdsskoldistrikt, ordnats så, att undervisningen uteslutande bestredes av särskilda fortsättningsskollärare, vilka ambulerade mellan de centraliserade skolorna. På de platser, där fortsättningsskolan däremot vore hänvisad uteslutande till de vid folkskolan anställda lärarnas arbetskraft, vore tjänstgöring ofta även på

landsbygden uppdelad mellan två eller flera lärare. Där folkskolan hade endast en lärare, som också måste anlitas för fortsättningsskolans hela lästid, bleve tjänstgöringstiden givetvis för denne mycket dryg. Men om fortsättningsskolans 6 veckor förlades exempelvis till tiderna den 2—22 december och den 2—22 januari och folkskolans 39 veckor till tiderna den 1 augusti—1 december och den 23 januari—21 juni, återstode dock en semester av 40 dagar på sommaren och 10 dagar på vintern eller tillhoppa 50 dagar. Och vad folkskolans lärjungar anginge, erhöles de dels en sommarferie av 40 dagar eller 5 veckor och 5 dagar och dels en vinterferie av 31 dagar.

Om överstyrelsen alltså funne, att det problem, som vid införande av 39 veckors lästid i folkskolan uppstode i fråga om tidsutrymme för fortsättningsskolan, icke vore olösligt, kunde i många fall svårigheter och olägenheter uppstå. Dessa svårigheter finge dock ej utgöra hinder för folkskolans ändamålsenliga anordning, utan sådana anstalter borde vidtagas, vilka gjorde fortsättningsskolan i sin helhet oberoende av folkskolans organisatoriska förhållanden. Detta vore flerstädes redan fallet, och alltefter som folkskolan bleve sjuårig och fortsättningsskolan därmed ettårig och yrkesbestämd, uppkomme möjlighet till ett dylikt oberoende, och svårigheterna försvunne. Från folkskolinspektörernas sida hade med styrka hävdats, att en centraliserad ettårig fortsättningsskola icke komme att lägga några hinder i vägen för 39 veckors läsår i folkskolan. Då fortsättningsskolans utveckling i sådant hänseende vore aktuell, kunde därför denna omständighet icke lämnas ur räkningen. I den mån undervisning i de s. k. allmänna ämnena, medborgarkunskap och modersmålet, fortfarande skulle tillhöra fortsättningsskolans läroplan, torde det icke vara omöjligt att för den relativt inskränkta tid, som denna undervisning skulle kräva, i händelse annan lärarkraft icke stode till buds, erhålla hjälp av folkskollärare, även om folkskolans lästid vore fastställd till 39 veckor. Men då folkskolans sjunde klass gäve möjlighet att tillgodose dessa ämnen i minst lika hög grad som den tvååriga yrkesbestämda fortsättningsskolan, syntes ej nödvändigt att i en yrkesbestämd fortsättningsskola, som endast omfattade en årskurs på i regel 180 timmar, kräva obligatorisk undervisning även i allmänna ämnen.

Innan folkskolan allmänt blivit sjuårig, komme dock otvivelaktigt på vissa håll att för fortsättningsskolundervisningens lämpliga placering under läsåret yppa sig en del svårigheter. Hittills hade man, där särskilda fortsättningsskollärare ej stått till buds, i många skoldistrikt sökt övervinna dessa genom att anordna fortsättningsskolan såsom eftermiddagsskola. Det vore möjligt, att en dylik anordning på somliga orter kunde befinnas nöjaktig, men i allmänhet torde den få betecknas som en nödfallsutväg, otillfredsställande ej blott för lärjungarna utan även för lärarna, enär dessa, så länge fortsättningsskolan påginge och om folkskolan hade slöjd, kunde få ett orimligt antal undervisningstimmar i veckan. Under den övergångstid, som återstode, innan den sjuåriga lästiden i folkskolan blivit allmänt genomförd, syntes fördens skull vissa provisoriska åtgärder böra vidtagas. I sådant hänseende hänvisades till vad de sakkunniga anfört angående rätt för lärare i folkskola att få räkna undervisning i fortsättningsskola till godo för placering i lönegrad.

Tillämpad på överstyrelsens förslag om ett enhetligt läsår av 39 veckor, skulle anordningen innebära följande. I skoldistrikt, där det visade sig icke möjligt att oberoende av folkskolan på lämpligt sätt ordna undervisningen

i viss fortsättningsskola, kunde efter medgivande av vederbörlig myndighet, exempelvis skolöverstyrelsen, under en övergångstid till och med läsåret 1948—49, då sjuårig skolplikt skulle vara allmänt införd, avkortning i den årliga lästiden av 39 veckor medgivas med högst $2\frac{3}{7}$ veckor, under förutsättning att vederbörande lärare under denna tid i stället fullgjorde undervisning i fortsättningsskola med en del av för sådan skola föreskriven minimitid. Avkortning skulle icke medföra någon förändring i läraren eljest tillkommande avlöningsförmåner. Genom en övergångsbestämmelse av denna innebörd skulle otvivelaktigt återstående svårigheter beträffande fortsättningsskolans ställning vid genomförandet av enhetliga föreskrifter om folkskolans läsår bliva avlägsnade. Mot densamma kunde givetvis invändas, att genom dess tillämpning ifrågavarande enhetlighet bleve bruten. Anmärkningen vore riktig endast i vad den rörde lärjungarnas undervisningstid men icke i fråga om lärarpersonalens lönesättning. Och vad den förra anginge, borde bemärkas, dels att överstyrelsen endast ifrågasatte en övergångsbestämmelse, dels att, såsom väl framginge av vad överstyrelsen förut i detta utlåtande anförte, *full* enhetlighet på detta område icke syntes kunna åstadkommas.

Vad de sakkunniga i övrigt anförde med avseende på fortsättningsskolans ställning och organisation, särskilt beträffande omprövning av spörsmålet om effektivare åtgärder för centralisering av landsbygdens fortsättningsskola, funne överstyrelsen ej anledning att i detta sammanhang ingå på, synnerligast som överstyrelsen i lika mån som de sakkunniga vore på det klara med behovet av dylika centraliseringsåtgärder.

I domkapitlens remissyttranden har i allmänhet frågan om folkskollärarnas tjänstgöringstid trätt i förgrunden. Det övervägande flertalet domkapitel synas anse, att tjänstgöringsskyldigheten borde fastställas enhetligt till 39 veckor. Domkapitlet i Växjö hävdar, att skillnad bör göras mellan å ena sidan lärares tjänstgöringsskyldighet och å andra sidan barns skolgångsskyldighet, vilken sistnämnda icke borde omfatta mer än $36\frac{4}{7}$ veckor. Domkapitlet i Strängnäs betraktar en anordning med $36\frac{4}{7}$ veckors lästid som en lämplig övergångsform. Domkapitlet i Uppsala synes också förorda $36\frac{4}{7}$ veckors lästid för barnen. De flesta domkapitlen hava emellertid biträtt den ståndpunkten, att även lästiden för barnen borde utsträckas till 39 veckor med möjlighet till undantag, där särskilda lokala eller andra förhållanden skulle därtill föranleda. Domkapitlet i Karlstad har uttryckligen anslutit sig till den skiljaktiga mening, som förekommit hos de sakkunniga. Andra domkapitel hava i väsentliga avseenden anslutit sig till nämnda mening. Endast domkapitlet i Skara och Lund hava oförbehållsamt uttalat sig för de sakkunnigas förslag angående lästidens längd.

Såsom motiv för en enhetlig tjänstgöringstid för lärarna om 39 veckor har bland annat åberopats, att skillnaden mellan den egentliga landsbygdens och de större samhällenas skolor därigenom skulle minskas samt att landsbygdens skolor skulle vinna en välbehövlig förstärkning. Vidare framhålles det olämpliga i att avgörandet av frågor rörande lästidens längd ankomme på skoldistriktet. Lärarna komme därigenom i en mellanställning,

och skoldistrikt med den kortare lästiden finge nöja sig med sämre meriterade lärare.

För en utsträckning av lästiden endast till $36\frac{4}{7}$ veckor har åberopats, att en längre lästid skulle vara skadlig för barnen, att svårigheter skulle uppstå i lantbruksdistrikt, som hade behov av barnens arbetskraft, att övergången från $34\frac{1}{2}$ veckor till 39 veckors lästid i en del skoldistrikt komme att bli alltför häftig och mötas med ovilja från målsmän, särskilt som genomförandet av en annan skolreform, det sjunde skolåret, ofta stode på dagordningen.

En kortfattad redogörelse för domkapitlens utlåtanden rörande lästidens längd lämnas i det följande. Därest så för sammanhangets skull är erforderligt, medtages därvid även vad av domkapitlen yttrats rörande de sakkunnigas förslag om uppdelning i vissa fall av undervisningsavdelningar (jfr i detta hänseende sid. 44 ff. i det följande).

Uppsala. Samtidigt med att domkapitlet funne starka skäl tala för en generellt genomförd förlängning av skolåret till $36\frac{4}{7}$ veckor såsom ett första steg i riktning emot vad som borde uppställas som mål och i enlighet med vad de sakkunnigas majoritet föresloge, måste domkapitlet finna viktiga skäl av olika slag tala emot ett allmänneligt skolår för folkskolan av 39 veckor, ej minst ur synpunkten av lärjungarnas välbefinnande. Även med tanke på lärarnas ferier vore ett allmänneligt skolår om 39 veckor otillfredsställande, då hänsyn jämväl måste tagas till tjänstgöring i fortsättningsskolan.

Domkapitlet, som betonar önskvärdheten av att en uppdelning av undervisningsavdelningar icke inskränktes blott till vissa svagare skolor, har ifrågasatt, om icke genom en dylik anordning möjligheter även skulle erbjuda sig att lösa frågan om konfirmationsundervisningens förhållande till folkskolundervisningen. Man torde kunna förutsätta, att, då sjunde skolåret blivit infört, fortsättningsskolan i allmänhet komme att förläggas till sommaren. Man torde då kunna tänka sig möjligheten av att undervisningen med uppdelad skolavdelning ordnades så, att en dag i veckan kunde göras ledig för högsta klassen för deltagande i konfirmationsundervisningen.

Linköping. Frågan om den årliga lästidens längd vore främst en pedagogisk fråga. En allmän utjämning av undervisningstidens längd och lärarnas tjänstgöringsskyldighet torde bäst kunna ske, genom att statsmakterna övertog bestämmanderätten i dessa frågor, som nu vore överlämnade åt de enskilda skoldistrikten och beroende av en tillfällig och oberäknelig opinion på en kyrkostämma eller i en fullmäktig församling. De föreslagna förstärkningsanordningarna torde, om den nuvarande beslutanderätten bibehölles, ej bli allmänt genomförda, och kvalitetsskillnaden i undervisningshänseende komme alltför jämt att kvarstå, särskilt mellan städerna och landsbygden.

Domkapitlet ansåge starka sakskalet tala för den lösning av ärendet, som utredningsledamoten Emil Eljas föreslagit. Den årliga lästiden borde likaså göras likformig över hela landet och principiellt fastställas till 39 veckor, vilket ej torde hindra att i enstaka fall, där särskilda skäl talade för en kortare lästid sådan kunde beviljas. Däremot syntes övergångstiden böra

göras något längre, än reservanten föreslagit. Att genomföra reformen på kortare tid än fem år torde ej vara lämpligt eller ens möjligt.

I undantagsfall, såsom i skärgårdsförsamlingar, där lästiden ej kunde omfatta 39 veckor, kunde motsvarande tjänstgöring uttagas av lärare genom temporär uppdelning av flerklassiga läraravdelningar eller också därigenom att arbete i fortsättningsskolan inräknades i tjänstgöringen. Lärare, som tjänstgjorde i skolor med isolerat läge med de nackdelar, som härav följde, borde ej ytterligare missgynnas med en lägre löne- och pensionsställning. Där verkligt behov av förkortad lästid förefunnnes, skulle sådan kunna beviljas genom beslut av Kungl. Maj:t eller av skolöverstyrelsen.

Skara. Det statistiska material, som de sakkunniga framlagt, bestyrkte domkapitlets erfarenhet, att den övergång till utökad lästid, som i en hel rad av stiftets skoldistrikt genomförts efter den nya lagens ikraftträdande, varit av genomgående spontan karaktär. Härav syntes det vara tydligt, att tiden vore mogen för en generell utsträckning av lästiden även på landsbygden. Att redan nu i ett slag utöka lästiden till 39 veckor ansåge sig domkapitlet emellertid icke kunna förorda, särskilt till de svårigheter och därmed följande missnöje, som framför allt i rena lantbruksdistrikt med all säkerhet skulle komma att uppstå. Ej heller kunde förordas, att lärarnas tjänstgöring skulle utsträckas till 39 veckor och den utökade tjänstgöringsskyldigheten fullgöras bland annat genom uppdelning av flerklassiga läraravdelningar, hur behjärtansvärt detta förslag med hänsyn till lärarnas löneplacering än kunde vara. En sådan utväg vore ej tillräddig, enär det å ena sidan ännu ej vore prövat, huru småskollärarnas utsträckta tjänstgöringsskyldighet bäst borde utnyttjas, för den händelse att lästiden ej utsträcktes, och å andra sidan en utsträckning av folkskollärarnas tjänstgöringsskyldighet med nödvändighet måste få till följd, att 39 läsveckor bleve obligatoriska även för barnen, såvida skoldistriktet icke införde särskilda förstärkningsanordningar i undervisningen. Härigenom komme skoldistriktet i allt för stor utsträckning att berövas den rätt att bestämma över skolväsendets anordnande, de alltför hade kvar. Dessutom förefölle det ganska ovisst, om de förstärkningsanordningar, som de sakkunniga föreslagit, ännu fått sådan utformning, att de kunde läggas till grund för så omfattande förändringar, som en utsträckning av lästiden från $34\frac{1}{2}$ till 39 veckor skulle innebära.

Domkapitlet, som hölle före, att en måttlig höjning av minimilästiden vore att föredraga framför att på en gång utsträcka lästiden ända till 39 veckor, ansåge sig sålunda för närvarande endast kunna förorda en utökning av minimilästiden till $36\frac{4}{7}$ veckor.

Strängnäs. Domkapitlet funne en utsträckning av lästiden till 39 veckor principiellt önskvärd. Beaktas borde emellertid, att vissa svårigheter av organisatorisk och folkpsykologisk art på många orter kunde lägga hinder i vägen för en bestämmelse om en dylik lästid såsom obligatorisk. Så länge fortsättningsskolan mångenstädes varje år krävde tjänstgöring av ett skoldistrikts hela folkskollärarpersonal, kunde en lästid av 39 veckor i den egentliga folkskolan i längden bli alltför betungande. Och på landsbygden, där man hittills vanligen nöjt sig med en lästid av $34\frac{4}{7}$ veckor, kunde måhända en plötslig övergång till 39 veckor mötas med en sådan ovilja från föräldrar, att skolan därav lede skada, synnerligast som en annan skolreform för närvarande påkallade de lokala skolmyndigheternas och allmän-

hetens intresse, nämligen det sjunde skolårets införande. En tid för anpassning efter nya krav kunde erfordras. Om man icke ville betrakta en tid av $36\frac{4}{7}$ veckor som den slutliga lösningen av frågan om lästidens längd för alla skoldistrikt, som nu hade denna lästid eller komme att införa den efter meddelade bestämmelser, så kunde den i varje fall vara en lämplig övergångsform. Domkapitlet anslöte sig alltså till de sakkunnigas förslag om en lästid av antingen $36\frac{4}{7}$ veckor eller 39 veckor.

Västerås. Domkapitlet biträdde förslaget om en allmän utökning av lästiden utöver $34\frac{1}{2}$ veckor men ifrågasatte lämpligheten av att bibehålla alternativa lästider. Redan nu hade en lästid av 39 veckor erhållit en sådan omfattning även i skoldistrikt med gles bebyggelse och därav följande långa skolvägar, att det ej torde vålla något större motstånd, om steget mot 39 veckor toges fullt ut. Ur synpunkten av barnens arbetsbelastning torde knappast några olägenheter vara att befara, då med den förlängda lästiden vunnes en mindre jäktad arbetstakt. Skulle alternativet om $36\frac{4}{7}$ veckors lästid godtagas, syntes läsdagarnas antal böra fastställas till 203. Inom Västerås stift hade ej i något fall ett lägre tal ifrågasatts. Förslaget om minskning i vissa fall av läsdagarnas antal biträdades. Önskvärt vore, att bestämmelser utfärdades om idrottsdagar även för folkskolan, att antalet sådana dagar fastställdes samt att de som regel uttoges som halvdagar efter frukostrasten. I syfte att få till stånd en mjukare övergång från barnens mera fria liv före skoltiden till skolans bänksittningstväng syntes en avkortad daglig skoltid under tre à fyra veckor av barnets första läsår vara att rekommendera, där en sådan anordning utan olägenhet kunde genomföras.

Värjö. Domkapitlet ifrågasatte, om icke steget borde tagas till genomförande av likformighet i undervisningstid och lön för folkskolans lärare. Därest lärarlönens storlek fortfarande bleve beroende av undervisningstidens längd, kunde detta visserligen, såsom erfarenheten redan tydligt visat, flerstädes stimulera till en utökning av lästiden. Men där så icke skedde torde sannolikt de dugligaste lärarna efterhand söka sig till skoldistrikt med den längre tjänstgöringstiden. Då det väl i allmänhet bleve landsbygdsdistrikt, som komme att stanna vid den kortare lästiden, bleve en följd härav, att dessa distrikt finge åtnöja sig med de mindre dugliga lärarkrafterna. Domkapitlet funne det därför önskvärt, om lärarlön och tjänstgöringstid bleve densamma i alla skoldistrikt, nämligen 39 eller 38 veckor. En viktig förutsättning för en sådan enhetlig tjänstgöringstid vore dock — med hänsyn till den rena landsbygdens förhållanden — att barnens lästid ej därmed finge överskrida de av de sakkunniga såsom obligatoriska föreslagna $36\frac{4}{7}$ veckor. Utökningen till 39 veckor skulle gälla allenast lärarnas tjänstgöringstid och åstadkommas antingen genom någon av de anordningar till undervisningens förstärkande, som av de sakkunniga föreslagits, eller ock genom inräknande av motsvarande dagantal från fortsättnings-skolan i de 39 veckorna. Det sistnämnda funne domkapitlet vara av vikt att övervägas även med hänsyn till lärarna, som icke borde påläggas arbetsprestationer utöver normal arbetsförmåga.

Göteborg. De sakkunnigas förslag skulle kunna få för utvecklingen av landets skolväsen menliga följder, i det skoldistriktet skulle erhålla möjlighet att återgå till en kortare undervisningstid för barnen och därmed till en sämre skolutbildning. Sedan de sakkunnigas förslag blivit publicerat, hade domkapitlet redan haft att pröva framställning från skoldistrikt i

sådant syfte. Den utveckling, som skett under de senaste åren, talade för att det funnes både intresse och möjligheter för att såväl i stad som på landsbygd genomföra en organisation av skolväsendet med förlängd lästid. Domkapitlet ville därför principiellt uttala sig för en undervisningstid för eleverna och en tjänstgöringstid för lärarna på 39 veckor per år.

Domkapitlet delade de sakkunnigas mening, att för en allmän utsträckning av undervisningstiden till $36\frac{4}{7}$ veckor icke erfordrades någon längre övergångstid, utan att ett stadgande därom lämpligen kunde träda i kraft den 1 juli 1940. Införandet av 39 veckors lästid borde ej utan skoldistriktets medgivande införas tidigare än med ingången av läsåret 1942—43 och ej heller senare, än vad som föreskrivits för den sjuåriga skolkursens införande, d. v. s. med ingången av läsåret 1948—49.

Under särskilda omständigheter, till exempel elevantalets storlek, skolvägens längd eller andra mera speciella förhållanden inom en kommun, kunde det vara motiverat att för en viss tidrymd avvika från regeln om 39 veckors lästid och ej kräva mer än $36\frac{4}{7}$ veckors lästid för en del av eleverna, medan övriga elever, såsom första eller sjunde klassens elever, finge den längre lästiden av 39 veckor. Sådan delning av undervisningsavdelningar borde dock ej tillåtas utom i B-skolor och D 1-skolor.

Härnösand. Med hänsyn till såväl de ökade kraven på den allmänt medborgerliga bildningen som folkskolans karaktär av bottenkola vore en utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan synnerligen välmotiverad. Erfarenheten hade visat, att säkerheten i de grundläggande skolämnena, i synnerhet skrivning och läsning, lämnat mycket övrigt att önska. Starka skäl talade för en generell utsträckning av lästiden till 39 veckor. Utom behovet av ökad tid för träning i de grundläggande ämnena, talade även härför det ökade utrymme på lästidens bekostnad, som olika former av socialhygien och fysisk fostran fått och alltmer komme att få. Den effektiva lästiden i folkskolan borde ej vara kortare än i de allmänna läroverken. Härtill komme det olämpliga i att lägga avgörandet om längden av den årliga lästiden i de kommunala myndigheternas hand. De stiftets skoldistrikt, som beslutat utsträcka lästiden vid folkskolorna, hade i de allra flesta fall gått in för en lästid av 39 veckor. Ett fåtal hade stannat vid $36\frac{4}{7}$ veckor. Visserligen torde man kunna utgå ifrån att detta åtminstone i en del fall berott på att frågan om folkskollärarnas löneförmåner sammankopplats med frågan om den årliga lästidens längd, men i så fall utgjorde ju detta blott ett ytterligare skäl för en generell förlängning av lästiden till 39 veckor. Trots denna sin principiella inställning till frågan om längden av den årliga lästiden avstyrkte domkapitlet icke, att en lästid för barnen av minst $36\frac{4}{7}$ veckor finge förekomma, dels i sådana heltidsläsande skolor, där två eller flera årsklasser sammanhölls vid undervisningen, i den mån ett bättre undervisningsresultat kunde uppnås genom uppdelning av undervisningsavdelning inom ramen av den för läraren gällande tjänstgöringstiden under viss del av läsåret, dels ock i skolor, belägna i sådana distrikt, där den längre lästiden kunde anses medföra alltför stora olägenheter med hänsyn till rådande ekonomiska och sociala förhållanden. I senare fallet borde den kortare lästiden lämpligen göras beroende av Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall.

Luleå. I likhet med folkskolinspektörerna i stiftet ansåge domkapitlet, att det ur många synpunkter skulle vara lyckligt, om den årliga lästidens längd kunde bli en enhetlig för hela landet. Härigenom skulle, bland annat,

skolväsendet på landsbygden bliva mera likvärdigt städernas och de stadsliknande samhällenas skolväsende. En författningsbestämmelse om $36\frac{4}{7}$ veckors minimitid skulle emellertid icke leda till ett sådant resultat. Om en enhetlig lästid skulle åstadkommas, syntes knappast någon annan utväg möjlig än att för hela landet bestämma densamma till 39 veckor. Domkapitlet ville emellertid icke förneka, att många skäl kunde anses tala mot en för hela landet gällande lästid av 39 veckor. Sålunda kunde de sociala skäl, som de sakkunnigas majoritet häremot anförde, självfallet icke fränkännas all betydelse. Inom Luleå stift, där numera så gott som samtliga skoldistrikt infört 39 veckors lästid, hade dock några större svårigheter i dessa hänseenden knappast kunnat förmärkas, varför de av majoriteten åberopade skälen ej vore av sådan betydelse, att de borde hindra reformens genomförande. Huruvida en sådan utsträckning av lästiden för barnen kunde vara enbart nyttig, vore däremot vanskeligare att avgöra. Man torde emellertid få räkna med att 39 veckors lästid på frivillighetens väg komme att genomföras i allt fler skoldistrikt, så att även om lästiden skulle kunna få omfatta antingen $36\frac{4}{7}$ eller 39 veckor, endast ett obetydligt antal skoldistrikt skulle komma att hava den kortare lästiden. Med hänsyn härtill och på grund av vad tidigare anförts avstyrkte domkapitlet majoritetens förslag och förordade, att lästiden i folkskolan för samtliga skoldistrikt bestämdes till 39 veckor. Genom särskilda åtgärder borde de olägenheter, som för barnen kunde vara förknippade med denna långa lästid, på allt sätt motverkas.

Bland dylika åtgärder förordade domkapitlet i första hand den föreslagna uppdelningen av läraravdelningarna i skolor av vissa typer. Domkapitlet skulle gärna se, att detta förslag utvidgades att gälla alla skoltyper. Även om det vid skolor av A-typ måhända kunde anses mindre nödvändigt med uppdelning av undervisningsavdelningarna, kunde det i varje fall icke ens där anses på något sätt överflödigt. En liknande uppdelning av undervisningen i vissa ämnen hade sedan flera år tillbaka införts vid de allmänna läroverken. Om detta tillvägagångssätt komme till användning vid alla folkskolor, där barnantalet i lärjungeavdelningarna vore tillräckligt stort, skulle betänkligheterna gentemot lästidens utsträckning till 39 veckor med all säkerhet betydligt minska.

Även en annan utväg ansåge domkapitlet böra tillgripas för att lindra arbetsbördan för skolbarnen, särskilt då för de barn, som finge en faktisk undervisningstid av 39 veckor, nämligen möjligheterna att öka de vanliga lovdagarna eller de s. k. idrottsloven under vederbörande lärares ledning. Det låge nära till hands att göra en jämförelse med förhållandena vid läroverken, som delvis hade samma årsklasser som folkskolorna. Med sina nominellt 38 läsveckor hade läroverken 214 verkliga läsdagar, varav tio till tolv dagar skulle användas till friluftsverksamhet och tre till fyra dagar i allmänhet till betygsskrivning, därvid undervisningen vore inställd. Folkskolans barn skulle således komma i en betydligt sämre ställning än läroverkens barn i fråga om lovdagar och tillfällen till friluftsliv, därest de sakkunnigas förslag genomfördes. Krav på ökade lovdagar hava även framförts i ett uttalande av Norrbottens läkarförening, därvid föreningen framhållit, att en faktisk undervisningstid på 39 veckor för barnen eljest kunde bliva hälsovådlig för dessa. De flesta av stiftets folkskolinspektörer hava jämväl reagerat mot den av de sakkunniga föreslagna minimisiffran för antalet verkliga undervisningsdagar. Det vore berättigat, att, därest folk-

skolans barn erhöle en faktisk undervisningstid av 39 veckor, de komme i åtnjutande åtminstone av samma antal lovdagar samt idrottslov som läroverkens barn. Önskvärt vore, att antalet lovdagar och idrottslov bleve i författning fastställt.

Visby. Domkapitlet föresloge för folkskolans lärare en utsträckning av tjänstgöringsskyldigheten till 39 veckor årligen. Denna utsträckning borde införas från och med den 1 juli 1942. Eventuellt kunde utsträckningen ske i etapper, så att från och med den 1 juli 1940 fastställdes en minimitjänstgöringstid av $36\frac{4}{7}$ veckor. Möjlighet borde beredas till uppskov med tjänstgöringstiden om 39 veckor, där anordnandet av fortsättningsskolans undervisning eller andra förhållanden vållade särskilda svårigheter. Lärare med $36\frac{4}{7}$ veckors tjänstgöringsskyldighet borde hava uttrycklig rätt att för lönegradsplacering tillgodoräkna sig viss del av tjänstgöringen i fortsättningsskola. Domkapitlet instämde med de sakkunniga i fråga om bestämmelser angående antalet verkliga tjänstgöringsdagar och beträffande förstärkningsanordningar med de undantag, att vid 39 veckors tjänstgöringstid lästiden ej borde vara kortare än $36\frac{4}{7}$ veckor samt att förstärkningsanordningen med skild undervisning även borde medgivas för B1-skolor.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening har anslutit sig till den av reservanten bland de sakkunniga uttalade meningen och har anfört bland annat följande:

1937 års lönereglering hade medfört, att landsbygdens folkskollärare erhållit en avsevärt lägre löneplacering än städernas och de större samhällernas. Visserligen motsvarades den lägre löneplaceringen av något kortare lästid, men å andra sidan representerade landsbygdens skolor i allmänhet de mera svårarbetade skolformerna med flerklassiga läraravdelningar och knapphändig teknisk utrustning. Då härjämte bestämmandet av lästiden helt berodde av lokala myndigheters beslut, alltså av omständigheter, som ej stode i samband med lärarnas arbetsprestationer, kunde den nuvarande ordningen ej av lärarkåren anses rättvis. I fråga om lästidens förlängning utöver $36\frac{4}{7}$ veckor skulle enligt sakkunnigmajoriteten den nuvarande otillfredsställande ordningen gälla. Härmed uppnåddes ej den kvalitetsutjämning mellan städernas och landsbygdens skolväsen, som måste anses ha varit ett av huvudsyftemålen med utredningen.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryörebund framhåller, att en enhetlig tjänstgöringsskyldighet av 39 veckor bör stadgas för samtliga folkskollärare samt att barnens lästid vid A-skolor bör utgöra 39 veckor. I övriga skolor borde en kortare lästid helt motiveras av skolform och barnantal. Till stöd härför har anförts i huvudsak följande:

Om önskvärdheten av en allmän utsträckning av lästiden, framför allt i syfte att väsentligt förbättra landsbygdens skolväsen och bringa detta i nivå med städernas, syntes Kungl. Maj:t, riksdagen och de sakkunniga vara fullt ense. Som det enda väsentliga hindret för en allmän utsträckning av läsåret till 39 veckor hade de sakkunniga åberopat det motstånd från kommunernas sida, som befarades, därest lästiden allmänt utsträcktes utöver $36\frac{4}{7}$ veckor.

Förbundsstyrelsen kunde inte finna dessa farhågor tillräckligt styrkta för att de med skäl skulle kunna anses överväga de påtagliga och betydande fördelar, som vore förbundna med en längre lästid än $36\frac{4}{7}$ veckor. I varje fall vore argumenteringen väsentligen byggd på icke verifierade förmodanden beträffande befolkningens och de kommunala myndigheternas inställning gentemot en förlängning av lästiden.

Den faktiska utveckling, som efter 1937 års riksdagsbeslut skett därigenom att skoldistriktet allmänt på frivillighetens väg redan utsträckt lästiden, utgjorde ett kraftigt belägg för det ohållbara i de sakkunnigas resonemang om vådorna av en längre lästid än $36\frac{4}{7}$ veckor även för landsbygdens del.

De sakkunnigas förslag beträffande lästiden innebure ingen effektiv förbättring av landsbygdens skolväsen i de fall, där en sådan bäst behövdes. Ej heller vore det ägnat att skapa en likvärdig standard beträffande folkundervisningen inom olika skoldistrikt.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund delar i huvudsak, vad reservanten bland de sakkunniga anför.

Med tanke på behovet av en förbättring av landsbygdens skolväsen och den för en utökning av lästiden välvilliga opinion, som kunnat konstateras inom flertalet skoldistrikt, syntes det alltför undfallande och försiktigt av sakkunnigmajoriteten att åberopa den jordbrukande befolkningens eventuella obenägenhet att avstå från barnens arbetskraft såsom en anledning till varsamhet vid genomförandet av åtgärder, som innebure en utsträckning av skolans lästid. Landsbygdens skolungdom vore säkerligen i lika stort behov som städernas av gedignast möjliga skolunderbyggnad.

De sakkunnigas förslag innebure, att en alltför stor kvalitetsskillnad i skolhänseende mellan olika skoldistrikt skulle komma att kvarstå. Många av landsbygdens barn skulle bli missgynnade, då de icke blott komme att undervisas i de svagare skolformerna utan även finge kortare undervisningstid än barnen i de skoldistrikt, vilka genomfört en undervisningstid av 39 veckor.

Styrelsen för Sveriges småskolläraryrkesförening har uttalat sig för en allmän utsträckning av lästiden till 39 veckor under framhållande bland annat, att en kortare lästid i vissa skoldistrikt vore menlig för den grundläggande undervisningen, särskilt som betydelsen av denna undervisning ökats, genom att folkskolan gjorts till bottenkola för läroverksundervisningen.

Föreningen Sveriges mindre folkskolor har anslutit sig till det reservationsvis framställda förslaget om en enhetlig lästid av 39 veckor.

Styrelsen för svenska landskommunernas förbund har biträtt det förslag i ämnet, som framlagts av majoriteten bland de sakkunniga. Styrelsen anslöte sig till fullo till den av de sakkunniga uttalade uppfattningen, att de faktorer, som borde vara utslagsgivande vid bestäm-

ning av lämpligaste längd för lästiden, vore särskilt skiftande i de olika delarna av rikets landsbygd, varför obligatoriskt införande därstädes av 39 veckors lästid icke borde ifrågakomma. Landsbygdens skoldistrikt borde under alla förhållanden hava möjlighet att i viss utsträckning anpassa lästidens längd efter de lokala förhållandena. Då det emellertid ej torde vara uteslutet, att behov härav kunde föreligga även i övriga skoldistrikt, borde alla skoldistrikt hava rätt att välja mellan en lästid om $36\frac{4}{7}$ veckor och en sådan om 39 veckor.

Statskontoret har icke funnit anledning till erinran mot en ökning av lästiden i enlighet med vad de sakkunniga föreslagit, ehuru ämbetsverket i vissa avseenden funne sig böra motsätta sig de framställda förslagen. Sålunda avstyrkes förslaget, att lärare skulle kunna erhålla befrielse från undervisningen under tre dagar årligen för beivrande av fortbildningskurser, under motivering att liknande anordningar icke förekomme beträffande statliga, i de nya löneplanerna inplacerade befattningshavare samt att tillräckliga skäl icke anförts för ett dylikt medgivande för folkskollärarnas del. Statskontoret har icke ansett sig kunna förorda det ifrågasatta tillgodoräknandet av tjänstgöring i fortsättningsskola för placering i lönegrad såsom folkskollärare. Förutom principiella betänkligheter har därvid åberopats, att förslaget skulle medföra, att detta slag av tjänstgöring skulle komma att betalas enligt vida förmånligare grunder, än om undervisningen i fråga på vanligt sätt ersattes med visst arvodesbelopp för undervisningstimme.

Inledningsvis vill jag i anslutning till vad av de sakkunniga i motsvarande hänseende anförts framhålla, att de spörsmål, som här föreligga till bedömmande, väsentligen äro av skolorganisatorisk, icke av löneteknisk natur. En önskan att kunna till gagn för undervisningen utnyttja den reglering av statsbidragen till folkskoleväsendet och av lönerna för dess befattningshavare, som beslutades av 1937 års riksdag, var för mig det främsta motivet vid igångsättandet av det utredningsarbete, vars resultat nu föreligger. De nu framlagda förslagen bedömer jag från denna utgångspunkt. Jag finner på grund härav anledning icke föreligga att till särskild granskning upptaga de synpunkter, som i ärendet anförts rörande tjänstgöringsskyldighet och löneställning för folkskollärare, utan inriktar mig på möjligheterna att från de förutsättningar, som skapats genom 1937 års riksdags berörda beslut, i organisatoriskt hänseende förbättra folkskoleväsendet och stärka den undervisning, som detta har att förmedla.

Lästiden vid folkskolan är nu icke enhetlig utan skiftar i olika skoldistrikt mellan $34\frac{4}{7}$ veckor, $36\frac{4}{7}$ veckor och 39 veckor, för redovisningsår räknat. De sakkunniga och de över deras förslag hörda myndigheterna och sammanslutningarna äro alla ense om att den nuvarande minimilästiden bör utsträckas. Sakkunnigmajoritetens förslag innebär, att minimilästiden

Departement-
schefen.

skall bestämmas till $36 \frac{4}{7}$ veckor och lästiden vid folkskolan alltså efter åtgärdernas genomförande utgöra antingen $36 \frac{4}{7}$ veckor eller 39 veckor. Detta förslag har tillstyrkts av vissa myndigheter och av landskommunernas förbund. Flertalet myndigheter och sammanslutningar anse emellertid, att lästiden bör obligatoriskt bestämmas till 39 veckor med rätt för vederbörande instanser inom folkskoleväsendet att i vissa fall medgiva undantag. I ett par yttranden har framskymtat tanken, att lästiden skulle regelmässigt bestämmas till 38 veckor. Från detta uppslag torde dock med hänsyn till de på området nu föreliggande förhållandena kunna här bortses.

Under många decennier har det stått skoldistriktet fritt att vid undervisningens planläggning välja mellan alternativa lästider, på sistone fixerade till de tre nyss angivna. Ur det allmännas synpunkt är, såsom jag i andra sammanhang haft anledning framhålla, de på grund härav uppstående kvalitetsskillnaderna mellan skolor i olika skoldistrikt icke önskvärda, särskilt som den kortare lästiden i allmänhet tillämpas på landsbygden inom skoldistrikt med de sämre skolformerna och den längre lästiden i städer och stadsliknande samhällen med de bättre skolformerna. Genom en utsträckning av lästiden skulle visserligen de bestående olikheterna mellan stadens och landsbygdens folkskola icke helt utplånas men väl kunna i ej ringa grad förminska. Landsbygdens skola undergår därigenom en välbehövlig förstärkning, och undervisningsresultatet vid skilda skolor blir mera likvärdigt än vad nu är fallet. En reform av denna art kompletterar de åtgärder för förbättring av undervisningsväsendet, som vidtagits under de senare åren, och medför — såsom de sakkunniga påpekat — även fördelar av allmänt social natur.

För egen del vill jag med hänsyn härtill tillstyrka en obligatorisk förlängning av folkskolans nuvarande årliga minimilästid. Denna uppfattning delas som nämnts av alla de myndigheter och sammanslutningar, som yttrat sig i den föreliggande frågan.

Lika stor enighet råder icke rörande frågan, huru långt man för närvarande lämpligen bör sträcka sig vid åtgärder på detta område. Vid genomförandet av 1937 års lönereglering för lärarkåren var jämväl nämnda spörsmål på tal. Vid detta tillfälle ställde man sig på åtskilliga håll tveksam mot åtgärder, som skulle innebära fastställandet av en för alla skoldistrikt enhetlig lästid. I detta hänseende har enligt redogörelsen i det föregående en märkbar förändring inträtt. Meningarna gå för närvarande bland de hörda myndigheterna i den riktningen, att tiden nu är inne för enhetliggörande av skolans lästid. Anledningen härtill är, om de lönetekniska skälen lämnas åt sidan, närmast att söka i det förhållandet, att skoldistriktet i betydande utsträckning begagnat sig av den genom 1937 års löne- och statsbidragsreglering öppnade möjligheten att utan merkostnad för dem förlänga den årliga lästiden. De förväntningar, som i detta hänseende knötos vid 1937 års riksdags löneregleringsbeslut, hava gått i uppfyllelse.

Även om enligt min mening stort avseende måste fästas vid att skoldistriktet på senare tid i glädjande omfattning, måhända i större utsträckning än som förutsattes vid berörda omläggning av grunderna för statsbidragen till folkskoleväsendet, spontant befordrat undervisningen i skoldistriktet genom att utsträcka lästiden, synes å andra sidan denna omständighet icke böra föranleda statsmakterna att nu genom generella bestämmelser vidtaga för långtgående åtgärder på området. Det råder en väsentlig olikhet mellan å ena sidan att genom lämpliga statsbidragsbestämmelser befrämja denna utveckling och å andra sidan att genom generella föreskrifter fastställa en enhetlig lästid; risk föreligger för att de fördelar i skolorganisatoriskt avseende, som ernås på sistnämnda väg, få köpas på bekostnad av värden av mindre påtagbar men icke desto mindre mycket betydelsefull natur. När jag utverkade Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla sakkunniga för utredning av den föreliggande frågan framhöll jag, att det vore av vikt, att folkskolan ute i orterna omfattades med sympati och förtroende av befolkningen, och jag betonade, att detta intresse icke finge sättas i fara genom en alltför stark påfrestning på en gång av de enskildas prestationsförmåga. Skoldistriktets intresse för folkskoleväsendet, vilket på många håll är betydande, är en värdefull tillgång, som icke bör äventyras genom för häftigt verkande skolorganisatoriska åtgärder; detta skulle kunna i vissa fall tänkas inträffa, om en lästid av 39 veckor nu generellt fastställdes. Det får icke förbises, att de skoldistrikt, som ännu icke utsträckt lästiden, säkerligen i många fall hava de största svårigheterna att övervinna vid åtgärder i detta avseende, och att just dessa skoldistrikt komma att beröras av en genom författningsändring reglerad övergång till längre lästid. En utsträckning av lästiden med inemot en månad skulle förvisso i flera av dessa distrikt för närvarande medföra kännbara olägenheter.

Det är visserligen tänkbart, att övergången till det nya systemet skulle kunna uppmjukas genom lämpligt avvägda övergångsbestämmelser i anslutning till vissa av skolöverstyrelsen och ett par domkapitel framställda förslag. När jag tillstyrkte åtgärder för utsträckning av folkskolans lärokurs till sju läroår, yttrade jag, att en fördjupad och förbättrad medborgerlig utbildning måste anses vara av så stort värde för de ungas egen framtid, att de upppoffringar, hemmen i vissa fall kunde komma att behöva ikläda sig, därigenom mer än väl uppvägdas. I anslutning härtill skulle jag, oaktat de betänkligheter mot en enhetlig lästid, som enligt det föregående kunna anföras, kunnat ansluta mig till tanken på en etappvis skeende övergång till en sådan ordning, om icke under de närmaste åren skulle genomföras nyssberörda särskilt för landsbygdens skolväsende principiellt och praktiskt genomgripande åtgärder för folkskolans utbyggande med en sjunde årsklass. Övergången till sjuårig lärokurs skall enligt de i ämnet gällande bestämmelserna äga rum, så snart sådan prövas lämpligen kunna ske, dock som regel

senast med ingången av läsåret 1948—49. Utan skoldistriktets medgivande kan icke före nämnda läsår sjuårig skolkurs införas annorledes än efter Kungl. Maj:ts bestämmande och ej tidigare än med ingången av läsåret 1942—43. Enligt skolöverstyrelsens förslag skulle den årliga lästiden utsträckas till 39 veckor i allmänhet från och med läsåret 1942—43, alltså vid den tidpunkt, då Kungl. Maj:t kan mot skoldistriktets medgivande ålägga distrikt att införa sjuårig folkskola. Det synes mig icke lämpligt att låta två för landsbygdens skolväsende så betydelsefulla och ingripande reformer till tiden sammanfalla.

Vad av överstyrelsen anförts rörande fortsättningsskolans ställning vid utsträckning av den årliga lästiden för folkskolan ställer för övrigt i klar belysning svårigheten att redan nu som en obligatorisk anordning genomföra en enhetlig lästid av 39 veckor vid folkskolan. Därest en sådan lästid skulle nu fastställas, måste i ett flertal fall lästiden för barnen av omtanke om fortsättningsskolan, sådan denna nu är organiserad, nedsättas till den av de sakkunniga föreslagna minimilästiden av $36\frac{4}{7}$ veckor. Det bör anmärkas, att särskilt folkskolinspektörerna, som dock i allmänhet ställt sig på samma ståndpunkt som överstyrelsen, i sina yttranden framhållit svårigheterna ur denna synpunkt att nu genomföra 39 veckors lästid.

De ekonomiska konsekvenserna för statsverket synas mig icke heller böra förbises. Enligt de sakkunnigas beräkningar skulle en utsträckning av den årliga minimilästiden till $36\frac{4}{7}$ veckor med utgångspunkt från nu gällande lönebestämmelser draga en merkostnad för statsverket av omkring 700,000 kronor. Skulle lästiden i stället obligatoriskt fastställas till 39 läsveckor, kunna motsvarande merkostnader enligt av överstyrelsen verkställda beräkningar uppskattas till omkring 2,600,000 kronor. Den vid bifall till överstyrelsens förslag uppstående ytterligare utgiftsökningen med 1,900,000 kronor skulle för statsverket inträda vid en tidpunkt, då en betydande ökning av statens utgifter föranledes av genomförandet av det sjunde skolåret.

Ehuru en enhetlig lästid inom folkskoleväsendet ur många synpunkter skulle vara önskvärd, anser jag mig med hänsyn till vad sålunda anförts icke kunna tillstyrka, att bestämmelser i sådant avseende nu meddelas. Däremot ligger det i öppen dag, att det bör vara statsmakterna angeläget att med tjänliga medel främja den nu pågående utvecklingen för utsträckning av lästiden till 39 veckor; vissa av de förslag, som av mig i det följande förordas, äro ägnade att befordra en sådan utveckling.

Sakkunnigmajoritetens förslag om begränsning av skoldistriktens valfrihet i fråga om lästidens längd till två lästider, $36\frac{4}{7}$ veckor och 39 veckor, träffas icke av de erinringar, jag i det föregående framställt, men innebär ett betydande framsteg i jämförelse med nuvarande förhållanden. I icke mindre än omkring 700 skoldistrikt skulle lästiden förlängas vid ett genomförande av detta förslag; enligt lämnade uppgifter skulle omkring 2,100

lärare med småskollärarkompetens och 2,200 lärare med folkskollärarkompetens erhålla utsträckt tjänstgöringstid. Den förut återgivna statistiken utvisar, att företrädesvis de klenare skolformerna skulle erhålla förbättrade arbetsbetingelser, men så skulle bliva fallet jämväl beträffande 235 läraravdelningar av A-form. Betydelsen av en sådan förlängning av undervisningstiden får således icke underskattas. Sammantagna med den förbättring av skolväsendet, som framkallats genom 1937 års löne- och statsbidragsreglering, torde de ifrågasatta åtgärderna innebära en av de viktigaste åtgärder för förbättring av folkundervisningen, som under den senaste tiden vidtagits i vårt land.

Mot de sakkunnigas förslag rörande tidpunkten för åtgärdens genomförande har jag intet att erinra. Jag föreslår alltså, att de nya bestämmelserna träda i kraft den 1 juli 1940. I likhet med de sakkunniga och de i ärendet hörda myndigheterna finner jag det lämpligt, att bestämmelser samtidigt meddelas rörande det antal verkliga läsdagar, som böra ingå i läsåret. Det härutinnan framställda förslaget anser jag mig kunna biträda.

De sakkunniga hava med instämmande av flertalet myndigheter förutsatt, att skoldistrikt skulle erhålla rätt att minska antalet verkliga läsdagar med högst tre, därest lärare provas böra erhålla ledighet för deltagande i kurser eller möten, som äro av betydelse för lärarnas fortbildning. I motsats till statskontoret finner jag mig böra förorda detta förslag, som är till fördel speciellt för landsbygdens folkskoleväsende och som därför i sin mån bidrager till att utjämna de olikheter, som äro tillfinnandes mellan skoldistriktet i stad och på landsbygd. Tidigare har jag ställt mig avvisande till förslag av denna innebörd med hänsyn till den avkortning av undervisningstiden, som därigenom åstadkommes. Vid utsträckning av lästiden förminskas betänkligheterna i detta avseende. Rätten att erhålla sådan ledighet skulle vidare enligt de sakkunnigas förslag, som jämväl i denna del synes kunna i huvudsak biträdas, kringgärdas med bestämmelser i syfte att undvika missbruk, varför några olägenheter av ett bifall till förslaget icke torde vara att befara. Den av statskontoret uppdragna jämförelsen med statens undervisningsväsende synes mig icke i detta sammanhang vara på sin plats med hänsyn till de särskilda förhållanden, som i detta fall föreligga och som icke kunna åberopas beträffande det statliga undervisningsväsendet.

Den av mig nu berörda frågan rörande lästidens längd inom folkskoleväsendet torde, ehuru av natur att falla under Kungl. Maj:ts beslutanderätt, böra med hänsyn till sina ekonomiska konsekvenser underställas riksdagen. Därest riksdagen icke framställer erinran mot förslaget, lär det ankomma på Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig i det föregående förordats meddela erforderliga föreskrifter i ämnet.

De sakkunniga hava enligt det föregående berört jämväl frågan om fort-

sättningsskolans ställning vid en utsträckning av folkskolans årliga lästid. Enligt de sakkunnigas mening böra effektiva åtgärder vidtagas för centralisering av landsbygdens fortsättningsskola. De sakkunniga hava även uttalat sig för att lärare vid folkskola skulle erhålla rätt att tillgodoräkna tjänstgöring i fortsättningsskola för placering i högre lönegrad.

För egen del vill jag framhålla, att ytterligare åtgärder för centralisering av fortsättningsskolan synas med utgångspunkt från de nuvarande organisatoriska förhållandena vara av behovet påkallade. Då emellertid frågan om fortsättningsskolans ställning står i visst samband med det aktuella spörsmålet om undervisningsplan för den sjuåriga folkskolan, anser jag mig icke böra i detta sammanhang taga ställning till de sakkunnigas berörda förslag. Med hänsyn härtill finner jag mig ej heller böra föreslå Kungl. Maj:t att för 1939 års riksdag framlägga förslag i anledning av skolöverstyrelsens förutberörda utredning om införande i fortsättningsskolan av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål.

Vad de sakkunniga yttrat rörande rätt för lärare att tillgodoräkna tjänstgöring i fortsättningsskola för placering i högre lönegrad har jag, efter samråd med chefen för finansdepartementet, funnit böra föranleda allenast det uttalandet, att denna fråga bör närmare dryftas först sedan klarhet vunnits i nyssberörda hänseenden.

3. Förstärkning av undervisningen i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar.

Undervisningen i skolor med två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar, d. v. s. där läraren i regel har att samtidigt undervisa barn, tillhörande mer än en årsklass, är förenad med vissa svårigheter av teknisk art. I syfte att förminska dessa hava enligt 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor vidtagits vissa särskilda anordningar. Sålunda har för att nedbringa det antal årsklasser, som samtidigt undervisas av en och samme lärare, förutsatts vartannatårsintagning av nybörjare vid skolor av B3- och D1-form. Härigenom har antalet samtidigt undervisade klasser kunnat reduceras till hälften, d. v. s. vid sex-klassig folkskola till tre. Vidare innehåller undervisningsplanen föreskrifter om samläsning mellan två eller flera årsklasser i de ämnen, där så lämpligen kan ske (kristendomskunskap, historia, geografi och naturkunnighet). Slutligen hava timplanerna utformats så, att särskild undervisning skall kunna förekomma för olika årsklasser, utan att därigenom intrång göres i undervisningstiden för övriga klasser. Detta har möjliggjorts därigenom, att timplanerna för vissa av de i en undervisningsavdelning sammanhållna klasserna upptaga ett färre antal lärjungetimmar än antalet lärartimmar, medan timplanerna för de återstående i avdelningen ingående klasserna upptaga lika många lärjungetimmar som lärartimmar.

I en skola av B2-form, där antalet lärjungetimmar i tredje och fjärde klasserna utgör 28 och i femte och sjätte klasserna 30, kan sålunda lärare under $(30-28=)$ 2 veckotimmar undervisa femte och sjätte klasserna för sig.

Genom dessa anordningar hava möjligheterna ökats för läraren att meddela direkt undervisning åt eleverna utan inskränkning av den författningsenliga lästiden.

Införande av sjuårig folkskola innebär en utökning av antalet i vissa undervisningsavdelningar ingående årsklasser, vilket ytterligare försvårar undervisningen i svagare skolformer. Frågan om förstärkning av dessa skolformer aktualiserades därför i samband med införandet av obligatorisk sjuårig folkskola. 1934 års folkskolesakkunniga hade utgått från att nämnda olägenheter skulle kunna undanröjas eller till sin verkan motvägas *dels* genom en reglering av barnantalet i läraravdelningarna på sådant sätt, att uppkomsten av alltför stora avdelningar förebyggdes, *dels ock* genom vissa anordningar för beredande av skild undervisning åt olika klasser under större antal timmar, än som eljest kunnat för sådant ändamål disponeras.

Frågan om reglering av antalet lärjungar har ställts på framtiden (jfr propositionen nr 99/1936 och riksdagens skrivelse nr 297/1936). Där emot hava anordningar vidtagits för beredande av ökade möjligheter till särundervisning vid skolor av B2-, B3- och D1-former.

Vid sjuåriga skolor, tillhörande de sistnämnda båda skolformerna, har sålunda genom ändring i § 15 folkskolestadgan lästiden varje år, då nybörjarklass intages, utsträckts till 39 veckor, därest vid läsårets början antalet lärjungar i skolan utgör minst 12. Ändringen, som tillkom på förslag av 1934 års folkskolesakkunniga, innebar utsträckning av lästiden endast för lärarna. Barnens lästid skulle däremot kunna bibehållas oförändrad. Härigenom har vunnits, att den mellanliggande tiden kan disponeras för särundervisning åt de klasser, som äro i behov därav.

Vid skolor av B2-form åter, där förstärkningsanordningarna genom Kungl. Maj:ts beslut den 10 september 1936 införts allenast på försök i vissa skoldistrikt, företrädesvis i Skåne, beredes särundervisning för lärjungarna utöver det i undervisningsplanen angivna timantalet på så sätt, att läraren vid sidan av den honom i övrigt åliggande tjänstgöringen mot timlärararvode meddelar direkt undervisning för klasser, som eljest skulle hava sysselsatts med tysta övningar.

Någon principiell olikhet förefinnes icke mellan de båda nu nämnda anordningarna. I båda fallen tillämpas övertidsläsning för lärarna, varigenom ernås särundervisning för vederbörande klasser, i det förra fallet som regel under en längre sammanhängande period, i det senare fallet under några timmar varje vecka. Ej heller inträder i någotdera

fallen som regel någon förändring i fråga om den sammanlagda tid, varunder varje lärjunge erhåller undervisning.

Angående den närmare innebörden och verkningarna av dessa förstärkningsanordningar hänvisas till de sakkunnigas betänkande.

I kungörelsen den 29 juni 1921 (nr 372) hava vidare meddelats föreskrifter rörande uppdelning av lärjungarna i heltidsläsande skolor, där i regel två eller flera årsklasser sammanhållas vid undervisningen, innebärande, att de i en undervisningsavdelning ingående klasserna växelvis få ledigt från skolarbetet en dag i veckan, varigenom läraren får möjlighet att under några timmar varje vecka koncentrera undervisningen på den del av avdelningen, som icke har ledigt. Uppdelning av lärjungarna kan emellertid äga rum endast, då skolvägarnas längd eller andra särskilda förhållanden av motsvarande betydelse därtill föranleda. Prövningsen härav tillkommer domkapitel i samband med fastställande av reglemente för skoldistrikt. Det är således icke pedagogiska skäl, som här föranlett bestämmelsernas tillkomst, utan närmast yttre, för skolans arbete ogynnsamma förhållanden.

De sakkunnigas utredning och förslag.

De sakkunniga hava framhållit, att sedan tillkomsten av 1919 års undervisningsplan i stort sett inga andra anordningar för förstärkning av undervisningen i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar införts än sådana, som befunnits nödvändiga för att motverka genom skoltidens utsträckning till sju år uppstående undervisningstekniska svårigheter.

Undervisningen i förevarande undervisningsavdelningar bör enligt de sakkunniga förbättras dels genom att bereda skild undervisning åt de särskilda klasserna genom uppdelning av undervisningsavdelning inom ramen av den för läraren gällande tjänstgöringstiden under viss del av läsåret i större utsträckning än för närvarande är fallet, dels ock genom utvidgning av rätten till statsbidrag för avlöning av timlärare i syfte att nedbringa klass- och elevantalet i undervisningsavdelningarna.

De sakkunniga utgå därvid från att *uppdelning av undervisningsavdelning* bör kunna ske, då så påkallas av de föreliggande omständigheterna, exempelvis på grund av elevantalets storlek, skolvägarnas längd och de sociala förhållandena. Uppdelningen skulle kunna äga rum under en tid, i stort sett motsvarande det vid en utsträckning av den årliga lästiden tillkommande timantalet, d. v. s. vid en lästid av 39 veckor under tillhoppa omkring 100 lärotimmar per år och vid en lästid av $36\frac{4}{7}$ veckor under tillhoppa omkring 50 lärotimmar per år. Härom skulle bestämmelser införas i skoldistriktens reglementen. Uppdelningen skulle förekomma allenast vid B 2-, B 3- och D 1-skolor samt vid småskolor

av b-form. Som förutsättning borde icke genom allmän föreskrift uppställas visst minimiantal elever.

Förslaget om *utvidgning av rätten till statsbidrag för avlöning av timlärare* åsyftar att nedbringa klass- och elevantalet i vissa undervisningsavdelningar vid undervisningen i sådana ämnen, där ett högt elevantal är till väsentligt hinder för undervisningens effektivitet. Rätt till statsbidrag skulle tillkomma endast skolor av folkskolans B-former samt mindre folkskolor av D 1-form och småskolor av b-form. Statsbidraget skulle begränsas till högst fyra veckotimmar per undervisningsavdelning och utgå under förutsättning, att elevantalet i vederbörande avdelningar överstiger visst minimiantal.

De föreslagna förstärkningsanordningarna föreslås böra träda i kraft den 1 juli 1940.

Såsom motiv för förslaget om utökning av den för särundervisning anslagna tiden hava de sakkunniga i huvudsak anfört följande:

De sakkunniga hade ansett sig kunna bedöma frågan med ledning av erfarenheterna av omförmälda förstärkningsanordningar vid skolor av B 2-formen.

Trots den korta tid, varunder förstärkningsanordningarna funnits till, kunde det redan nu konstateras, att anordningar av denna art, som innebure, att vederbörande lärare årligen tjänstgjorde längre tid än den tid, varunder vederbörande klass åtnjöte undervisning, vore av betydande värde ur pedagogisk synpunkt. En mer individualiserad undervisning hade möjliggjorts, ågnad att åvägabringa ett genomsnittligt bättre kunskapsresultat än som eljest skulle kunna ernås. Undervisningstiden hade vidare kunnat disponeras på ett lämpligare sätt. En annan fördel vore, att arbetsbetingelserna för lärarna förbättrades. Den omständigheten, att lärarna finge lättare att behärska sin i de två- och flerklassiga skolformerna ingalunda lätta uppgift, skänkte lärarna större arbetsglädje, vilket i sin mån bidroge till att göra undervisningen mer effektiv.

I detta sammanhang erinrades, att Kungl. Maj:t under ett flertal år medgivit rätt för vissa skoldistrikt att under första skolåret minska lärjungarnas lästid från 24 till 19 timmar i veckan genom uppdelning av klassen ett antal timmar. Den allmänna erfarenheten av denna anordning syntes vara, att kunskapsresultatet icke blivit lidande. Den grundligare undervisning, som möjliggjorts genom att proportionsvis längre tid kunnat disponeras för direkt undervisning, syntes väl ha motvägt förkortningen av barnens lästid.

De sakkunniga ansåge följaktligen, att de förstärkningsanordningar, varom här vore fråga, även i fortsättningen borde i ena eller andra formen bibehållas.

Detta kunde givetvis ske, genom att, på sätt nu vid skolor av B 2-form vore fallet, statsbidrag beviljades till extra lärartimmar vid ifrågakommande skolformer i syfte att bereda separat undervisning åt vissa klasser under en del av den tid, varunder klasserna eljest skulle hava undervisats tillsammans med de övriga i vederbörande undervisningsavdelning ingående klasserna. Vid ett genomförande av förslaget om utsträck-

ning av minimilästiden vid folkskolan med två veckor till $36\frac{4}{7}$ veckor syntes emellertid bestämmelserna angående växellov i kungörelsen nr 372/1921 jämväl erbjuda en lämplig form för ifrågavarande uppdelning av undervisningsavdelning.

Det vore ingalunda osannolikt, att stundom ett likvärdigt eller bättre resultat av skolans arbete kunde erhållas, om barnens undervisningstid reducerades, så att den bleve något kortare än lärarens tjänstgöringstid. Detta torde vara fallet i de mest svårskötta skolformerna åtminstone vid ett relativt högt elevantal. Genom den uppdelning av avdelningen, som därigenom kunde komma till stånd, kunde läraren organisera skolarbetet på ett effektivare sätt och ägna proportionvis mera tid åt direkt undervisning av de i avdelningen ingående klasserna och eleverna. Vidare skulle den föreslagna utsträckningen av folkskolans lästid kunna i många fall med gott pedagogiskt resultat genomföras, utan att barnens lästid förlängdes. Detta hade betydelse icke minst för landsbygdens skolväsende, där ju två- och flerklassiga undervisningsavdelningar som regel förekomme men A-skolor vore mera sällsynta.

De sakkunniga utginge alltså från att — därest lästiden utgjorde minst $36\frac{4}{7}$ veckor — de i vederbörande undervisningsavdelningar ingående klasserna borde, i syfte att bereda ökade möjligheter till direkt undervisning, kunna växelvis erhålla ledigt från skolarbetet under den tid, läraren undervisade återstoden av undervisningsavdelningen. Lästiden för läraren bleve därigenom alltid minst $36\frac{4}{7}$ veckor, men för barnen något kortare, beroende på vilken tid, som ansloges för separat undervisning utöver den i undervisningsplanerna anslagna tiden. Vid de undervisningsavdelningar däremot, där ifrågavarande uppdelning icke tillämpades — här bortsåges från halvtidsläsande avdelningar — liksom vid skolor av A-form komme lästiden för barnen att som regel sammanfalla med lästiden för läraren, d. v. s. utgöra minst $36\frac{4}{7}$ veckor om året.

Vid bedömandet av spörsmålet, *i vilka skolformer den ifrågavarande uppdelningen lämpligen borde komma till stånd*, borde de tekniska svårigheterna vid undervisningen vara avgörande. Dylika svårigheter vore i hög grad beroende av elevantalets storlek men syntes i varje fall vara betydande i skolor av B 2-, B 3- och D 1-form. Onekligen vore det icke lätt att organisera undervisningen på ett fruktbärande sätt, när läraren, såsom i B 2-skola, hade att samtidigt undervisa fem klasser på olika kunskapsnivå. De kunde visserligen i mångt och mycket hållas samman i två avdelningar, men i vissa ämnen måste uppdelning ske klass- eller gruppvis. I B 3- och D 1-skolorna hade läraren att samtidigt undervisa tre eller fyra klasser, som befunne sig på helt skilda ståndpunkter. Utan tvekan vore det här till stor hjälp, om uppdelning kunde ske.

I B 1-skolan, i vilken läraren hade att undervisa två à tre klasser, föreläge knappast några större organisatoriska svårigheter vid undervisningen. Hela avdelningen hölles där samlad i en grupp i flertalet ämnen, och om läraren exempelvis önskade ge sjunde klassen skild undervisning i medborgarkunskap eller något annat ämne, hade han icke större tekniska svårigheter att övervinna än dem, läraren i B 2-skolan hade att dagligen brottas med. Något annorlunda ställde sig saken i småskolor av b-form. Här medförde nybörjarna åtskilliga problem. Säkert vore en uppdelning exempelvis i början av höstterminen väl motiverad i dessa skolor, särskilt om barnantalet vore tämligen stort.

I förgrunden trädde härefter spörsmålet, om för uppdelning borde krävas visst *minimiantal lärjungar*. I detta hänseende ville de sakkunniga fästa uppmärksamheten på föreskriften i § 15 folkskolestadgan om att vid skolor med sjuårig lärokurs lärotiden under de läsår, då nybörjare intoges, skulle vid skolor av B 3- och D 1-formerna omfatta nio månader eller 39 veckor, anknöte till barnantalet. Som förutsättning för att lärotiden skulle erhålla nämnda omfattning gällde, att vid läsårets början antalet lärjungar i skolan skulle utgöra minst tolv. Denna föreskrift motiverades av 1934 års folkskolesakkunniga med att övertidsläsning av avsedd art icke kunde anses oundgängligen nödvändig, om barnantalet i skolan vore ringa. Med hänsyn till växlingarna i barnantalet i skolorna syntes det nämnda sakkunniga lämpligt, att en sådan föreskrift meddelades.

1937 års folkskolutredning ville understryka, att barnantalet i respektive undervisningsavdelningar måste tillmätas stor betydelse vid bedömandet av behovet av eventuell uppdelning. Det kunde icke av pedagogiska skäl vara motiverat, att läraravdelningar med ringa barnantal bleve uppdelade. I och för sig skulle de sakkunniga därför icke hava något att invända emot att rätten till uppdelning av läraravdelning knötes till ett visst elevantal. I anslutning till nyssberörda bestämmelser rörande sjukklassiga B 3- (D 1-) skolor, där eleverna finge delas upp det år, nybörjare intoges, om antalet elever vore minst tolv, skulle de sakkunniga ansett rimligt föreslå, att uppdelning i nyssnämnda skolformer samt i småskolor av b-form skulle i allmänhet få ske vid ett elevantal av minst 15 samt i B 2-skolor vid ett elevantal av minst 20. Nämnda siffror anknöte till vad de sakkunniga ifrågasatte beträffande ytterligare uppdelning av elevavdelning vid högre barnantal genom statsbidrag till timlärare. Emot mekaniskt verkande bestämmelser talade emellertid i detta fall det förhållandet, att barnantalet i landsbygdens små skolor vore starkt växlande. Genom en bestämmelse av nyssnämnda innebörd skulle eleverna ofta få olika lång lästid från det ena året till det andra. Detta kunde givetvis icke vara lämpligt. Ett ytterligare skäl emot att knyta rätten till uppdelning vid ett visst elevantal vore, att behovet och lämpligheten av här berörda åtgärder åtminstone i någon mån vore beroende också av andra faktorer, exempelvis skolvägarnas längd och de sociala förhållandena på orten. De sakkunniga ansåge sig icke böra föreslå en allmän föreskrift, i detalj reglerande förutsättningarna för den uppdelning av undervisningsavdelning, som här vore i fråga. Eventuellt erforderliga bestämmelser i ämnet kunde däremot lämpligen meddelas i de för skoldistriktet gällande reglementena.

Uppdelningen borde icke bindas av stela bestämmelser utan få anpassa sig efter de skiftande lokala förhållandena. Sålunda torde det ibland vara lämpligt att låta uppdelningen ske under en längre sammanhängande period, ibland under någon dag eller några timmar varje gång. Det syntes emellertid erforderligt, att vissa bestämmelser meddelades rörande den tidslängd, under vilken uppdelning borde kunna ske. Härvid kunde man lämpligen utgå från den undervisningstid, som tillkomme vid en förlängning av lästiden. Utsträcktes lästiden till 39 veckor, ökades undervisningstiden med omkring en månad och antalet lärotimmar med 100—110 utöver den nu gällande minimilästiden. Utsträcktes åter läs-

tiden endast till 36 $\frac{4}{7}$ veckor, ökades undervisningstiden med två veckor och antalet lärotimmar med omkring 50.

Med utgångspunkt härifrån borde en undervisningsavdelning kunna uppdelas under en sammanhängande tid av högst en månad, om lästiden utgjorde 39 läsveckor, och under en sammanhängande tid av högst två veckor, om lästiden utgjorde 36 $\frac{4}{7}$ läsveckor. I vissa fall kunde det emellertid vara lämpligare, att nämnda tid av en månad, respektive två veckor i stället styckades i kortare perioder, omfattande två eller flera sammanhängande dagar och förlagda till olika delar av läsåret eller — vid exempelvis 39 veckors lästid — en dag (5 à 6 timmar) varannan vecka eller en halv dag (3 timmar) varje vecka. Valdes den sistnämnda anordningen — alltså uppdelning en halv dag varje vecka — borde det, i varje fall på småskolestadiet, vara möjligt att genom ökning av antalet lärotimmar andra dagar ordna undervisningen så, att de barn, som sålunda skulle få ledigt från undervisningen halva dagen, kunde få ledigt också under den återstående delen av dagen. Detta vore av betydelse, särskilt om skolvägarna vore långa.

I de fall, där s. k. växellovdagar förekomme, syntes någon ytterligare styckning av undervisningstiden icke böra komma i fråga. Ej heller borde uppdelning kunna ske i halvtidsläsande skolor, även om läraren där vissa dagar hade att handleda svårarbetade undervisningsavdelningar. Barnantalet vore i nämnda skolformer i regel ganska ringa och undervisningstiden så knapp, att den icke borde ytterligare förkortas.

Vid genomförandet av de sakkunnigas förevarande förslag kunde de nuvarande, försöksvis anordnade förstärkningsanordningarna i skolor av B 2-formen avskaffas. Däremot ansåge de sakkunniga försiktigheten bjuda, att ändring av bestämmelsen i § 15 folkskolestadgan om 39 veckors lästid ej vidtoges, förrän erfarenheter vunnits om i vilken utsträckning bestämmelsen i fortsättningen komme att tillämpas.

Angående förslaget om utvidgning av rätten till statsbidrag för avlöning av timlärare inhämtas i huvudsak följande:

Liksom spørsmålet om uppdelning av vissa undervisningsavdelningar under en del av läsåret kunde betecknas som en ren landsbygdsfråga, vore det uppenbarligen för landsbygdens vidkommande ett spørsmål av central betydelse, att undervisningen icke försämrades genom ett alltför högt elevantal i läraravdelningar, som redan på grund av sin organisation måste betecknas som i hög grad svårbemästrade.

Spørsmålet om elevantalets storlek i de skilda undervisningsavdelningarna vore icke blott en pedagogisk utan även en ekonomisk fråga. En mera betydande sänkning av nämnda elevantal skulle medföra väsentligt ökade utgifter för det allmänna, i första hand staten.

De sakkunniga erinrade, att enligt kungörelsen den 17 mars 1933 (nr 110) angående timplaner för rikets allmänna läroverk årsklass eller avdelning av årsklass vid allmänt läroverk kunde, då antalet av de lärjungar, som deltog i undervisningen i vederbörande ämne, överstege 20, under en veckotimme i varje ämne uppdelas i två undervisningsavdelningar vid undervisningen i modersmålet, tyska, engelska och franska i de klasser av realskolan och kretsar av lyceet, i vilka undervisningen i nämnda ämnen toge sin början. Motsvarande bestämmelser hade efter medgivande av 1937 års riksdag meddelats jämväl beträffande kommu-

nala flickskolor och privatläroverk. Bestämmelserna hade till syfte att underlätta undervisningen av nybörjare i större klassavdelningar i ämnen, där en mer individualiserad undervisning ansetts erforderlig.

Det vore en allmän erfarenhet, att vissa ämnen också i folkskolan krävde en mer individualiserad undervisning än andra. Om elevantalet vid exempelvis en kristendomslektion vore 25 eller 35 vore icke av större betydelse ur samma synpunkt, om läraren hade 25 eller 35 elever att handleda i exempelvis räkning. Det större elevantalet minskade möjligheterna för läraren att hjälpa de enskilda lärjungarna till rätta, och undervisningen kunde därigenom icke bliva lika effektiv som vid ett mindre antal lärjungar. Genom att med anlitande av timlärare uppdelade undervisningsavdelningar med högt elevantal under ett begränsat antal timmar vid undervisningen i ämnen, i vilka icke med fördel kunde samtidigt handledas ett större antal elever, kunde skolarbetet i hög grad underlättas och undervisningen för varje elev bliva mer ingående och värdefull. Den uppdelning av undervisningsavdelning i parallellavdelningar i syfte att nedbringa elevantalet, som av de sakkunniga sålunda ifrågasattes, komme alltså att vid ett högre elevantal komplettera den i det föregående föreslagna anordningen till ökande av möjligheterna för läraren att bereda särundervisning åt de i undervisningsavdelningen ingående klasserna.

Den föreslagna åtgärden om ökat statsbidrag till timlärare syntes de sakkunniga ligga i linje med ett uttalande av 1937 års riksdag om vikten av att lärjungeantalet begränsades i läraravdelningarna och om att denna för skolväsendets förbättring så viktiga fråga allt fortfarande bleve föremål för Kungl. Maj:ts och vederbörande skolmyndigheters uppmärksamhet.

Här förevarande spörsmål befunno sig efter 1937 års lönereglering för folkskolans lärare i ett nytt läge. Tidigare löneförfattningar hade endast medgivit statsbidrag till heltidsanställda lärare. Enligt 34 § avlöningsreglementet för lärare vid folk- och småskolor kunde emellertid utgå arvode till timlärare i läsämne, och enligt § 4 kungörelsen nr 999/1937 angående statsbidrag till avlönning av lärare vid folk- och småskolor utginge statsbidrag till avlönande av timlärare i läsämne eller i annat övningsämne än slöjd och hushållsgöromål, där ej skolöverstyrelsen för visst fall annorlunda medgivit, i skoldistrikt, där överlärare vore anställd, för det antal veckotimmar, varmed överlärarens undervisnings-skyldighet understeg 30 veckotimmar. Statsbidraget motsvarade arvodet, under förutsättning att detta icke överstege i 34 § avlöningsreglementet angivet dagarvode.

De sakkunniga ansåge, att statsbidrag till timlärare borde i undervisningsavdelningar med högt elevantal kunna utgå även för undervisning utöver det i timplanen angivna antalet lärartimmar. Givetvis kunde en anordning med extra timlärartimmar vara berättigad i samtliga skolformer, i A-skolan med dess ibland över 40 elever likaväl som i ödebygdens mindre folkskola. Till en början borde dock här avsett statsbidrag icke utgå till andra skolor än heltidsläsande skolor, där en lärare hade att samtidigt undervisa två eller flera klasser, d. v. s. till skolor av folkskolans B-former samt mindre folkskola av D 1-form och småskola av b-form.

Då det kunde beräknas, att särskild för ändamålet lämpad lärare i allmänhet icke stode till förfogande, finge det förutsättas, att den extra undervisning, varom här vore fråga, i regel komme att bestridas av skolans ordinarie lärare.

Enligt 2 § 3 mom. förutnämnda avlöningsreglemente skulle lärare vid folk- och småskolor vara underkastad den vidsträcktare tjänstgörings-skyldighet, som genom beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen kunde bliva honom ålagd, eller den jämkning i åligganden, som i behörig ordning bleve för honom bestämd. Såväl folk- som småskollärare kunde alltså med tillämpning av denna bestämmelse åläggas att utan särskild ersättning utöver sin nuvarande tjänstgöring handhava den ytterligare undervisning, som av de sakkunniga sålunda ifrågasatts. Många skäl talade emellertid för att ersättning utginge för ändamålet, lämpligen i form av vanligt timlärararvode. Det skulle bland annat te sig orättvist, om de lärare, som här vore i fråga, nämligen lärare vid de svagare skolformerna, skulle mot åtnjutande av samma lön som exempelvis en lärare vid A-skola handhava jämväl ifrågavarande extra undervisning förutom det i jämförelse med arbetet vid skolor av sistnämnda form förhållandevis betungande arbetet vid de svagare skolformerna. Det borde vidare uppmärksammas, att med den ytterligare lärartjänstgöring, som föranleddes av motsvarande uppdelning av klassavdelningar vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter, vore förenad särskild ersättning och att förhållandet vore enahanda beträffande de lärare, som nu toge befattning med de försöksvis pågående förstärkningsanordningarna vid folkskolor av B 2-form.

Den omständigheten, att ifrågavarande timlärarersättning företrädesvis torde komma de vid vederbörande skola sysselsatta ordinarie lärarna till godo, borde icke föranleda, att timlärartjänstgöringen inlades i lärarnas ordinarie tjänstgöringsskyldighet. Vidare borde rätten till statsbidrag för ändamålet på lämpligt sätt begränsas.

Om som timlärare anlätades ordinarie lärare, borde statsbidrag utgå, endast om och i den mån läraren fullgjort den maximitjänstgöring per vecka, som angäves i 2 § 2 mom. ovannämnda avlöningsreglemente. Vidare borde föreskrift meddelas om att statsbidrag till timlärararvoden skulle utgå endast för ett visst högsta antal veckotimmar per undervisningsavdelning. De sakkunniga funne lämpligt att försöksvis utgå från det antal timlärartimmar, som i allmänhet toges i anspråk vid de nuvarande förstärkningsanordningarna vid skolor av B 2-form, d. v. s. högst fyra veckotimmar per undervisningsavdelning.

De sakkunniga framlade förslag om att av småskollärare, som efter den 30 juni 1942 undervisade i småskola med allenast 36 $\frac{1}{7}$ veckors lästid, skulle uttagas viss ytterligare tjänstgöring (kompensationstjänstgöring) bland annat genom två veckotimmars undervisning i undervisningsavdelning å folkskolestadiet (jfr betänkandet sid. 77). För undervisningsavdelning å sistnämnda stadium, i vilken småskollärare handhade sådan undervisning, borde på grund härav statsbidrag för omförmälda särskilda timlärartjänstgöring utgå endast för två veckotimmar.

I de fall, då småskollärare med timarvode tjänstgjorde å folkskolestadiet, syntes det icke lämpligt att uppehålla det förutnämnda kravet på att läraren skulle ha fullgjort föreskriven maximitjänstgöring per vecka. Tjänstgöringen på folkskolestadiet finge nämligen anses ligga i

viss mån vid sidan av småskollärarnas ordinarie arbetsuppgifter och ställde för övrigt särskilda fordringar på lärarna. De sakkunniga ansågo därför, att statsbidrag till timlärarersättning borde utgå till småskollärare, som undervisade som timlärare på folkskolestadiet, även om läraren icke i småskolan fullgjort föreskriven maximitjänstgöring, dock med omförmälda förbehåll beträffande lärare i småskola med endast 36 $\frac{4}{7}$ veckors lästid. I detta sammanhang borde framhållas, att skoldistriktet borde äga rätt att fördela timlärartjänstgöringen mellan folk- och småskollärare på sätt, som kunde befinnas lämpligt.

I syfte att undersöka såväl behövligheten av den här ifrågasatta anordningen som ock kostnaderna för densamma hade de sakkunniga gjort sig underrättade om elevantalet i de läraravdelningar, som i förevarande sammanhang vore av intresse. Undersökningen, som omfattat 42 av landets 52 inspektionsområden, hade resulterat i följande sammanställning:

Elevantalet redovisningsåret 1936—37 i vissa läraravdelningar.

Skolform	Läraravdelningar med följande elevantal										
	Högst 20		21—25		26—30		31—35		Över 35		Summa
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
B 1	1,238	36,8	1,010	30,0	638	19,0	319	9,5	161	4,7	3,366
B 2	965	34,3	806	28,6	609	21,5	315	11,2	125	4,4	2,820
B 3	640	73,1	172	19,7	53	6,1	9	1,0	1	0,1	875
D 1	1,065	88,2	112	9,3	25	2,1	5	0,4	—	—	1,207
b	3,785	87,4	411	9,5	124	2,9	11	0,2	—	—	4,331

Då det gällde att taga ståndpunkt till frågan om vilket elevantal, som borde medföra rätt till statsbidrag för anlåtande av timlärare, måste pedagogiska synpunkter vägas mot ekonomiska. I detta sammanhang ville de sakkunniga framhålla, att — om det bestämdes att uppdelning finge ske först om ett visst minimiantal elever förekomme — några pedagogiska eller praktiska svårigheter icke vållades av att elevantalet ena året vore tillräckligt stort för att möjliggöra den ifrågasatta uppdelningen av undervisningsavdelningen, medan elevantalet andra året vore för ringa härför. Lästiden såväl per vecka som per år bleve i båda fallen densamma för eleverna. Därest elevantalet sjönke under den gräns, som normerade rätten till uppdelning av undervisningsavdelningen, bleve konsekvensen allenast, att uppdelning icke ägde rum och att timlärarersättning sålunda inbesparades. De skäl, som i det föregående anförts mot en föreskrift om att elevantalet skulle få vara avgörande för rätten att bereda särundervisning åt i undervisningsavdelning ingående klasser, ägde alltså i detta fall icke giltighet.

De sakkunniga hade uppställt två olika alternativ i fråga om det elevantal, som borde medföra rätt till statsbidrag för ifrågavarande timlärarundervisning. Enligt dessa skulle rätt till sådant statsbidrag inträda, då elevantalet överstege vid skolor av

	Alternativ I	Alternativ II
B 1-formen	35	30
B 2- »	30	25
B 3- »	25	20
D 1- »	25	20
b- »	25	20

Ur pedagogisk synpunkt syntes det önskligt, att alternativ II accepterades.

En förbättring av skolundervisningen genom reglering av elevantalet på angivet sätt skulle i ekonomiskt hänseende ställa sig mycket fördelaktig i jämförelse med kostnaderna för en förbättring av undervisningen genom övergång till en högre skolform. Om det antoges, att antalet elever vid en B 2-skola vore så stort inom den undervisningsavdelning, som omfattade folkskolestadiet, att uppdelning av undervisningen genom anlitande av timlärare kunde komma i fråga, belöpte sig kostnaderna per redovisningsår för ifrågavarande timlärartjänstgöring till omkring 500 kronor, om skolan vore belägen å exempelvis B-ort. Ville man i stället förbättra undervisningen vid skolan genom att förändra den till B 1-skola, måste en ny folkskollärare anställas. Kostnaderna härför skulle uppgå till det tiodubbla beloppet. Även om det vore uppenbart, att den skolförbättring, som vunnes genom att undervisningen å folkskolestadiet genom skolans förändring till högre skolform anförtroddes åt två lärare i stället för åt en, vore avgjort överlägsen den förbättring, som ernåddes genom att undervisningen å B 2-skolans folkskolestadium under ett antal veckotimmar fördelades på två lärare, kunde det å andra sidan icke bortses från den ej oväsentliga förbättring av undervisningens kvalitet, som vunnes med anlitande av den av de sakkunniga föreslagna anordningen.

Den föreslagna utvidgningen av rätten till statsbidrag till timlärare vore dock icke avsedd att utnyttjas som ett surrogat för sådana skolförbättringar, som anvisades i gällande bestämmelser angående folkskolans skolformer, utan borde tillgripas som ett medel att förbättra skolväsendet i sådana fall, då förutsättningar icke förelåge för förändring av en skola till högre skolform eller en sådan förändring kunde befaras icke inom rimlig tid komma till stånd. Där elevantalet i en skola permanent vore högt, borde således skolformen förbättras. Många gånger avhölle sig dock skoldistriktet från att vidtaga i och för sig önskvärda skolförbättringar, bland annat på grund av väntad nedgång i barnantalet. En mindre skola vore ofta utsatt för ganska starka fluktuationer i barnantalet. De sakkunniga utginge ifrån, att skoldistriktet i samråd med vederbörande folkskolinspektörer komme att i de särskilda fallen, under hänsynstagande till alla på frågan inverkan omständigheter, bedömde, om en önskvärd skolförbättring borde genomföras med anlitande av den av de sakkunniga föreslagna utvägen eller genom förändring av skolformen. Under alla omständigheter ansåge de sakkunniga, att möjligheten av att ett genomförande av deras förslag skulle kunna vålla uppskov i vissa fall med en skolas förändring till högre skolform icke borde få tagas till intäkt för ett avböjande av nämnda förslag, vilket — därom vore de sakkunniga förvissade — gjorde det möjligt att flerstädes genomföra en förbättring av undervisningen, som eljes icke inom överskådlig tid skulle komma till stånd.

Den ifrågasatta utvidgningen av rätten till statsbidrag till timlärare bidroge till att mildra olikheterna mellan de särskilda skolformerna och sålunda till att göra folkskoleväsendet mera homogent. Särskilt framträdde detta, om hänsyn toges till det ovan framlagda förslaget om rätt till uppdelning av eleverna under viss del av skolarbetet. Nämda uppdelning hade förutsatts kunna äga rum under omkring tre veckotimmar. Om härtill lades de fyra veckotimmar, för vilka statsbidrag till avlöning av timlärare skulle kunna utgå, ernåddes skild undervisning under sju timmar för exempelvis lägre avdelningen i en B 2-skola och — om hänsyn toges jämväl till de två veckotimmar, varunder redan under nuvarande förhållanden högre avdelningen kunde erhålla skild undervisning (jfr ovan sid. 45) — upp till nio timmar i högre avdelningen av samma skola. Att härigenom ernåddes en i hög grad förbättrad undervisning i landsbygdens skolformer, vore ställt utom allt tvivel.

Myndigheterna m. fl.

Skolöverstyrelsen har i princip anslutit sig till förslaget om uppdelning av undervisningen i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar. Dock anser överstyrelsen, att en sådan uppdelning icke bör medföra kortare årlig lästid för någon skolklass än $36\frac{4}{7}$ veckor. Vidare framhålles, att den ifrågasatta särundervisningen bör förekomma i samtliga två- eller flerklassiga heltidsläsande skolor, således även i B 1-skolor. I likhet med de sakkunniga anser däremot överstyrelsen, att något krav på visst minimiantal barn i undervisningsavdelning icke bör uppställas såsom villkor för uppdelning till särundervisning. I samband härmed ifrågasättes, att föreskrift i skolreglemente om s. k. växellov enligt förutnämnda kungörelse nr 372/1921 bör för vinnande av enhetlighet underställas överstyrelsens prövning och godkännande.

Förslaget om utvidgning av rätten till statsbidrag för avlöning av timlärare har i stort sett icke föranlett annan erinran från överstyrelsens sida, än att sådant bidrag icke borde utgå för undervisning i andra än sjuåriga B 2-, B 3- eller D 1-skolor. Sexåriga skolor eller sjuåriga B 1-skolor skulle sålunda undantagas. Barnantalet i undervisningsavdelningarna skulle däremot kunna vara lägre än vad de sakkunniga föreslagit.

Överstyrelsen har i huvudsak anfört följande:

De sakkunniga hade föreslagit en sådan *differentiering av lästiden* i skolor av B 2-, B 3-, D 1- och b-form, att den effektiva lästiden för barnen kunde begränsas till $34\frac{1}{2}$ veckor. Även överstyrelsen ansåge, att det med tanke på landsbygdens skol- och arbetsförhållanden tills vidare borde kunna medgivas, att undervisningen i flerklassiga läraravdelningar anordnades på sådant sätt, att icke varje klass eller barn ålades en effektiv årlig lästid av 39 veckor. Emellertid framginge det av de sakkunnigas betänkande, att lästiden i närmare 80 procent av samtliga läraravdelningar vid de ifrågavarande skolorna redan nu vore $36\frac{1}{2}$ eller 39

veckor. Med jämförelsevis få undantag vore detta också barnens årliga lästid, varför de sakkunnigas förslag skulle kunna för barnen i minst 75 procent av de här avsedda läraravdelningarna medföra en betydande minskning av den lästid, som för närvarande tillämpades. En sådan avkortning av den nuvarande lästiden funne överstyrelsen varken behövlig eller tillräddig. Tillgodoseendet av de mångahanda berättigade krav, som numera ställdes på folkskolan, exempelvis kravet på ett antal årliga idrottsdagar, trafikundervisning m. m., medförde en så stark begränsning av den undervisningstid, som stode till förfogande för de teoretiska ämnena, att 36 $\frac{1}{2}$ veckors årlig lästid måste betraktas såsom minimitid för lärjungarna även i skolor med differentierad lästid.

Överstyrelsen funne starka skäl tala för att den av de sakkunniga föreslagna särundervisningen borde förekomma i samtliga slag av två- eller flerklassiga heltidsläsande läraravdelningar, således även i skolor av B 1-form. En dylik anordning skulle underlätta införande å landsbygden av 39 veckors lästid.

De sakkunniga hade icke funnit sig böra föreslå någon allmän föreskrift, som beträffande barnantalet i detalj reglerade förutsättningarna för den ifrågasatta uppdelningen av läraravdelningarna. Det skulle i stället ankomma på de reglementsfastställande myndigheterna att i varje särskilt fall besluta efter omständigheterna. Mot vad de sakkunniga i detta avseende anført hade överstyrelsen intet annat att erinra, än att reglementsföreskrifter rörande olika former för uppdelning av läraravdelningar borde ske med ledning av vissa allmänt utfärdade anvisningar.

Överstyrelsen instämde i de sakkunnigas uttalande, att någon ytterligare differentiering av lästiden icke borde förekomma i skolor med växellov enligt kungörelsen nr 372/1921. Emellertid ifrågasatte överstyrelsen, huruvida icke nämnda kungörelse borde revideras i samband med realiserandet av förslaget om differentiering av undervisningen.

Kungörelsen borde sättas i samband med de omständigheter, under vilka den tillkommit. När den reformerade folkskolinspektionen år 1915 började sin verksamhet, hade en av dess huvuduppgifter varit att få de ymnigt förekommande halvtidsskolorna ersätta med heltidsläsande skolformer. Motståndet mot reformerandet visade sig dock mångenstädes så starkt, att tvångsätgärder måste tillgripas, vilket framkallade avoghet och opposition mot statsingripanden på skolväsendets område över huvud. Vid denna tid utfärdades kungörelsen den 29 juni 1921, vilken i mer än ett avseende innehölle modifikationer, ägnade att lugna den starkt växande oppositionen. Medgivandet rörande det s. k. växellovets hade därvid blivit av stor betydelse, då det möjliggjorde en mjukare övergång från varannandags- till vardagsläsningen, genom att barnen dock fingo en dag, vanligen mitt i veckan, då de ej behövde besöka skolan. Det syntes emellertid, som om numera, då heltidsläsningen allmänt även på landsbygden betraktades som folkskolans naturliga form, vissa snävare gränser borde stipuleras för tillämpningen av sagda bestämmelse. Faktum vore, att växellov för närvarande förekomme vid skolor, där varken långa skolvägar, högt lärjungeantal eller några andra särskilda förhållanden kunde utgöra tillräckliga motiv för anordningen. Det borde vidare beaktas, att, sedan medgivandet om växellov utfärdades, icke blott vägarnas allmänna beskaffenhet blivit ansenligt för-

bättrad utan även möjligheter att anordna statsunderstödda skolskjutsar tillkommit.

Överstyrelsen ifrågasatte, huruvida icke för vinnande av enhetlighet i hithörande frågor sådana föreskrifter borde utfärdas, att reglementsbestämmelser om s. k. växellov skulle underställas skolöverstyrelsens prövning och godkännande.

Förstärkningsanordningar i form av ökat antal lärartimmar kunde med fördel komma till användning huvudsakligen i skolor, anordnade enligt skolform B 1, B 2, B 3 eller D 1. Överstyrelsen ville dock framhålla, att behovet av förstärkningsanordningar icke vore så framträdande i skolor av B 1-form, att överstyrelsen ansåge sig böra hemställa om att särskilda medel ställdes till förfogande för dylik anordning. Men funnes vid sådan skola folk- eller småskollärare, som icke hade föreskriven maximitjänstgöring, borde de lärartimmar, som på grund därav stode till förfogande, användas för förstärkning av undervisningen i den avdelning, som omfattade klasserna 5—7. Även vid andra skolor borde tillgängliga lärartimmar i främsta rummet tagas i anspråk till förstärkning av undervisningen. Men därjämte borde vid *sjuåriga* skolor enligt B 2, B 3 eller D 1-form särskild betalning kunna utgå för så många timlärartimmar per vecka, att det sammanlagda antalet lärartimmar vid skolavdelningen kunde, utöver det i gällande undervisningsplan föreskrivna, ökas med *högst 4*. Förstärkningsanordningar av detta slag borde få anordnas även vid lägre antal lärjungar i läraravdelningen än det av de sakkunniga föreslagna. Lämpligast vore dock, att med utfärdande av mera detaljerade bestämmelser härom finge anstå, tills större erfarenhet av de pågående försöken vunnits.

Föredraganden av ärendet inom skolöverstyrelsen, undervisningsrådet G. Björkman har till överstyrelsens protokoll antecknat *skiljaktig mening* i fråga om de av överstyrelsen föreslagna förstärkningsanordningarna och har därvid anfört i huvudsak följande:

Då överstyrelsen i sitt utlåtande den 11 december 1936 över lärarlönesakkunnigas betänkande med förslag till lönereglering för folk- och småskollärare framlade förslag om sådan differentiering av undervisningen vid läsårets utsträckning till 39 veckor, som nu varit föremål för de sakkunnigas övervägande, hade överstyrelsen framhållit, att en tillämpning av nio månaderstjänstgöring för lärarna, skulle göra de förstärkningsanordningar, som tillämpades vid B 2-skolor, i stort sett obehövliga, alldenstund skild undervisning kunde anordnas under en månad av den för barnen föreskrivna årliga lästiden av åtta månader, antingen i ett sammanhang eller fördelad över hela eller delar av året.

Förstärkningsanordningar vore i främsta rummet motiverade vid B 3- och D 1-skolor, vid vilka endast en lärare funnes anställd för samtliga sju klasser. Om vid dessa skolor förstärkning i så måtto anordnades, att läraren, därest barnantalet uppginge till minst 20, finge tillfälle att under två veckotimmar meddela extra undervisning åt sjunde klassen i de allmänna ämnen, som tillhörde den nuvarande fortsättningsskolans kurs, skulle därmed en god vinst tillföras dessa skolor för en relativt ringa kostnad.

De förstärkningar, som vore behövliga vid sjuåriga B 2-skolor, torde frånsett vissa undantagsfall kunna anordnas utan några särskilda kostnader.

Enligt undervisningsplanen för rikets folkskolor skulle antalet veckotimmar i sjuårig B 2-skola uppgå för klasserna 3—4 till 28 och för klasserna 5—7 till 30. Redan detta innebure, att de högre klasserna skulle undervisas för sig under två veckotimmar. Därest av lärarinnan i småskolan, som i regel hade 26 veckotimmar i egen avdelning, uttogos de 2 veckotimmar, som återstode av hennes maximitjänstgöringstid 28 veckotimmar, för undervisning av folkskolans två lägre klasser, finge såväl dessa som de högre klasserna därigenom skild undervisning. Den tid, varunder läraren kunde helt ägna sig åt de högre klasserna, bleve alltså 4 veckotimmar eller omkring 150 timmar per läsår, och detta utan någon motsvarande inskränkning av barnens lästid. Tillämpades därjämte under en del av läsåret sådan differentiering av undervisningen, varigenom läraren växelvis kunde ägna sig åt blott vissa klasser, tillkomme ytterligare möjligheter till utjämning av de tekniska svårigheter, som vore förbundna med skolformen B 2.

I de skolor, där småskollärarinnan på grund av växellov utan avkortning av barnens sammanlagda lästid per vecka i sin egen avdelning fullgjorde maximitjänstgöringen 28 veckotimmar, måste emellertid extra timlärartjänstgöring anordnas på folkskolestadiet. Detsamma torde ock behöva ske t. ex. där två B 2-skolor hade som underlag en gemensam småskola av b-form, enär lärarinnan, även om hennes tjänstgöring icke överstege 26 veckotimmar och under förutsättning att hennes skola vore så belägen, att hon kunde dela sin tjänstgöring med annan skola, ej hade mer än en timme till övers åt vardera folkskolan.

Kostnaderna för förstärkningsanordningar enligt angivna grunder komme uppenbarligen att bliva en obetydlighet i jämförelse med vad som krävdes, om statsbidrag till timlärare skulle utgå för 4 veckotimmar i samtliga B 2-, B 3- och D 1-skolor, i vilka antalet barn uppginge till minst 20.

Domkapitlen hava i allmänhet lämnat de sakkunnigas förslag om förstärkningsanordningar i folkskolan utan erinran. Domkapitlen i *Lindköping* och *Visby* förorda emellertid i likhet med skolöverstyrelsen uppdelning av undervisningsavdelning även i B 1-skolor. Domkapitlet i *Strängnäs* framhåller nödvändigheten av att tillse, att uppdelning av undervisningsavdelning endast sker, när uppdelningen betingas av barnantalets storlek. Vidare bör enligt detta domkapitel av statsfinansiella skäl viss försiktighet iakttagas vid utformandet av bestämmelser om statsbidrag till avlöning åt timlärare. Domkapitlet i *Västerås* förmenar, att vissa olägenheter uppstå genom den föreslagna timlärarundervisningen, såsom olika tider för läsårets början och slut för den uppdelade undervisningsavdelningens båda hälfter. Sistnämnda domkapitel ifrågasätter även, om ej lärarens arbetsbörda därigenom blir alltför stor, särskilt om han förut har att undervisa i slöjd. Domkapitlet i *Göteborg* anser, att uppdelning av undervisningsavdelning endast bör ske, när elevantalets storlek, skolvägarnas längd eller andra speciella förhållanden därtill föranleda. Enligt denna domkapitlets mening bör vidare sådan uppdelning ej ske och timlärare ej användas, om därigenom en utveckling av skolväsendet till högre skolform uppskjutes mer än nödigt.

Domkapitlet i *Visby* anser, att skild undervisning i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar bör vid 39 veckors tjänstgöringstid icke förekomma i större utsträckning, än att minimilästiden blir $36\frac{4}{7}$ veckor.

Vissa av de synpunkter, som domkapitlen i övrigt anfört rörande denna fråga, framgår av den under föregående kapitel lämnade redogörelsen.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryrkesförbund ansluter sig till dem, som förorda uppdelning av undervisningsavdelning även i B 1-skolor bland annat med hänsyn till undervisningen i hembygdskunskap i tredje klassen samt medborgarkunskap och naturkunnighet i sjunde klassen. Vidare bör enligt centralstyrelsen en lästid av minst 39 veckor eftersträvas, varför en uppdelning i sådan utsträckning, att den effektiva undervisningstiden för varje lärjunge motsvarade $34\frac{4}{7}$ veckor, endast borde förekomma som övergångsform. Förslaget om utvidgad rätt till statsbidrag åt timlärare tillstyrktes i och för sig. Vid val mellan disponerande av beräknade medel för ändamålet eller för genomförande av enhetlig lästid förordades dock det senare alternativet.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryrkesförbund framhåller, att de föreslagna förstärkningsanordningarna icke erhållit den effektivitet, som varit möjlig, om en enhetlig tjänstgöringsskyldighet för lärarna av 39 veckor lagts till grund för anordningarna. Uppdelning av undervisningsavdelning borde kunna ske såväl i B 1-skolor som ock i skolor, där s. k. växellov förekomme. Med hänsyn till att växellov ganska allmänt tillämpades i B 2- och B 3-skolor och skolor av D 1-form, komme förstärkningsanordningarna i många fall att bli illusoriska. Den föreslagna utvidgningen av rätten till statsbidrag för avlöning av timlärare finner styrelsen väl motiverad och ägnad att främja undervisningen. Systemet borde dock icke tillämpas i sådana fall, där förbättring av skolformen i stället borde ske. Eljest skulle systemet bidra till att konservera de sämre skolformerna.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund instämmer i reservantens åsikt, att initiativet till genomförandet av de ifrågasatta förstärkningsanordningarna icke borde överlåtas åt skoldistriktet samt att även B 1-skolor borde få åtnjuta differentierad undervisning. Vidare anser förbundet det icke rationellt att införa särskilda timarvoden åt den ordinarie lärarpersonalen, när man genom ett generellt införande av 39 veckors tjänstgöringsskyldighet för folkskolans lärare i de flesta fall skulle kunna lägga den föreslagna särundervisningen inom 39 veckors tjänstgöringstid. Skulle ytterligare utfyllnad av tjänstgöringstiden vara påkallad, föreslås, att undervisning beredes svagt begåvade eller sjukliga barn.

Styrelsen för Sveriges småskolläraryrkesförening har ifrågasatt, att arvode åt timlärare borde utgå även vid småskolor av a-form. Såsom skäl härför åberopas, att klassavdelningar av denna skolform ofta hade ett mycket högt elevantal.

Föreningen Sveriges mindre folkskolor har anslutit sig till de sakkunnigas förslag men framhållit, att växelundervisning och växellov borde tillgripas med försiktighet, enär omfattande sådana anordningar utgjorde en fara för sund utveckling av undervisningsväsendet och öppnade möjlighet för halvtidsläsning.

De sakkunnigas förslag om uppdelningen av undervisningsavdelningar har icke föranlett annan erinran från statskontorets sida än att sådan uppdelning under 100 lärotimmar syntes bliva alltför omfattande. Den åsyftade förbättringen torde kunna uppnås även vid uppdelning under 50 lärotimmar. Ett visst stöd för kravet på återhållsamhet härutinnan hade ämbetsverket även trots sig finna i de sakkunnigas uttalande, att åtgärderna för uppdelning av två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar viss tid av läsåret kunde komma att inverka höjande på statsverkets utgifter för folkskoleväsendet på så sätt, att skoldistriktet därigenom stimulerades till ytterligare utsträckning av den årliga lästiden.

Mot förslaget om statsbidrag till avlöning av timlärare har statskontoret erinrat, att det av de sakkunniga förordade alternativet beträffande elevantalet icke skulle medföra sådana fördelar för undervisningen, att de motsvarade den högst betydande skillnaden i kostnad mellan de båda alternativen. Ämbetsverket har därför förordat det såsom alternativ I betecknade förslaget. Vidare har statskontoret påyrkat, att särskild ersättning till ordinarie lärare för ifrågavarande undervisning borde utgå endast om samtliga lärare vid vederbörande skola uppnått den för dem enligt avlöningsreglementet gällande maximitjänstgöringen.

Departement-
schefen.

Såsom jag redan inledningsvis antytt, äro med undervisningen i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar förenade svårigheter av teknisk art. Ju flera klasser en lärare har att samtidigt undervisa, desto mindre tillfälle gives att meddela barnen den direkta undervisning, som är en av betingelserna för ett gott undervisningsresultat. Genom att utan förändring av lärarnas undervisningstid avkorta lästiden för barnen eller genom att låta lärarna undervisa ett antal timmar utöver det timantal, som angives i undervisningsplanen, kan man bereda lärarna möjlighet att direkt undervisa en eller ett par klasser utan att behöva splittra sin uppmärksamhet på tillsyn och ledning av de tysta övningar, varmed de i undervisningsavdelningen i övrigt ingående klasserna eljest skulle hava sysselsatts.

Erfarenheten av de anordningar av denna art, som försöksvis prövats under de senare åren, inbjuda enligt de sakkunnigas mening till åtgärder för ökning av möjligheterna till särundervisning i de undervisningsavdelningar, varom här är fråga. Enligt de sakkunniga skulle sådan undervisning, utöver den tid, som i gällande undervisningsplaner förutsättes, få äga rum under omkring 100 lästimmar vid en lästid av 39 veckor och under omkring 50 lästimmar vid en lästid av $36\frac{4}{7}$ veckor. Förslaget i denna del innebär, att lästiden för barnen som regel icke kommer att understiga den nu stadgade minimitiden av $34\frac{4}{7}$ veckor och att lästiden för lärarna kommer att omfatta $36\frac{4}{7}$ eller 39 veckor. Därvid förutsättes, att den för särundervisning disponibla tiden kan slås ut över hela läsåret på ett med hänsyn till lokala eller andra förhållanden lämpligt sätt. Differentierad undervisning skulle enligt förslaget endast förekomma i B2-, B3- och D1-skolor samt i småskolor av b-form.

De sakkunnigas förslag har i allmänhet biträttts av de hörda myndigheterna. På en del punkter hava dock erinringar framställts. Sålunda har skolöverstyrelsen, som i viss mån synes ifrågasätta värdet av anordningarna som förstärkningsanordningar betraktade, hävdadt, att en differentiering av undervisningen icke borde medföra, att någon skolklass — fränsett klasser i flyttande eller periodläsande skolor — finge kortare årlig lästid än $36\frac{4}{7}$ veckor samt att möjlighet borde finnas att differentiera undervisningen även i B1-skolor. Vidare har statskontoret uttalat sig för en begränsning av särundervisningen till 50 lärotimmar. Tillämpat på mitt tidigare framlagda förslag om den obligatoriska lästidens längd, skulle den av överstyrelsen ifrågasätta begränsningen av särundervisningen medföra, att sådan undervisning endast kunde förekomma i skolor med längre lästid än $36\frac{4}{7}$ veckor.

För egen del anser jag mig kunna på grundval av den nu föreliggande utredningen konstatera, att en differentiering av undervisningen enligt de av de sakkunniga angivna riktlinjerna, som har sin största betydelse för landsbygdens skolväsende, i åtskilliga fall kan i hög grad främja skolans undervisningsresultat, i andra fall vara av mera tvivelaktigt värde. Betydelsen ur pedagogisk synpunkt av den ifrågasatta anordningen synes helt vara beroende av de i de särskilda fallen föreliggande förhållandena, och det är därför lämpligt att — såsom de sakkunniga också tänkt sig — låta dess tillämpning i de enskilda skoldistrikten bliva beroende av särskild prövning från fall till fall. I detta hänseende är jag böjd att gå ett steg längre än de sakkunniga och förorda, att förslag till reglementsbestämmelser om differentiering av undervisningen på angivet sätt skola obligatoriskt underställas skolöverstyrelsen för prövning och godkännande. Mot vad av överstyrelsen i mot-

svarande hänseende föreslagits beträffande bestämmelser rörande växel-
lov har jag intet att erinra. Tvärtom vill jag framhålla önskvärdheten
av att de bestämmelser, som utfärdas i detta hänseende, sammanföras
och samordnas med motsvarande bestämmelser rörande den av mig till-
styrkta uppdelningen av undervisningsavdelningar. Då vad av mig nu
förordats synes medföra betryggande garantier för att de ifrågasatta diffe-
rentieringsanordningarna i de särskilda fallen erhålla en lämplig omfatt-
ning och utformning, anser jag mig icke böra taga fasta på statskon-
torets förslag, att särundervisningen skulle begränsas till endast 50 läro-
timmar.

I likhet med de sakkunniga och på av dessa anförda skäl anser jag,
att för uppdelning av undervisningsavdelning ej bör krävas visst minimi-
antal lärjungar. Likaledes delar jag sakkunnigmajoritetens uppfattning,
att sådan uppdelning bör förekomma endast vid B 2-, B 3- och D 1-
skolor samt vid småskolor av b-form. Behovet av att utsträcka an-
ordningen jämväl till B 1-skolor synes mig icke vara ådagalagt.

Förslaget om utvidgning av rätten till statsbidrag för avlöning av
timlärare åsyftar att nedbringa elevantalet vid undervisningen i sådana
ämnen, där ett högt elevantal utgör ett väsentligt hinder för undervis-
ningens effektivitet. De erinringar, som myndigheterna framställt mot
förslaget, gå i huvudsak ut på att begränsa möjligheterna till timlärar-
ersättning. Enligt skolöverstyrelsens uppfattning bör sådan ersättning
ej ifrågakomma vid B 1-skolor och ej heller vid skolor med sexårig
kurs. Statskontoret hävdar, att för uppdelning av undervisningsavdel-
ning bör krävas ett högre elevantal än vad de sakkunniga förordat
samt att särskild ersättning till ordinarie lärare bör utgå först sedan
samtliga lärare vid vederbörande skola avkrävts stadgad maximitjänst-
göring.

Jag vill erinra, att 1936 års riksdag i förutberörda skrivelse nr 297
framhöll vikten av att lärjungeantalet begränsades i folkskolans lärar-
avdelningar och även förutsatte, att denna för skolväsendets förbättring
viktiga fråga allt fortfarande bleve föremål för Kungl. Maj:ts och veder-
börande skolmyndigheters uppmärksamhet. Som ett första steg i denna
riktning är de sakkunnigas ifrågavarande förslag att betrakta, och jag
anser mig böra så mycket hellre ansluta mig till grundtanken i det-
samma, som motsvarande anordningar redan vidtagits i andra kommu-
nala skolor och i statliga skolor.

Jag kan ej dela skolöverstyrelsens uppfattning, att bland annat skolor
av B 1-form och skolor med endast sexårig kurs böra undantagas från
rätt att erhålla statsbidrag till timlärare för uppdelning av undervisnings-
avdelning vid högt barnantal. I likhet med de sakkunniga anser jag,
att sådant statsbidrag bör under vissa villkor utgå till skolor av folk-

skolans B-former, mindre folkskolor av D 1-form samt småskolor av b-form.

I valet mellan de av de sakkunniga framställda två alternativa förslagen i fråga om den elevnumerär, som bör medföra rätt till statsbidrag, har jag funnit mig böra för närvarande, intill dess närmare erfarenheter av de ifrågasatta åtgärderna inhämtats, förorda alternativ I. Även detta alternativ, vars genomförande drager en lägre kostnad än det av de sakkunniga närmast förordade, synes ägnat att i ej ringa grad befrämja undervisningen vid de förevarande svaga skolformerna.

I övrigt anser jag mig böra biträda de sakkunnigas föreliggande förslag, dock med den jämkningen att jag i likhet med statskontoret finner en förutsättning för timlärarersättning till ordinarie lärare böra vara, att *alla* folk- och småskollärare vid vederbörande skola uppnått stadgad maximitjänstgöring. Skolöverstyrelsen synes emellertid böra hava möjlighet att i de fall, då särskilda förhållanden kunna påkalla ett undantag från sistnämnda villkor, medgiva sådant undantag.

Riksdagens medgivande till den jämkning i gällande grunder, som föranledes av nyssberörda förslag rörande utvidgad rätt till statsbidrag till timlärare, lärar böra inhämtas. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles i huvudsaklig överensstämmelse med vad i det föregående föreslagits meddela närmare bestämmelser i ämnet och rörande förstärkning i övrigt av undervisningen i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar.

4. Kostnadsberäkningar.

De sakkunniga.

Förslaget om utsträckning av den årliga lästiden till $36\frac{4}{7}$ veckor beräknas av de sakkunniga medföra en merkostnad av omkring 700,000 kronor och förslaget om ändrade grunder för statsbidrag till timlärare en merkostnad av 1,100,000 kronor. Nämnda båda förslag påverka enligt de sakkunniga först för budgetåret 1941/42 beräkningarna av vederbörande riksstatsanslag.

Förslaget om uppdelning av vissa två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar är — framhålla de sakkunniga — ägnat att stimulera till utsträckning av den årliga lästiden. De härigenom uppstående merkostnaderna kunna dock icke nu beräknas. Samma förslag möjliggör, att det nu utgående statsbidraget å 13,000 kronor till vissa förstärkningsanordningar vid skolor av B 2-form kan indragas.

De sakkunniga hava anfört i huvudsak följande:

Ett genomförande av förslaget om lästidens förlängning innebure, att de nu i lönegraden B 15 placerade lärarna från och med den

1 juli 1940 uppflyttades till lönegraden B 16. Icke-ordinarie lärare erhöles genom den årliga lästidens utsträckning avlöning för ett större antal dagar under läsåret.

Antalet ordinarie och extra ordinarie lärare samt vikarierande lärare å vakanta tjänster, som under läsåret 1938/39 beräknades undervisa allenast $34\frac{1}{2}$ veckor, uppginge till 2,189. Vid tidpunkten för ett genomförande av de sakkunnigas förslag torde dock denna siffra komma att vara något lägre. Skoldistriktens frivilliga utsträckning av lästiden fortginge nämligen alltjämt om än i mindre rask takt. De sakkunniga ansåge sig böra räkna med att omkring 2,000 lärare vid den ifrågasatta allmänna utsträckningen av lästiden skulle av denna anledning uppflyttas i högre lönegrad eller erhålla motsvarande löneökning.

Vid beräkning av den medelkostnad per lärare, som skulle uppkomma genom nyssnämnda lönegradsuppflyttning, hade de sakkunniga stannat för ett belopp av 300 kronor, förutom dyrtidstillägg. Detta belopp utgjorde å A-ort skillnaden mellan högsta förekommande löneklass i lönegraden B 16 och motsvarande löneklass i lönegraden B 15.

Kostnaderna för ifrågavarande av lästidens förlängning betingade löneförbättring skulle alltså kunna beräknas till $(2,000 \times 300 =)$ 600,000 kronor. Härtill komme procentuellt dyrtidstillägg, beräknat efter 15 procent, med 90,000 kronor. Hela merutgiften kunde därför beräknas till $(600,000 + 90,000 =)$ 690,000 kronor eller, i avrundat tal, 700,000 kronor.

Dessa merkostnader komme med nu gällande rekvisitionsförfarande att belasta vederbörande riksstatsanslag först under budgetåret 1941/42.

Förslaget angående statsbidrag till timlärare i vissa skolformer vid högt barnantal har enligt det föregående uppgjorts efter tvenne alternativ (jfr sid. 54).

Med hänsyn till det beräknade totala antalet läraravdelningar inom här berörda skolformer under läsåret 1938/39 skulle enligt *alternativ I* omkring 775 läraravdelningar å folkskolestadiet, 180 i småskola samt 30 i mindre folkskola kunna antagas bli berättigade till det statsbidrag, varom här vore fråga. Sammanlagt skulle alltså enligt detta alternativ statsbidrag erfordras för omkring $(4 \times 775 =)$ 3,100 veckotimmar på folkskolestadiet samt omkring $(4 \times 210 =)$ 840 veckotimmar i småskola eller mindre folkskola.

Nämnda timantal borde emellertid av flera skäl något reduceras. Vad de sakkunniga föreslagit beträffande compensationstjänstgöring för vissa småskollärare skulle således medföra, att en del veckotimmar komme att fullgöras utan särskilt timarvode. Dessutom syntes det icke osannolikt, att den hittills pågående sänkningen av elevantalet i läraravdelningarna komme att fortsätta. Vidare torde ej alltid lärare stå till buds, som vore villiga att åtaga sig tjänstgöring mot timarvode. Slutligen bleve anordningen i viss mån beroende av den kommunala skolmyndighetens intresse. Med hänsyn till alla här nämnda faktorer hade de sakkunniga till utgångspunkt för ifrågavarande beräkningar tagit 2,600 veckotimmar, fullgjorda av folkskollärare, samt 700 veckotimmar mot småskollärares timarvode.

Vid beräkning av medelkostnaden per veckotimme borde observeras, att flertalet timlärare komme att åtnjuta arvode enligt för ortsgrupp

A gällande belopp. Lästiden komme icke alltid att uppgå till 39 veckor. På grund härav hade kostnaden per veckotimme, dyrtidstillägg inberäknat, uppskattats till 125 kronor för folkskollärare och 85 kronor för småskollärare. Den sammanlagda utgiften enligt förevarande alternativ skulle då bli $(2\,600 \times 125 + 700 \times 85 =)$ 384 500 kronor eller avrundat 400 000 kronor.

Enligt *alternativ II* skulle omkring 2 100 läraravdelningar å folkskolestadiet samt 725 i småskola och 150 i mindre folkskola kunna komma att draga kostnad för timlärare. Det totala antalet veckotimmar skulle bli $(4 \times 2,100 =)$ 8,400 å folkskolestadiet samt $(4 \times 875 =)$ 3,500 i småskola och mindre folkskola. Av skäl, som i det föregående anförts, beräknades, att statsbidrag kunde komma att erfordras endast för 7,000 veckotimmar, fullgjorda av folkskollärare, samt 2,800 veckotimmar mot för småskollärare gällande timarvode. Den sammanlagda kostnaden kunde alltså beräknas till $(7,000 \times 125 + 2,800 \times 85 =)$ 1,113,000 kronor, vilket belopp borde utjämnas till 1,100,000 kronor.

Därest ifrågavarande förslag genomfördes med tillämpning från och med den 1 juli 1940, komme ifrågavarande merkostnader å 400,000 kronor respektive 1,100,000 kronor att påverka beräkningarna av vederbörande riksstatsanslag först från och med budgetåret 1941/42, detta med hänsyn till gällande bestämmelser om rekvisition av statsbidrag.

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har med utgångspunkt från de sakkunnigas beräkningsgrunder uppskattat ökningen av kostnaderna vid genomförande av enhetlig lästid av 39 veckor för lärarna till omkring 2,600,000 kronor. Merkostnaden i förhållande till de sakkunnigas förslag skulle således utgöra omkring 1,900,000 kronor. Kostnadsökningen skulle dock uppkomma först under budgetåret 1942/43.

Kostnaderna för statsbidrag till timlärare vid högt barnantal i de av överstyrelsen angivna skolorna hava approximativt beräknats till 900,000 kronor, sedan sjuårig skola helt genomförts och om sådant bidrag finge utgå, då antalet barn i undervisningsavdelning uppginge till minst 20.

Av skolöverstyrelsens utlåtande inhämtas i övrigt följande:

För uppflyttning till lönegrad B 16 av alla lärare, som för närvarande på grund av $34 \frac{1}{7}$ veckors lästid tillhörde lönegrad B 15, hade de sakkunniga, förutom dyrtidstillägg, kommit till en kostnadsökning av $(2,000 \times 300 =)$ 600,000 kronor. Då överstyrelsen förutsatte en löneplacering av samtliga lärare i lönegrad B 17, tillkomme enligt detta förslag alltså dels ytterligare 600,000 kronor för samma lärargrupp, dels 300 kronor för var och en av de lärare, som för närvarande hade $36 \frac{1}{7}$ veckors lästid och tillhörde lönegrad B 16. Denna lärargrupp hade av de sakkunniga angivits utgöra 3,737, vilket antal av samma skäl, som föranlett de sakkunniga att avrunda den förra lärargruppens antal till 2,000, torde kunna reduceras till 3,500. Jämfört med nuvarande förhållanden skulle kostnaden för en enhetlig löneplacering för folkskolans lärare i lönegrad B 17 enligt denna beräkning bliva $(600,000 + 600,000 +$

+ $3,500 \times 300 =$) 2,250,000 kronor. Till detta komme dyrtidstillägg med 15 procent, utgörande 337,500 kronor, varigenom sammanlagda merkostnaden bleve 2,587,000 kronor. Denna merkostnad skulle enligt överstyrelsens förslag tillkomma först under budgetåret 1942/43. Dessförinnan torde emellertid utvecklingen mot ett allmänt införande av 39 veckors läsår hava fortgått så långt, att den slutliga höjningen komme att väsentligt understiga ovan beräknade belopp.

Genomförande av det av de sakkunniga förordade förslaget (alternativ II) angående statsbidrag till timlärare i vissa skolformer vid högt barnantal skulle enligt de sakkunnigas beräkningar medföra en ökning av statsverkets utgifter för folkskoleväsendet med omkring 1,100,000 kronor. Överstyrelsen hade i sitt motsvarande förslag rörande förstärkningsanordningar vid vissa flerklassiga läraravdelningar med uteslutande av alla småskolor och skolor av B 1-form utgått ifrån att de med särskilda statsmedel bekostade förstärkningsanordningarna skulle begränsas till att avse allenast sjuåriga skolor, anordnade enligt B 2-, B 3- eller D 1-form. Då dylika skolor för närvarande förekomme endast i mycket ringa utsträckning, vore det icke möjligt att ens tillnärmelsevis ange antalet här ifrågakvarande läraravdelningar vid den tidpunkt (år 1948), då samtliga folkskolor borde vara anordnade såsom sjuåriga. Överstyrelsen kunde därför icke nu tillförlitligt beräkna de kostnader, som fullt genomförda förstärkningsanordningar enligt överstyrelsens förslag skulle komma att medföra.

Antoge man emellertid, att antalet läraravdelningar enligt B 2-, B 3- och D 1-form komme att vara lika stort, som det för närvarande vore, även efter fullständigt införd sjuårig folkskola, och att alla dessa läraravdelningar hade så stort barnantal, att förstärkningsanordningar vore erforderliga i samtliga avdelningar, så skulle kostnaden härför komma att stiga till närmare 2 miljoner kronor. Utginge man däremot ifrån att antalet förstärkningsberättigade avdelningar icke bleve större än det antal avdelningar, som enligt det av de sakkunniga förordade alternativet II, men med uteslutande av samtliga småskolor och B 1-skolor, skulle komma i fråga, kunde man beräkna, att kostnaden icke komme att överstiga 650,000 kronor. Medgåves statsbidrag till förstärkningsanordning, då antalet barn i avdelningen uppginge till minst 20, vilket överstyrelsen förordade, bleve kostnaden med i övrigt oförändrade förutsättningar omkring en miljon kronor.

Då det vore känt, att sexåriga B 2-skolor ofta överginge till B 1-skolor, när sjunde klassen infördes, att sjunde klassen i en del fall överfördes till annan skola för att där ingå i skola av A-form, och att barnantalet i skolorna starkt minskades, hade man icke anledning förmoda, att antalet B 2-, B 3- och D 1-skolor med mera än 20 respektive 25 lärjungar komme att överstiga antalet nuvarande dylika skolor med sagda barnantal. Under denna förutsättning skulle således kostnaderna för de av överstyrelsen föreslagna förstärkningsanordningarna vid landsbygdens skolor enligt svagare skolformer komma att, sedan sjuårig folkskola blivit helt genomförd, uppgå till omkring 500,000 kronor respektive 900,000 kronor, beroende på om minimiantalet lärjungar i skola med dylika förstärkningsanordningar bestämdes till 25 eller 20.

I det föregående har jag biträtt de sakkunnigas förslag om utsträckning av den årliga minimilästiden i folkskolan till 36 $\frac{1}{7}$ veckor. Enligt de av de sakkunniga verkställda kostnadsberäkningarna, mot vilka någon erinran icke synes kunna framställas, medför denna åtgärd för statsverket en merkostnad av omkring 700,000 kronor.

Jämväl de sakkunnigas förslag om ändrade grunder för statsbidrag till timlärare har jag i det föregående i huvudsak biträtt. Härvid har emellertid förutsatts, att statsbidrag skulle utgå först vid den elevnumrerär, som angives i de sakkunnigas alternativ I, alltså icke vid den lägre elevnumrerär, som angives i det av de sakkunniga närmast förordade alternativet II. Merkostnaderna vid bifall till alternativ I hava beräknats till 400,000 kronor. I det föregående har jag dock utgått från att som villkor för timlärarersättning av denna art till ordinarie lärare skulle gälla, att av alla lärare i vederbörande skola uttagits stadgad maximitjänstgöring. I vad mån till följd härav sistnämnda kostnader komma att nedgå kan icke nu med säkerhet beräknas. En icke oväsentlig kostnadsminskning torde emellertid härigenom ernås.

Den differentiering av undervisningen i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar genom att av läraren uttages längre lästid än den för barnen gällande, som av mig i det föregående förordats, kommer, såsom de sakkunniga påpekat, att erhålla ekonomiska konsekvenser därutinnan, att skoldistriktet stimuleras att vidtaga åtgärder för utsträckning av lästiden till 39 veckor. Merkostnaderna härför kunna givetvis icke i förväg beräknas. Mitt förslag i denna del förutsätter, att sådan differentiering skall komma till stånd endast i de fall, då så påkallas av de föreliggande förhållandena, och först efter medgivande av skolöverstyrelsen. De av överstyrelsen verkställda beräkningarna rörande kostnaderna för en generell utsträckning av lästiden till 39 veckor giva en viss uppfattning om läget. Dessa kostnader hava av överstyrelsen uppskattats till ett belopp, som med omkring 1,900,000 kronor överstiger kostnaderna vid en utsträckning av minimilästiden till 36 $\frac{1}{7}$ veckor. Sistnämnda belopp representerar emellertid utgiftsökningen, om lästiden skulle vid *samtliga* skolor utsträckas till 39 läsveckor, medan mitt förslag innebär, att differentieringsanordningar skulle vidtagas endast i vissa särskilda angivna skolformer. På grund härav är det att antaga, att den av berörda differentieringsanordning betingade kostnadsökningen vid ett noggrant iakttagande i de särskilda fallen av de förutsättningar, som böra gälla för att differentiering av undervisningen skall komma till stånd, kommer att uppgå endast till en jämförelsevis ringa del av berörda belopp. Anmärkas må i detta sammanhang, att ett genomförande av nämnda förslag möjliggör, att det nu utgående särskilda statsbidraget å 13,000 kronor till vissa förstärkningsanordningar vid skolor av B 2-form kan indragas.

Då ifrågavarande åtgärder enligt mitt förslag skola vidtagas med tillämpning från och med den 1 juli 1940, påverkas icke av dessa åtgärder beräkningen för budgetåret 1939/40 av vederbörande riksstatsanslag.

5. Hemställan.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels förklara sig icke hava något att erinra mot att lästiden vid folk- och småskolor från och med den 1 juli 1940 utsträcker från minst 34 ⁴/₇ veckor till minst 36 ⁴/₇ veckor;

dels ock medgiva, att rätten till statsbidrag till arvodet åt timlärare vid folk- och småskolor må från och med den 1 juli 1940 utvidgas i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig i det föregående förordats.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lennart Häggqvist.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	sid.
1. Gällande bestämmelser m. m.	1
2. Utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan	8
Nuvarande förhållanden m. m.	8
De sakkunnigas utredning och förslag	10
Särskilt yttrande	22
Myndigheterna m. fl.	25
Departementschefen	39
3. Förstärkning av undervisningen i två- eller flerklassiga undervisningsavdelningar	44
De sakkunnigas utredning och förslag	46
Myndigheterna m. fl.	55
Departementschefen	60
4. Kostnadsberäkningar	63
De sakkunniga	63
Skolöverstyrelsen	65
Departementschefen	67
5. Hemställan	68